

Zarząd Województwa Lubuskiego

**Strategia Rozwoju
Województwa Lubuskiego**

*Aktualizacja
z horyzontem czasowym do 2020 roku*

Zielona Góra, grudzień 2005

SPIS TREŚCI

	Strona
1. WSTĘP.....	3
2. MIEJSCE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO NA ŚCIEŻCE ROZWOJU	6
3. PROBLEMOWA DIAGNOZA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.....	9
3.1 Kapitał materialny	10
3.1.1. Produkt Krajowy Brutto	10
3.1.2. Infrastruktura transportowa	11
3.1.3. Infrastruktura turystyczna.....	16
3.1.4. Infrastruktura teleinformacyjna	18
3.1.5. Infrastruktura energetyczna	21
3.1.6. Przemysł.....	23
3.1.7. Rolnictwo	24
3.2. Kapitał przyrodniczy	26
3.3. Kapitał ludzki	31
3.4. Kapitał społeczny	36
3.5. Ocena dotychczasowej realizacji strategii województwa	39
3.6. Analiza mocnych i słabych stron województwa.....	44
4. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO W ŚWIETLE „STRATEGII LIZBOŃSKIEJ”	46
5. WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE W PRZESTRZENI EUROPEJSKIEJ	49
6. WIZJA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO ZA 20 LAT	51
7. KONCEPCJA STRUKTURY PRZESTRZENNEJ	54
8. STRUKTURA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	56
9. POLITYKA PRZESTRZENNA WOJEWÓDZTWA	60
10. WYZWANIA ROZWOJOWE I KOMPLEKSY DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH.....	62
11. SKUTECZNA REALIZACJA ZADAŃ BIEŻĄCYCH JAKO WARUNEK OSIĄGANIA CELÓW STRATEGICZNYCH	65
12. STRATEGICZNE CELE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	68
13. PONADREGIONALNE PRZEDSIĘWZIĘCIA ROZWOJOWE	71
14. SYSTEM MONITOROWANIA STRATEGII.....	72
15. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	74
ANEKS 1	80
ANEKS 2	86
ZAŁĄCZNIK 1	116
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO - wersja angielska	117

1. WSTĘP

W dniu 6 marca 2000 r. Sejmik Województwa Lubuskiego uchwałą nr XV/91/2000 przyjął Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego. Był to wówczas pierwszy tej rangi dokument strategiczny przyjęty przez samorząd województwa w skali kraju.

W okresie niemal pięciu lat funkcjonowania strategii stanowiła ona podstawę przy opracowaniu licznych programów, strategii sektorowych oraz innych dokumentów wytyczających kierunki i priorytety rozwoju województwa oraz określających hierarchię ważności realizowanych zadań i projektów.

Strategia stanowiła ponadto ważny instrument w procesie pozyskiwania zewnętrznych środków, kierowanych do regionu w ramach programów wspierania jego rozwoju. Ten regionalny dokument strategiczny odegrał istotną rolę przy ubieganiu się o środki z programów przedakcesyjnych Unii Europejskiej oraz w ramach funkcjonujących od 2001 roku kontraktów wojewódzkich. Według zewnętrznych analiz i ocen wykorzystania funduszy Unii Europejskiej lubuskie znajduje się na pierwszym miejscu w skali kraju pod względem wielkości skierowanych tu środków pomocowych na głowę mieszkańca.

Zgodnie z cytowaną uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego Zarząd Województwa przedstawiał co roku sprawozdanie z realizacji strategii. Dotychczas - w okresie jej obowiązywania - nie zachodziła potrzeba zmian celów głównych i operacyjnych zdefiniowanych w tym dokumencie. Zarówno w okresie przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, jak i w trwającej obecnie perspektywie finansowej UE¹, „Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego” spełniała i nadal spełnia ważną rolę w procesie wyboru przedsięwzięć i projektów mogących uzyskać wsparcie z unijnych środków pomocowych. Wysoki stopień centralizacji instrumentów polityki regionalnej - wyrażający się m.in. skierowaniem dominującego strumienia środków UE na działania o charakterze sektorowym (w ramach Sektorowych Programów Operacyjnych zarządzanych przez resorty) oraz przyjęciem jednego Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006 - spowodował przyjęcie

¹ Zgodnie z obowiązującą w UE zasadą wieloletniego planowania obecnie trwający okres realizacji polityk unijnych obejmuje lata 2000-2006. W przypadku naszego kraju wieloletnie planowanie finansowe obejmuje lata 2004-2006.

jednolitego dla całego kraju systemu priorytetów i działań mogących uzyskać wsparcie. Nasza strategia - ze względu na wysoki stopień zbieżności określonych w niej priorytetów i celów z podobnymi zapisami zawartymi w dokumentach narodowych mogła przyczynić się do skutecznego osiągnięcia celów stawianych przed tego typu dokumentem.

Oczywiście w ciągu ponad pięciu lat, jakie upłynęły od momentu podjęcia prac nad naszą strategią, wiele zawartych w tym dokumencie zapisów uległo dezaktualizacji (np. diagnoza społeczno-gospodarcza województwa), wiele przedsięwzięć - w szczególności zaprezentowanych w „Wizji województwa lubuskiego za 10 lat” - zostało już zrealizowanych lub znajduje się w stadium wysokiego zaawansowania. Uwzględniając fakt, że horyzont lubuskiej strategii sięga roku 2010, ostateczna ocena realizacji zawartych w niej zapisów dokonana zostanie w stosownym terminie.

Ale nie tylko z tych - naturalnych i uzasadnionych względów - stanęliśmy przed koniecznością głębszej niż w minionych latach oceny lubuskiej strategii, będącej w istocie głęboką aktualizacją tego najważniejszego dokumentu strategicznego, którego przyjęcie należy do ustawowych kompetencji Sejmiku Województwa Lubuskiego.

Kraj nasz od maja 2004 roku jest członkiem Unii Europejskiej. Po raz pierwszy mamy niezbywalne prawo aktywnego udziału w programowaniu kierunków rozwoju naszego regionu w okresie pełnej perspektywy finansowej UE, obejmującej lata 2007-2013. Na poziomie krajowym podstawowym dokumentem programowym określającym miejsce Polski na tle przyszłej polityki spójności UE jest Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007-2013. W pracach nad tym dokumentem uczestniczyli przedstawiciele samorządów województw z pełnym prawem reprezentowania stanowisk regionów w odniesieniu do wszystkich zagadnień dotyczących polityki regionalnej, w kontekście przygotowywanych dokumentów i ich struktury.

Równoległe z pracami Międzyresortowego Zespołu ds. Przygotowania NPR odbywały się warsztaty z udziałem przedstawicieli wszystkich województw, odpowiedzialnych za kierowanie zagadnieniami polityki regionalnej w Urzędach Marszałkowskich. Podstawowym i szczególnie istotnym z regionalnego punktu widzenia uzgodnieniem zawartym w „Założeniach do NPR na lata 2007-2013” przyjętych przez Radę Ministrów w dniu 30 kwietnia 2004 jest akceptowana przez stronę rządową i samorządową koncepcja opracowania przez wszystkie województwa odrębnych Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013, z równoczesnym odejściem od

dotychczasowej koncepcji lokującej politykę regionalną, wspieraną w ramach unijnej polityki spójności w jednym dla wszystkich województw zintegrowanym dokumencie programowym. Koncepcja ta została potwierdzona w projekcie NPR 2007-2013, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 6 września 2005 r.

W nowej sytuacji, stwarzającej zdecydowanie większe szanse dostosowania środków zewnętrznego wsparcia do specyfiki regionu - wyrażającej się m.in. poprzez odmienne priorytety i cele rozwojowe - konieczne okazało się dokonanie głębszej niż w ubiegłych latach aktualizacji strategii wszystkich województw. Należy mieć na uwadze fakt, iż strategię regionalną będą podstawą opracowania regionalnych programów operacyjnych na lata 2007- 2013. Podstawowe przesłanki aktualizacji strategii opracowane przed pięciu laty przedstawiają się następująco:

- akceptacja (polityczna deklaracja) w sprawie zastąpienia dotychczasowego Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego przez 16 regionalnych programów operacyjnych²,
- potrzeba uwzględnienia spójności terytorialnej w szerszym wymiarze niż w dotychczasowej strategii - z wykorzystaniem najnowszych wniosków i uzgodnień zawartych w Programie Przestrzennego Zagospodarowania Województwa Lubuskiego oraz z uwzględnieniem nowego podejścia do tego zagadnienia prezentowanego przez Komisję Europejską³,
- potrzeba uwzględniania Strategii Lizbońskiej na poziomie regionalnym - przez pryzmat i z wykorzystaniem wniosków zawartych w Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji,
- konieczność dostosowania do nowego modelu programowania UE na lata 2007-2013 - co m.in. powinno wyrazić się przesunięciem horyzontu czasowego obecnej strategii, obejmując kolejny okres programowania w UE,
- nowe przesłanki prawne polityki regionalnej sformułowane w drodze przyjętych ustaw i aktów wykonawczych po przyjęciu poprzedniej strategii oraz oczekiwane zmiany ważnych dla regionów aktów prawnych (m. in. ustawa o zasadach

² W przypadku przyjęcia zasady polegającej na opracowaniu odrębnych programów operacyjnych dla obu funduszy wspierających rozwój regionalny (EFRR i EFS) może pojawić się konieczność opracowania przez każde województwo dwóch Programów - czyli łącznie 32 Regionalnych Programów Operacyjnych.

³ Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013, Communication from the Commission, Brussels, 05.07.2005, COM(2005) 0299.

wspierania rozwoju regionalnego, ustawa o Narodowym Planie Rozwoju, ustawa o finansach publicznych, ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, ustawa o partnerstwie publiczno - prywatnym, ustawa o polityce regionalnej i inne),

- zwielokrotnione środki na rozwój regionalny w latach 2007-2013 - określone wstępnie w projekcie budżetu UE na ten okres oraz zainicjowanej w maju 2004 roku dyskusji w oparciu o III Raport na temat spójności gospodarczej i społecznej „Nowe partnerstwo dla spójności”,
- konieczność uwzględnienia nowej statystyki w części diagnostycznej (dłuższe szeregi czasowe statystyki regionalnej, statystyka na poziomie NUTS 3),
- możliwość wykorzystania bogatego dorobku województwa w zakresie programowania i planowania strategicznego,
- konieczność uwzględnienia nowych narodowych prognoz, strategii i programów wieloletnich,
- konieczność zintegrowania polityk sektorowych (szczególnie rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa) na poziomie regionalnym,
- uwzględnienie problemów między - i ponadregionalnych,
- wykorzystanie dorobku oraz wzmocnienie rangi współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, uzyskującej w kolejnej perspektywie finansowej UE rangę jednego z trzech głównych celów Polityki Spójności,
- potrzeba tworzenia wieloletnich ram finansowych rozwoju regionalnego.

W wyniku prac prowadzonych w ramach warsztatów oraz po uzyskaniu akceptacji Międzyresortowego Zespołu ds. Przygotowania Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013, Międzyresortowego Zespołu ds. Przygotowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego i Konwentu Marszałków Województw RP przyjęta została jednolita struktura aktualizowanych przez wszystkie województwa strategii ich rozwoju.

2. MIEJSCE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO NA ŚCIEŻCE ROZWOJU

Podejmując w roku 1999 prace nad lubuską strategią postawiliśmy sobie pytania:

1. W jakim punkcie na ścieżce rozwoju znajduje się region i jaka będzie prawdopodobna droga jego rozwoju?

2. Gdzie region powinien się znaleźć w określonym momencie, wyznaczonym horyzoncie strategii (za 10 lat- wówczas tak ustalony horyzont dotyczył roku 2010)?
3. W jaki sposób osiągnąć pożądaną stan?

Po pięciu latach odpowiedź na pierwsze z pytań przedstawiono w formie problemowej diagnozy społeczno-gospodarczej. Przypomnieć należy, że w momencie prac nad strategią z 2000 roku, istotną przeszkodą do wnioskowania w oparciu o dane statystyczne z kilkuletniego co najmniej okresu, był zrozumiący wówczas brak podstawowych informacji w nowym podziale administracyjnym. Z tego względu analiza miała często charakter statyczny, przy jednoczesnym stosowaniu metody porównawczej, odnoszącej region lubuski do średnich ogólnokrajowych i otaczających go regionów. Obecnie dysponujemy danymi dla całego okresu realizacji naszej strategii, mając nie tylko możliwość obserwacji rozwoju zjawisk w czasie, ale także dokonania oceny stopnia realizacji strategii.

Już wtedy - w części analitycznej oraz w kreśleniu celów i priorytetów rozwojowych - wskazywaliśmy na szczególne znaczenie dla lubuskiego tempa integracji europejskiej, traktując proces wykorzystania środków przedakcesyjnych jako ważny etap przygotowania do europejskiej polityki spójności. Warto zwrócić uwagę, że wśród 19 celów operacyjnych strategii z 2000 roku w trzech przypadkach znalazło się odniesienie do integracyjnych oczekiwań (cele: 1.4., 1.5., 2.2.). W szczególności warto podkreślić zapis celu 1.5: „Osiągnięcie wysokiej umiejętności korzystania ze środków Unii Europejskiej”.

Bez wątpienia jest to jeden z celów strategii z 2000 roku w pełni zrealizowanych, o czym świadczą krajowe analizy wykorzystania wsparcia przedakcesyjnego w porównaniach międzyregionalnych, a także - bardzo sprawne stworzenie struktur zarządzających oraz przebieg naboru projektów w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004 - 2006. Cel 1.5. może być w tej sytuacji uznany za osiągnięty.

W perspektywie aktualizowanej strategii, bez wątpienia rozwój lubuskiego będzie w dalszym ciągu szczególnie zbieżny z charakterem wsparcia w ramach polityki spójności oraz z wzrastającą skutecznością wykorzystania tego wsparcia. Decyduje o tym również transgraniczne położenie regionu - z istotną zmianą statusu regionu peryferyjnego po wejściu Polski do UE.

Oceniając stan osiągania postulowanej w strategii tzw. **ścieżki wysokiego rozwoju**⁴ należy zwrócić uwagę na najbardziej istotne czynniki, określające charakter i tempo procesów gospodarczych w regionie:

⁴ Warto podkreślić, że rozwój oparty na wiedzy (ścieżka wysokiego rozwoju) jest podstawą głównego dokumentu strategicznego dotyczącego całego obszaru UE – Strategii Lizbońskiej.

- w okresie jaki upłynął od momentu przyjęcia lubuskiej strategii pogłębiały się problemy na rynku pracy, wyrażające się bardzo wysokim poziomem bezrobocia oraz zjawiskiem bezrobocia strukturalnego na znacznej części obszaru województwa - co ma istotny wpływ na poziom innowacyjności gospodarki (duże zasoby wolnej siły roboczej nie skłaniają do działań innowacyjnych),
- utrzymuje się bardzo niski poziom nakładów na B+R, skutkujący niewielkim strumieniem transferu rozwiązań innowacyjnych do gospodarki,
- w strukturze gospodarczej województwa dominującą pozycję zajmują mikro-przedsiębiorstwa o niskim potencjale ekonomicznym i braku motywacji do działań innowacyjnych.

Jednocześnie podkreślić należy zjawiska, które w kolejnych latach mogą mieć pozytywny wpływ na wchodzenie regionu na ową **wysoką ścieżkę wzrostu**:

- znacząca poprawa infrastruktury technicznej (w zakresie sieci drogowej i ochrony środowiska),
- znaczący rozwój sieci szkół wyższych oraz utworzenie Uniwersytetu Zielonogórskiego,
- tworząca się na przestrzeni całego województwa sieć obszarów aktywności gospodarczej, stwarzająca - poprzez wysoki standard infrastruktury i atrakcyjnych rozwiązań finansowych na poziomie lokalnym - szanse dla rozwoju firm o zwiększającym się potencjale ekonomicznym i innowacyjnym.

Prezentację stanu docelowego w formie **Wizji Województwa** uznać należy za interesującą i mobilizującą formę określania celów rozwojowych. W ciągu pięciu lat funkcjonowania dotychczasowej strategii, w trakcie okresowych ocen stopnia jej realizacji, właśnie ten syntetyczny wizerunek województwa w roku 2010 był przedmiotem analiz określających trafność celów sformułowanych w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego oraz przedsięwzięć przewidzianych do wykonania w okresie mieszczącym się w przyjętym horyzoncie czasowym. Aktualizowana strategia przesuwając horyzont czasowy do 2020 roku. Piętnaście lat dzielące nas od tej daty wymaga oczywiście sformułowania bardziej ambitnych, ale realnych celów. Bez wątpienia ich osiągnięcie wiąże się z dwoma podstawowymi postulatami:

- województwo, w procesie tworzenia strategii i dalszych, niezbędnych programów operacyjnych, musi skutecznie połączyć elementy polityki inter- i intraregionalnej, koncentrując wewnętrzny potencjał i zewnętrzne źródła zasilania na priorytetach i celach, uwzględniających w największym stopniu specyfikę regionu oraz stwarzających przesłanki do poprawy warunków życia i gospodarowania,

- zdecydowanie szybsze i skuteczniejsze winno być osiągnięcie postulowanej już przed pięciu laty **wysokiej ścieżki rozwoju**.

Oznaczać to winno pełną zbieżność aktualizowanego lubuskiego dokumentu strategicznego z celami i miernikami ich oceny, określonymi w **Strategii Lizbońskiej (SL)**, uznawanej jako wiodący dokument strategiczny dla całego obszaru Unii Europejskiej.

Jeśli więc pytamy: gdzie winien znaleźć się region lubuski w momencie określonym przez nowy horyzont strategii, to w pierwszym rządzie winniśmy podjąć działania mające na celu pilne odrabianie dystansu do regionów Unii, z pełną jednakże świadomością, że cele Strategii Lizbońskiej w przypadku naszego kraju i tym samym lubuskiego będą osiągane wolniej, w późniejszym niż w Unii okresie, ale bez wątplenia w okresie określonym jako nowy horyzont naszej strategii.

3. PROBLEMOWA DIAGNOZA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Problemowa diagnoza województwa lubuskiego oparta jest o kryterium trwałego rozwoju, którego warunkiem jest harmonijne kształtowanie czterech kapitałów: gospodarczego, naturalnego, ludzkiego i społecznego. Koncepcja ta wywodzi się z istoty rozwoju trwałego (ang.: sustainable, franc.: durable).

Rozwój trwały: to taki, który spełnia oczekiwania obecnego pokolenia nie narażając przyszłych pokoleń na trudności przy realizacji własnych potrzeb. A zatem rozwój trwały to odtwarzalność posiadanych zasobów, ale także możliwość zarządzania rozwojem gospodarki przez społeczeństwo.

Trwały rozwój opiera się na harmonijnym kształtowaniu czterech kapitałów. Na kapitał materialny (wytworzony) składają się: potencjał ekonomiczny, majątek trwały, w tym - obok produkcyjnego - także różne rodzaje infrastruktury transportowej, komunikacyjnej, turystycznej, kulturalnej itd. Kapitał naturalny to zasoby środowiska przyrodniczego oraz działania na rzecz poprawy stanu tego środowiska i ograniczenia niekorzystnej presji antropogenicznej. Na kapitał ludzki składają się obecni i potencjalni pracownicy, ich wykształcenie i umiejętności, jak również ich poziom życia i stan ochrony zdrowia. Wreszcie kapitał społeczny mierzy się poziomem zaufania między ludźmi, chęcią i zdolnością współdziałania na rzecz wspólnego dobra, aktywnością pozazawodową (np. udziałem w dobrowolnych stowarzyszeniach).

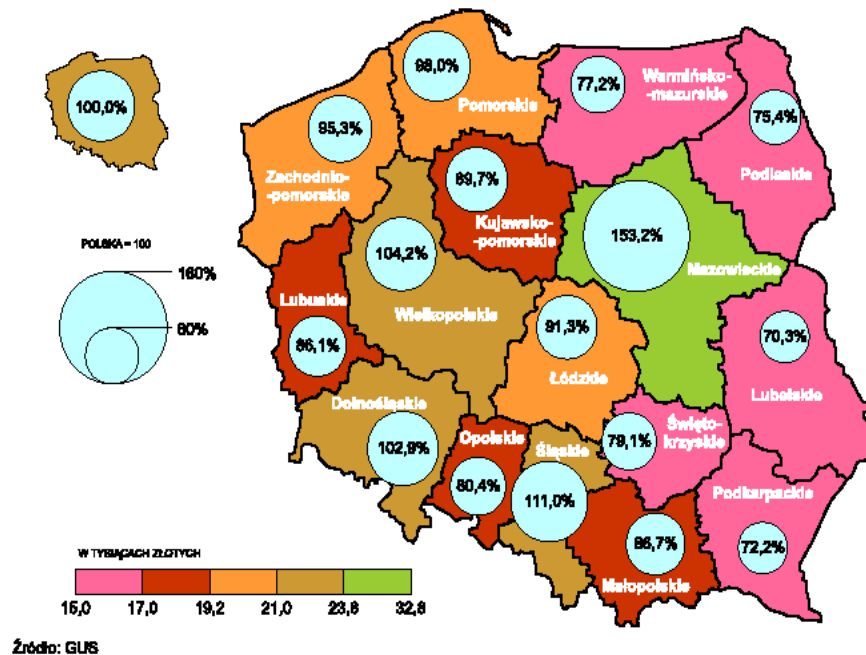
Diagnoza pokazuje w syntetycznym ujęciu sytuację województwa, ocenia ją, w ujęciu porównawczym, a także pokazuje, w miarę dostępnych danych, dynamikę zmian.

3.1 Kapitał materialny

3.1.1 Produkt Krajowy Brutto

Porównania międzyregionalne wielkości PKB na mieszkańca w Polsce, pokazują dość duże różnice międzyregionalne (choć nie większe, niż w innych krajach europejskich porównywalnej wielkości). Przyjmując wartość tego wskaźnika dla Polski jako 100%, na pierwszym miejscu znajduje się Mazowsze z wskaźnikiem 152,3% (co region zawdzięcza Warszawie). Tylko w przypadku trzech innych województw (śląskie, dolnośląskie i wielkopolskie) wytwarzany tam PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca był wyższy od średniej krajowej, ale zdecydowanie niższy niż na Mazowszu.

RYSUNEK 1. PRODUKT KRAJOWY BRUTTO NA 1 MIESZKAŃCA WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2003 R. (% średniej krajowej)

Lubuskie lokuje się w grupie 7 województw o średnich wartościach tego wskaźnika (10 miejsce w kraju) - z poziomem 86,1% średniej krajowej.

Do negatywnych zjawisk zaliczyć należy niższe niż średnie w kraju tempo wzrostu gospodarczego województwa lubuskiego w latach 2000-2002. W roku 2001, w stosunku do roku poprzedniego, ten ważny syntetyczny wskaźnik rozwoju gospodarczego dla lubuskiego wyniósł 103,3% (dla Polski - 105,1%). W 2002 roku wskaźnik PKB dla Lubuskiego wyniósł 99,9% wartości krajowej (dla Polski - 102,7%), natomiast w 2003 r. odnotowano wzrost - wskaźnik PKB dla lubuskiego wyniósł 102,9% (dla Polski - 104,5%). We wszystkich regionach otaczających nasze województwo w okresie tym zanotowano wartości dodatnie, choć przy tempie wzrostu niższym niż średnie dla kraju. Dla wykazania niskiego poziomu zróżnicowania wewnątrzregionalnego na poziomie NUTS 3 podajemy wybrane dane dla obu lubuskich podregionów:

Podregion gorzowski:

- PKB per capita - 87,7% średniej krajowej, 18 pozycja w kraju (na 45 podregionów) - dane za 2003 r.

Podregion zielonogórski:

- PKB per capita - 85,1% średniej krajowej, 19 miejsce w kraju (spadek o jedną pozycję) - dane za 2003 r.

Przedstawione wyżej dane wskazują, że województwo lubuskie charakteryzuje się, na tle innych regionów naszego kraju, relatywnie niskim stopniem zróżnicowania wewnętrznego. W przypadku zastosowania miar względnych (np. w przeliczeniu na jednego mieszkańca) oraz trendów rozwojowych, różnice między północną i południową częścią województwa są niewielkie. Nie bez podstaw lubuskie uznawane jest za region, o najniższym w skali kraju zróżnicowaniu na poziomie podregionów kategorii NUTS 3.

3.1.2 Infrastruktura transportowa***Transport drogowy***

Sieć drogowa na terenie województwa lubuskiego jest stosunkowo gęsta i równomiernie rozmieszczona. O poziomie funkcjonalności sieci oraz o standardzie obsługi województwa siecią drogową, świadczą dwa parametry: dostępność oraz osiągalność komunikacyjna poszczególnych obszarów. Parametr dostępności wyrażony jest gęstością dróg o twardej nawierzchni, przypadającą na 100 km² powierzchni i 1000 mieszkańców.

W województwie lubuskim wynosi on 57,1 km/100 km² i 6,46 km/1000 mieszkańców (dane za 2004 r.). Średni wskaźnik krajowy gęstości dróg, wynosi 80,7 km/100 km².

Najwyższy wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej, występuje w powiatach: gorzowskim, zielonogórskim, nowosolskim i żarskim, a najniższy w powiatach: międzyrzeckim i sulęcińskim.

Osiągalność komunikacyjna jest wyrażona średnim czasem dojazdu do miast, będących siedzibami administracji rządowej i władz samorządowych województwa - Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry z obszaru województwa w funkcji odległości i możliwości przepustowych odcinków dróg.

Obecnie w zasięgu dojazdu do:

- Gorzowa Wlkp. w czasie 60 min znajduje się 35% mieszkańców województwa, a w czasie 120 min - 75% mieszkańców,
- Zielonej Góry w czasie 60 min znajduje się 65% mieszkańców, a w czasie do 120 min - 90% mieszkańców.

Na ogólną długość dróg wojewódzkich⁵ wynoszącą 1578,3 km, wszystkie posiadają nawierzchnię przystosowaną do przenoszenia obciążeń 80 KN/oś pojazdu (brak jest do obciążeń 100 KN/oś).

W stosunku do roku 1999 stan dróg wojewódzkich w roku 2004 poprawił się:

- wskaźnik dróg w stanie złym spadł z 31% do 25%,
- wskaźnik dróg w stanie niezadowolającym spadł z 56% do 35%,
- wskaźnik dróg w stanie dobrym wzrósł z 25% do 40%.

Najważniejsze zadania zrealizowane oraz kontynuowane przy udziale Banku Światowego to: obejście Zielonej Góry i południowe obejście Nowej Soli w ciągu drogi krajowej nr 3, modernizacja drogi krajowej nr 3 Gorzów Wlkp. - Deszczno, modernizacja drogi krajowej nr 24 Goraj - Skwierzyna, remont mostów na Odrze w Cigacicach i Krośnie Odrzańskim. Przy współudziale środków Phare wykonano m.in. dwie nitki mostu na Nysie, przed przejściem granicznym w Olszynie i Świecku, most na Nysie w Gubinku wraz z przejściem granicznym oraz obwodnicą Gubina, most na Nysie w Zasiękach, razem z przejściem granicznym, obejście Połupina oraz częściową modernizację drogi krajowej nr 29 Krosno Odrzańskie - Gubin, obwodnicę Szprotawy, Jasienia, Żar (I i II etap).

W trakcie realizacji są następujące przedsięwzięcia: budowa obwodnicy Żar (III etap), Gorzowa Wlkp., Lubska, Witnicy, małej obwodnicy Kostrzyna, Sławy, Wilkanowa, Międzyrzecza, Sulechowa, Nowej Soli (II etap), Żagania.

Trwają prace przygotowawcze do budowy obwodnic: Kargowej, Krosna Odrzańskiego, Nowogrodu Bobrzańskiego, Skwierzyny, Deszczna, Wschowy, Łęknicy, Słubic oraz do budowy mostów na Odrze w Milsku, Kostrzynie nad Odrą i w Słubicach.

⁵ Wykaz tych dróg zawiera cyt. „Strategia rozwoju transportu...”.

Podpisana została umowa, na realizację autostrady A-2 od Nowego Tomysła do Świecka (realizacja 2006-2008). W trakcie budowy jest autostrada A-18 Olszyna - Wrocław.

W województwie nie ma w zasadzie potrzeby budowy nowych połączeń drogowych, konieczna jest jedynie dalsza ich modernizacja oraz podniesienie standardu utrzymania istniejących dróg i obiektów mostowych. Potrzeby inwestycyjne, to zwłaszcza konieczność budowy autostrad A2 i A18, drogi ekspresowej S3 oraz obwodnic miejscowości. Miejskie układy komunikacyjne, ograniczone są zwartą i gęstą zabudową. Sieć ulic w miastach, powstała w większości w latach 30 naszego stulecia i nie jest dostosowana do potrzeb rozwijającego się ruchu.

RYСУNEK 2. SCHEMAT DOCELOWEJ SIECI AUTOSTRAD I DRÓG EKSPRESOWYCH

Źródło: Aktualizacja koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, Warszawa 2006 r.

Znacznie mniejszy zakres prac modernizacyjnych realizowany w miastach, w stosunku do dróg zamiejskich spowodował, że ulice są nienormatywne, często o niskiej wytrzymałości nawierzchni, z licznymi miejscami wyjątkowo niebezpiecznymi. Charakter zabudowy uniemożliwia podjęcie prac modernizacyjnych, które wpływałyby na usprawnienie ruchu tranzytowego. Zatem jedynym rozwiązaniem jest budowa obwodnic.

Transport kolejowy

Sieć kolejową w województwie lubuskim, należy zaliczyć do dobrze ukształtowanych pod względem ilościowym. Województwo lubuskie przecina 36 linii kolejowych normalnotorowych, o całkowitej długości torów wynoszącej w końcu 2004 roku - 1234,28 km, z tego 950 km torów eksploatowanych, w tym 330 km tras zelektryfikowanych; przy czym 89% tych linii jest wykorzystywanych w ruchu pasażerskim i towarowym, natomiast 9,7% tylko w ruchu towarowym. Wskaźnik linii kolejowych eksploatowanych na 100 km² wynosi dla województwa 6,8/100 km² i jest niższy od standardu krajowego, który wynosi 7,3/100 km². Linie kolejowe eksploatowane w województwie lubuskim, stanowią 4,3% linii eksploatowanych w Polsce (województwo śląskie 11,1 %).

Dostępność komunikacyjna, wyrażona gęstością sieci kolejowej na 100 km² wynosi 8,7 km/100 km² i jest wyższa od standardu krajowego, który wynosi 6,9 km/100 km².

Ogólny stan techniczny eksploatowanej w województwie sieci kolejowej jest niezadowolający. Znaczny wpływ na szybko postępujące pogorszenie stanu technicznego poszczególnych linii kolejowych miał fakt zawieszania zarówno przewozów pasażerskich, jak i towarowych.

Transport lotniczy

W województwie funkcjonują dwa lotniska: cywilne w Babimoście (Port Lotniczy Zielona Góra) i sportowe w Przylepie.

Port Lotniczy w Babimocie znajduje się 10 km od dużego węzła kolejowego Zbąszynek, leżącego na magistrali kolejowej E-20. Lotnisko leży w odległości 35 km od Zielonej Góry oraz 95 km od Gorzowa Wlkp. Odległość zmniejsza atrakcyjność lotniska dla ruchu pasażerskiego, szczególnie z północnych części województwa.

Stan infrastruktury technicznej lotniska w Babimocie można określić jako dobry. Pas startowy został w latach 1987-1989 zmodernizowany i pokryty nową nawierzchnią betonową. Nośność nawierzchni i droga startowa, która ma długość

2500 m i szerokość 60 m pozwalają na lądowanie każdego typu, z obecnie dopuszczonych do użytkowania samolotów.

Ruch naziemny samolotów umożliwia główna droga kołowania (GDK7 biegnąca równoległe do drogi startowej o długości 2500 m i szerokości 12 metrów) oraz pięć dróg zejściowych z drogi startowej. Lotnisko dysponuje sześcioma płaszczyznami postojowymi (PPS). Główna płyta postojowa o wymiarach 569x94 m posiada 10 stanowisk postojowych dla samolotów. Zamontowane oświetlenie spełnia wymagania przewidziane dla lotnisk o standardach międzynarodowych, zostało wybudowane przez firmę Siemens i oddane do użytku w I półroczu 2002 roku. Lotnisko jest zasilane z dwóch niezależnych kierunków. W przypadku zaniku napięcia na jednym z kierunków, automatycznie włączane jest zasilanie na drugim kierunku. Trzecim rezerwowym źródłem prądu pozostaje agregat prądotwórczy. Port Lotniczy Zielona Góra ma też automatyczny system podawania danych meteorologicznych fińskiej firmy Weisala.

Położone pod Zieloną Górą lotnisko w Przylepie, którego właścicielem jest Aeroklub Ziemi Lubuskiej, spełnia funkcję lotniska sportowego. Posiada dobre zaplecze turystyczno-hotelowe, jednak przystosowane jest tylko do przyjmowania małych samolotów.

Transport wodny

Drogi wodne nie pełnią w Polsce większej roli gospodarczej, toteż względnie korzystnie wykształcona sieć żeglownych dróg rzecznych w województwie lubuskim może być wykorzystana głównie do celów turystycznych, niezbędne jest jednak rozwinięcie infrastruktury turystycznej w portach i przystaniach. Modelowym przykładem jest wspólny projekt budowy przystani rzecznych na Odrze, dla obsługi ruchu turystycznego 6 gmin nadodrzańskich: Bytomia Odrzańskiego, Nowej Soli, Zielonej Góry, Sulechowa, Krosna Odrzańskiego i Siedliska.

Przejścia graniczne

Wszystkie przejścia graniczne, poza Przewozem, położone są w ciągach najbardziej istotnych korytarzy transportowych (drogowych) naszego województwa. Z badań i analiz wynika, że ponad 80 % ruchu towarowego przejeżdża tranzytem przez nasze województwo w kierunku centralnych regionów kraju i do granicy wschodniej. Obserwuje się zmienność aktywności gospodarczej naszego regionu w wymianie

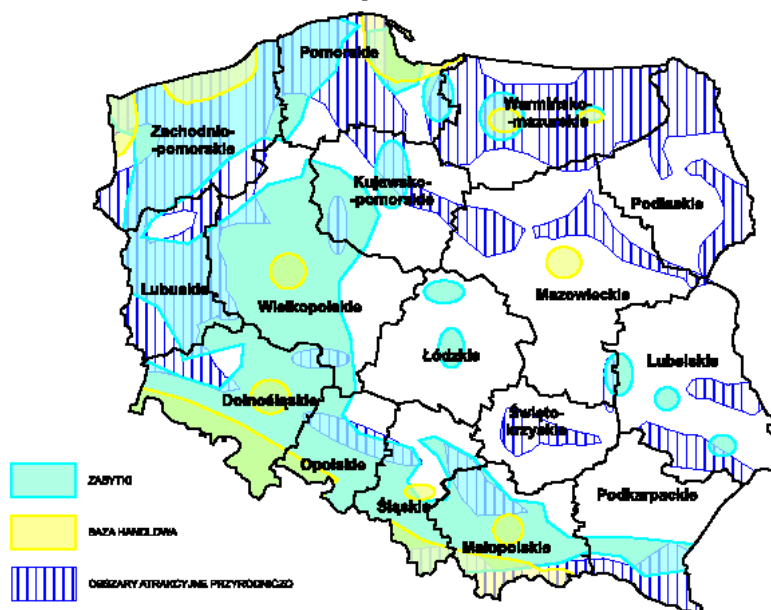
towarowej w zależności od okresów roku. Związane jest to z eksportem niektórych sezonowych produktów rolnych, w tym głównie warzyw i owoców.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej nie ma już potrzeby budowy przejść granicznych z infrastrukturą odprawową. Natomiast niezbędna jest budowa dalszych połączeń drogowych pomiędzy Województwem Lubuskim a Brandenburgią i Saksonią, z mostami na Odrze i Nysie. Zaawansowane są prace planistyczno-koncepcyjne dotyczące budowy mostu i połączenia drogowego Eisenhüttenstadt - Kłopot (Cybinka). Planowana jest również budowa mostów na północ od Kostrzyna i Słubic wraz z obwodnicami tych miast, a także budowa i odbudowa części przedwojennych mostów granicznych w ciągach dróg lokalnych.

3.1.3. Infrastruktura turystyczna

Województwo lubuskie jest regionem o istotnych walorach turystycznych. Jak wskazują analizy przeprowadzone dla celów aktualizacji Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, w regionie tym znajdują się zarówno znaczące walory przyrodnicze, jak i zabytki kultury.

RYSUNEK 3. POTENCJAŁ TURYSTYCZNY POLSKIEJ PRZESTRZENI Z PUNKTU WIDZENIA KONKURENCYJNOŚCI MIĘDZYNARODOWEJ

Źródło: M. Kozak, Konkurencyjność polskich regionów na światowym rynku turystycznym, RCSS, Warszawa 2005 r.

Region lubuski, dzięki swym walorom przyrodniczym, historycznymi gospodarczym, jest w zachodniej Polsce atrakcyjnym obszarem, dysponując zróżnicowaną ofertą atrakcji turystycznych. Jest również jednym z pięciu regionów o najniższym zanieczyszczeniu środowiska. Przez region przebiega europejska trasa rowerowa R-1 oraz liczne lokalne profesjonalne ścieżki rowerowe.

Dziedzictwo kulturowe województwa lubuskiego jest stosunkowo bogate. Najstarszym zachowanym zabytkiem architektury romańskiej jest kamienny kościół w Starym Żaganiu. Istnieje także wiele zabytków architektury gotyckiej: kościoły i zamki oraz wiele barokowych pałaców. Szczególne miejsce w krajobrazie kulturowym województwa zajmuje drewniana architektura sakralna powstająca od XV do XIX wieku. Rezultatem XIX-wiecznego historyzmu są przede wszystkim eklektyczne i secesyjne kamienice mieszczańskie. Stanowią one dopełnienie ładu przestrzennego starszych założeń urbanistycznych. Do atrakcji turystycznych należy także Międzyrzecki Rejon Umocniony. Ten unikatowy na skalę europejską podziemny system fortyfikacji, zbudowany przez Niemców w latach międzywojennych i w czasie II wojny światowej, porównywany jest z Linią Maginota. Składa się z kilkudziesięciu bunkrów połączonych podziemnymi tunelami, tworzącymi przemyślny labirynt o długości ok. 30 km, który podczas wojny był częścią linii obronnej - Wału Wschodniego (Ostwall). Dodatkową atrakcją Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego jest rezerwat nietoperzy. Wymienić także należy miasteczko Łągów oraz klasztor pocysterski w Paradyżu, a także liczne rozproszone budowle zabytkowe, o których informacja znajduje się przy wjeździe do miejscowości.

Baza turystyczna nie jest jednak rozwinięta w stopniu pozwalającym na pełne wykorzystanie turystycznego potencjału regionu.

Turyści mieli możliwości korzystania w Lubuskiem z 20,3 tys. (dane za 2004 r.) miejsc noclegowych o różnym standardzie. W 2004 roku na terenie województwa lubuskiego działało 95 obiektów podlegających kategoryzacji. W ich skład wchodziło 70 obiektów oznaczonych gwiazdkami (od 1 do 4), tj. 52 hotele, 6 moteli, 6 pensjonatów i 6 kempingów oraz- 4 domy wycieczkowe. Wśród hoteli najliczniejszą grupą były hotele 2 gwiazdkowe (23 obiekty). W 2004 roku z usług obiektów kategoryzowanych skorzystało 315,9 tys. turystów, tj. o 26,7 tys. więcej niż przed rokiem. Turyści zagraniczni przebywający w ośrodkach kategoryzowanych stanowili 39,7% ogółu korzystających z tych obiektów. Obiekty kategoryzowane udzieliły 473,9 tys. noclegów, z czego prawie

30,5% przypadło na hotele 2 gwiazdkowe, a 22,8% na hotele 3 gwiazdkowe. Spośród pensjonatów najczęściej noclegów udzieliły pensjonaty 3 gwiazdkowe (18,1 tys.).

W 2004 roku z usług turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania rozmieszczonych na terenie województwa lubuskiego skorzystało 529,0 tys. osób. Najczęściej turyści zatrzymywali się w hotelach (50,8% ogółu korzystających z noclegów), ośrodkach czasowych (7,7%), ośrodkach szkoleniowo - wypoczynkowych (4,7%) oraz innych obiektach (21,2%). Największy wzrost liczby przyjętych osób odnotowano w hotelach - o 17,6% więcej, niż rok wcześniej, natomiast najbardziej zmniejszyła się liczba korzystających z usług w obiektach typu: „zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych” (o 47,8%) oraz motelach (o 33,6%) i pensjonatach (o 19,3).

W 2003 r. województwo lubuskie było odwiedzane przez turystów zagranicznych w mniejszym stopniu, niż w latach poprzednich, jednak w 2004 r., po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, tendencja ta odwróciła się (odnotowano wzrost o 24,1%). Spośród turystów przybywających z zagranicy prawie 60% stanowili obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej, w tym z Niemiec - 49,7 tys., Niderlandów - 7,4 tys., Danii - 4,8 tys., Wielkiej Brytanii - 3,3 tys. i Francji - 4,2 tys. Liczną grupę stanowili obywatele Norwegii - 4,8 tys. Z państw pozaeuropejskich dominowali turyści z państw azjatyckich - 1,2 tys.

3.1.4. Infrastruktura teleinformatyczna

Telekomunikacja

Lubuska sieć telefoniczna jest różnorodna pod względem poziomu nowoczesności i stanu technicznego. W województwie, w 2000 r. było 732 km nowoczesnych linii światłowodowych. Połączenia telefoniczne są w całości realizowane w ruchu automatycznym, przez nowoczesne centrale telefoniczne. Połączenia te umożliwiają dostęp do szerokiej gamy usług telekomunikacyjnych, takich jak Internet, szybka transmisja danych POLPAK i POLPAK-T.

Liczba abonentów telefonicznych w województwie wyniosła w końcu 2004 roku ogółem 340,3 tys. (w kraju 12 545 tys.), a gęstość telefoniczna osiągnęła 337,2 na 1000 mieszkańców (w kraju 328,6).

Przez ostatnich 5 lat, o 25% wzrosła liczba abonentów telefonicznych w województwie. W regionie nadal jednak istnieje zróżnicowanie w poziomie telefonizacji, zwłaszcza między miastami i wsiami oraz poszczególnymi gminami.

Stan techniczny i warunki eksploatacji infrastruktury telekomunikacyjnej w ciągu ostatnich kilku lat uległy wyraźnej poprawie. Jednak zbyt mała część istniejącej sieci to nowoczesne połączenia światłowodowe, za mało jest również najnowszych central cyfrowych, które są warunkiem bezbłędnych i szybkich połączeń telefonicznych oraz zwiększania palety usług.

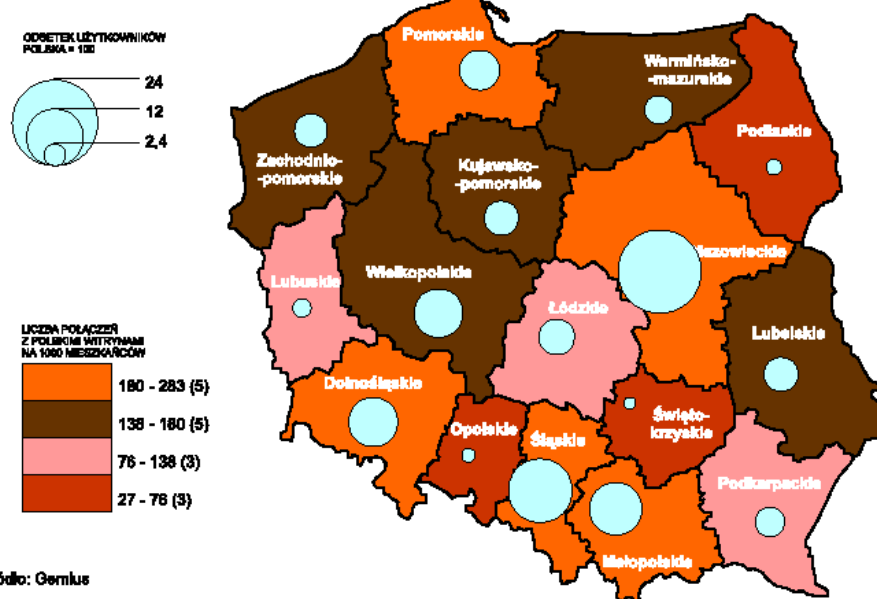
Obecne tempo rozwoju telekomunikacji stacjonarnej, konkurencja między operatorami, szczególnie zaś dynamiczny przyrost liczby abonentów, pozwala zakładać uzyskanie w przeciągu kilku lat pełnego dostępu do podstawowych usług telekomunikacyjnych, głównie w miastach (przyrost roczny liczby abonentów - ok. 5%). Telefonizacja obszarów wiejskich z udziałem telekomunikacji opartej na sieci przewodowej oraz uzupełnionej stacjami radiowego dostępu abonenckiego, postępuje również w tempie pozwalającym zakładać dostęp do podstawowych usług telekomunikacyjnych, w stopniu zadowalającym. Zadaniem, którego realizacja również będzie wymagała wielu lat inwestowania, jest pokrycie całego terenu województwa (również obszarów słabiej zaludnionych) siecią nowoczesnych światłowodów. Stworzenie tej sieci jest podstawą powszechnego dostępu szerokopasmowego do Internetu.

Uzupełnieniem oferty usług telekomunikacyjnych jest także telefonia komórkowa, która pokrywa swym zasięgiem całość terenu województwa. Pokrycie terenu województwa zasięgiem działania stacji bazowych jest już zadowalające, jakkolwiek występują jeszcze obszary o słabym sygnale. W województwie działa już 536 stacji bazowych telefonii komórkowej, tj. 3,83/100 km², w kraju łącznie 14 519 tj. 4,65/100 km². Biorąc pod uwagę brak wielkich miast, daje to jeden z największych w kraju wskaźników, ciągle też budowane są następne. Pokrycie terenu województwa zasięgiem radiowych i telewizyjnych centrów nadawczych znacznie się poprawiło. Na terenie województwa jest 8 centrów (nadajników) telewizyjnych i 30 radiofonicznych zapewniając dobry odbiór programów telewizji publicznej na obszarze całego województwa.

Internet

Infrastruktura telekomunikacyjna jest warunkiem dostępności Internetu i rozwoju społeczeństwa informacyjnego. W województwie lubuskim znajduje się jedynie 1,2% krajowych użytkowników Internetu, a wskaźniki jego użytkowania należą do najniższych w kraju. Liczba połączeń w 2004 r. na 1000 mieszkańców wynosiła 76, podczas gdy w mazowieckim 283.

RYSUNEK 4. ROZMIESZCZENIE UŻYTKOWNIKÓW INTERNETU I INTENSYWNOŚĆ KORZYSTANIA Z SIECI

Nieco lepiej przedstawia się sytuacja w zakresie informatyzacji szkół. Ponad 700 placówek jest wyposażonych w komputery i pracownie komputerowe. Ogółem w szkołach znajduje się ok. 12 tys. komputerów, w tym ok. 9 tys. z dostępem do Internetu. W ubiegłych latach stworzono warunki dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego, aczkolwiek jest to dziedzina nieustannie wymagająca inwestycji, które przyczynią się do zapewnienia jej długotrwałego rozwoju.

3.1.5. Infrastruktura energetyczna

Właścicielem większości **źródeł ciepła** są: gminy, spółki komunalne i zakłady budżetowe obsługujące kotłownie osiedlowe oraz komunalne kotłownie lokalne. Ponadto znaczna ilość energii cieplnej jest dostarczana przez elektrociepłownie (w większości gazowe) znajdujące się w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. (dostarczają ok. 50% ciepła na potrzeby tych miast).

Nieco ponad połowa gospodarstw domowych w województwie lubuskim ma dostęp do **gazu ziemnego sieciowego**. Sieć gazowa w województwie lubuskim jest zróżnicowana, podzielona na systemy ze względu na zasilanie różnymi rodzajami gazu. W stanie bardzo dobrym i dobrym znajduje się ok. 50% sieci. Rurociągi wymagające remontów stanowią 10%, pozostałe natomiast spełniają normy techniczne. Stan techniczny nowoczesnych polietylenowych rurociągów budowanych w ostatnich latach jest bardzo dobry. Większość sieci obsługuje Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo (w południowej i środkowej części województwa). Zachodnią część województwa obsługuje spółka *Media Odra-Warta* - utworzona przez jedenaście gmin (Międzyrzecz, Słubice, Rzepin, Cybinka, Górzycza, Bledzew, Lubiszyn, Sulęcín, Maszewo, Słońsk, Krosno Odrzańskie) i kapitał niemiecki tj. spółkę EWE Polska. W części gmin województwa lubuskiego nie występuje sieć gazowa. Są to gminy miejskie i miejsko-wiejskie: Łęknica, Dobiegniew, Kożuchów, Lubniewice, Nowe Miasteczko, Nowogród Bobrz., Ośno Lub., Szlichtyngowa, Torzym oraz 30 gmin wiejskich. W województwie lubuskim ludność korzystająca z sieci gazowej stanowi 50,2% mieszkańców, co jest zbliżone do średniej krajowej tj. 51,8% (dane za 2004 r.).

Zielonogórski Zakład Górnictwa Nafty i Gazu zajmuje się poszukiwaniem i eksploatacją złóż gazu ziemnego i ropy naftowej na terenie zachodniej i północno - zachodniej Polski (49 złóż gazu ziemnego i 26 ropy naftowej). Roczne wydobycie gazu ziemnego osiąga poziom około 3,3 mld m³, ropy naftowej około 450 tys. ton (dane za 2003 r.). Prognozy zakładają wzrost wydobycia obu tych surowców w najbliższych latach, co ma związek głównie z eksploatacją największego w Polsce złoża ropy - gazowego Barnówko - Mostno - Buszewo w rejonie Dębna oraz odkryciem nowych złóż w rejonie Międzyzochdu.

Zagęszczenie i zróżnicowanie **sieci elektroenergetycznej** w województwie lubuskim, w porównaniu do innych regionów kraju jest mniejsze. Przez teren naszego województwa przebiegają jedynie dwie linie przesyłowe najwyższych napięć (400 kV relacji Krajnik - Vierraden i 220 kV relacji Mikułowa - Hagenwerder). Zapotrzebowanie

szczytowe mocy elektrycznej w województwie lubuskim w 2003 roku wynosiło 668 MW. Według aktualnych prognoz, w okresie aktualizowanej strategii wynosić ma: w 2007 roku - 706 MW, w 2013 roku - 739 MW.

W województwie działa obecnie (poza dobrze funkcjonującą systemową zawodową energetyką wodną - ZEW Dychów) niewiele źródeł produkujących energię elektryczną i ciepłą na bazie surowców odnawialnych. Powstają oraz są remontowane małe elektrownie wodne (MEW). Obecnie w województwie funkcjonują 43 tego typu obiekty, sprzedające prąd do sieci elektroenergetycznej, w tym 18 MEW w podregionie zielonogórskim na rzekach i kanałach - o łącznej mocy 2,15 MW i 25 MEW w podregionie gorzowskim - o łącznej mocy 3,54 MW. Ponadto w województwie funkcjonuje 28 źródeł energetyki odnawialnej, w tym: zasilanych paliwami pochodzenia biologicznego, biomasą - 17 (z tego 6 ze współpalaniem biomasy - 20% i węgla o łącznej mocy 13,7 MW) i 11 opalanych wyłącznie biomasą, o łącznej mocy zainstalowanej - 5,77 MW), biogazem - 2, o łącznej mocy zainstalowanej - 420 kW, energetyki wiatrowej - 2 elektrownie wiatrowe, o łącznej mocy zainstalowanej - 0,17 MW (planowane dalsze dwie o łącznej mocy zainstalowanej - 800 kW), energetyki słonecznej - 7 zespołów kolektorów słonecznych, do wspomagania ogrzewania ciepłej wody użytkowej, (planowane - 2 zespoły jw., w tym 1 do ogrzewania wody basenowej). Całkowity udział produkcji energii (elektrycznej i ciepłej) na bazie energii odnawialnej wynosi w województwie lubuskim jedynie 1,35 % (wg danych z gmin i przedsiębiorstw energetycznych w 2003 roku).

Konieczność wypełnienia zobowiązań traktatowych Polski, dotyczących zmniejszenia ilości zanieczyszczeń powietrza dwutlenkiem siarki (SO₂) i tlenkami azotu (NO_x) oraz udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych, w określonych terminach i w przyjętych wielkościach, będzie wpływała na podejmowanie decyzji o likwidacji, modernizacji lub budowie źródeł energii. Należy wykonać pełną diagnozę sytuacji w poszczególnych branżach energetyki w województwie, ich wzajemnych relacji, zależności i możliwości ich optymalizacji oraz opracować i wdrożyć strategię działania w tej dziedzinie, będącą wskaźnikiem do planowania i podejmowania decyzji zarówno inwestycyjnych, jak i modernizacyjnych, a także działań edukacyjnych i upowszechniających pożądanego zachowania energooszczędne oraz uwzględniające aspekty ochrony środowiska.

3.1.6. Przemysł

Pod względem potencjału przemysłowego województwo zalicza się do regionów średnio zindustrializowanych. W porównaniu z innymi województwami dla lubuskiego charakterystyczna jest przeciętna wartość produkcji sprzedanej na jednego zatrudnionego. Lubuskie zajmowało w latach 1998 - 2000 odpowiednio miejsca 11 - 9 - 10 wśród 16 województw Polski. W 1998 r. sprzedaż na jednego zatrudnionego w przemyśle lubuskim wynosiła 97 tys. zł, do 2002 r. wynosiła 170 tys. zł, natomiast w roku 2003 wzrosła do 197 tys. zł, zaś dane szacunkowe za 2004 r. wynoszą 237,0 tys.

W 1998 roku zatrudnienie w przemyśle wyniosło 82,4 tys. osób. W roku 2002 zatrudnienie to wynosiło 64,2 tys., natomiast w 2003 roku 61,5 tys. i spadło w porównaniu z rokiem 2002 o 4,2%, a z 1998 o ponad 25%. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle w 2004 r. wyniosło 64,0 tys., tj. o 4,1% wzrosło w porównaniu z 2003 r., jednak w stosunku do 1998 r. spadło o ponad 22%. W porównaniu z innymi województwami w kraju skala spadku zatrudnienia w przemyśle nie była znacząca, co wynikało z relatywnie małego uprzemysłowienia regionu oraz wolnego tempa restrukturyzacji gospodarki województwa.

Z dostępnych danych statystycznych wynika, że najwięcej zatrudnionych jest w tradycyjnych gałęziach przemysłu: produkcji artykułów spożywczych i napojów, w branży drzewnej, w produkcji mebli, a także w dziale zaopatrywania w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę oraz w produkcji wyrobów z metali i surowców niemetalicznych, maszyn i urządzeń, w włókiennictwie oraz w dziale obróbki skóry i produkcja wyrobów ze skóry.

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu od 1998 r. systematycznie rośnie, choć udział województwa w produkcji ogólnopolskiej nie zwiększa się od 2001 r. i wynosi około 2%. Sprzyjające warunki do kooperacji przemysłowej stwarza komplementarna struktura naszego przemysłu i nadgranicznych ośrodków Brandenburgii. Istnieją szanse przekształceń i rozwoju przemysłu, dzięki współpracy z zakładami przemysłowymi sąsiednich województw.

Transformacja gospodarcza przejawia się głównie w dość wysokiej aktywności inwestorów zagranicznych oraz związanej z kapitałem zagranicznym wysokiej dynamice spółek prawa handlowego. W ostatnich latach w województwie, podobnie jak w całym

kraju, odnotowano przyrost liczby jednostek gospodarczych, zwłaszcza w sektorze prywatnym.

Na rozwój przedsiębiorczości wpływa jednak przede wszystkim wzrost liczby małych zakładów osób fizycznych, które stanowią dominującą grupę wśród wszystkich podmiotów gospodarczych (ponad trzy czwarte ich ogólnej liczby). W wyniku procesów restrukturyzacyjnych stale maleje liczba przedsiębiorstw państwowych, w końcu 2004 r. było ich w województwie 46; wzrasta jednocześnie liczba różnego rodzaju spółek.

Dogodne położenie województwa przyciąga zachodnich inwestorów. W województwie lubuskim zarejestrowanych jest około 2200 spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Liczba tych spółek ma w latach 1998-2004 ciągłą tendencję wzrostową, mimo tego, że ich udział procentowy w ogólnej liczbie podmiotów jest stały i wynosi około 2%.

3.1.7. Rolnictwo

Rolnictwo w województwie lubuskim, podobnie jak w całym kraju, odgrywa niewielką rolę w wytwarzaniu PKB. W sektorze tym wciąż zatrudniona jest jednak zbyt duża część siły roboczej, z czego wynika występujące w nim, ukryte bezrobocie. Na tle kraju sytuacja w Lubuskim jest nieco korzystniejsza.

Spośród 281,1 tys. zatrudnionych 27,9 tys. osób (9,9% ogółu pracujących) pracowało w 2004 roku w sekcji rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo. W ciągu kilku lat liczba zatrudnionych w tej sekcji zmniejszyła się o 52,5 tys. osób, ponieważ jeszcze w 1996 r. pracowało tam 80,4 tys. osób. W kraju średnio w tej sekcji pracuje 17,3% ogółu pracujących. Zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych w roku 2002 wynosiło 12 osób, a w kraju średnio - 25,3 zatrudnionych.

Produktywność rolnictwa mierzona wartością dodaną brutto na 1 pracującego, była w 2001 r. czterokrotnie niższa niż w pozostałych sektorach i wyniosła 10,8 tys. zł w porównaniu do 46,7 tys. zł dla całej gospodarki regionu. W porównaniu do kraju produktywność sektora rolnictwa w lubuskim należy do najwyższych i przekracza średnią o 72%.

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej w małym stopniu przekracza 60 pkt. Jest on tym samym najniższy w kraju. Skala rozpiętości wartości tego wskaźnika dla gmin sięga 30 pkt. W związku ze słabą jakością rolniczej przestrzeni

produkcyjnej 92% areału użytków rolnych województwa zakwalifikowano do dopłat (około 200 zł/ha ze środków UE w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich) za niekorzystne warunki gospodarowania. Stosunkowo korzystny (długi) jest okres wegetacji wynoszący 221-226 dni.

W województwie istnieje 55,3 tys. gospodarstw rolnych, tj. 1,9% liczby gospodarstw rolnych kraju. 32,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytkuje 98% użytków rolnych regionu. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie wynosi 8,8 ha (kraj 5,8 ha), przy czym w gospodarstwie powyżej 1 ha - 14,7 ha (kraj 8,4 ha)⁶. W 2004 r. spisano 52,3 tys. gospodarstw indywidualnych, w tym, 35,3 tys. gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, które użytkowały 98,2% użytków rolnych, w gospodarstwach indywidualnych ogółem. Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 gospodarstwo indywidualne, o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych w 2004 r. wynosiła 10,5 ha.

Stosunkowo niewielkie znaczenie rolnictwa potwierdza charakterystyka dochodów uzyskiwanych z tego działu gospodarki. Spośród 55,3 tys. gospodarstw, 37,5 tys. tj. 67,8%, uzyskiwało dochody z działalności rolniczej. Działalność rolnicza w gospodarstwach domowych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego była głównym źródłem dochodów (przekraczających 50% dochodów ogółem gospodarstwa domowego) jedynie w 12,2% gospodarstw. Pozostałe źródła dochodów stanowiły: świadczenia socjalne - 44,1%, działalność rolnicza i praca najemna - 0,4%, praca najemna - 28,0%, praca najemna i działalność rolnicza - 2,0%, działalność pozarolnicza - 7,4%, pozostałe gospodarstwa domowe - 5,9%.

Mimo ogólnej słabości lubuskiego rolnictwa, nadzieje rozwoju tego sektora można wiązać z najwyższą w kraju wydajnością krów mlecznych - w sektorze publicznym (w 2004 r. - 5 lokata) oraz zdolnością do szybkiej produkcji mięsa. W tym zakresie gospodarstwa stosują nowoczesne technologie produkcji żywca wieprzowego i drobiowego wysokiej jakości. Hamulcem możliwości rozwoju tego sektora jest niedostatek własnego kapitału oraz wysokie zadłużenie gospodarstw. Niedostatek kapitału własnego i trudno dostępny kredyt są główną barierą w procesach modernizacji gospodarstw oraz w zwiększaniu popytu wsi na produkty i usługi lokalnych firm. Te okoliczności hamują powstawanie we wsiach nowych miejsc pracy. Istnieje też duża

⁶ Dane PSR 2002 r.

dysproporcja między szybko postępującym rozwojem infrastruktury wiejskiej, a znacznie wolniej przebiegającymi procesami modernizacji gospodarstw rolnych.

3.2. Kapitał przyrodniczy

Województwo lubuskie ma relatywnie duży kapitał przyrodniczy - stosunkowo czyste wody, niewielkie zanieczyszczenie powietrza, a znaczną powierzchnię zajmują lasy. W ostatnich latach zanotowano znaczną poprawę stanu środowiska przyrodniczego dzięki budowie oczyszczalni ścieków komunalnych oraz poprawie gospodarki odpadami.

Województwo lubuskie należy do województw o zróżnicowanych obszarach przyrodniczo-krajobrazowych. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona wynosi w województwie 549247,4 ha, co stanowi 39,3% ogólnej jego powierzchni. W Lubuskim funkcjonują 2 Parki Narodowe: Ujście Warty i część Parku Drawieńskiego, 8 Parków Krajobrazowych o łącznej powierzchni 76382,1 ha oraz 51 rezerwatów przyrody o powierzchni łącznej 3334,0 ha (dane za 2004 r.). W województwie znajdują się unikatowe w skali Polski i Europy zasoby przyrodnicze, jak np. zimowisko nietoperzy Nietoperek, o znaczeniu europejskim (chroniony jako rezerwat przyrody). Obszar Ziemi Lubuskiej charakteryzuje się również znacznym bogactwem fauny i flory. Znajdują się tu stanowiska wielu chronionych, rzadkich, zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt, z których część wpisana została do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin oraz Zwierząt.

W województwie lubuskim wyznaczone zostały również obszary sieci ekologicznej Natura 2000. Obecnie na liście specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000 znalazło się sześć obszarów: Dolina Leniwej Obry; Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry; Nietoperek; Torfowisko Chłopiny; Torfowisko Młodno; Ujście Noteci. Na liście obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 jeden obszar - Ujście Warty.

Województwo lubuskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem leśności. Grunty leśne zajmują 48,7% powierzchni, jednakże ok. 34,3 % powierzchni drzewostanów⁷ jest uszkodzona w wyniku oddziaływania gazów i pyłów, z czego ok. 94,2% to uszkodzenia słabe (dane za 2004 r.).

Cennym zasobem, nadającym się do turystycznego wykorzystania są liczne jeziora.

⁷ W lasach pod zarządem Lasów Państwowych.

W województwie znajdują się 52 jeziora, o powierzchni powyżej 50 ha. Stan czystości wód jezior nie jest jednak w pełni zadowalający. Wody jezior charakteryzują się wysokimi stężeniami substancji biogennych, zwłaszcza fosforu, czego konsekwencją jest pojawienie się zakwitów fitoplanktonu, odtlenienie warstw przydennych, zmniejszenie przezroczystości wody oraz szereg innych zjawisk wskazujących na przyspieszoną eutrofizację (czyli użyźnianie wody).

Jedną ze znaczących przyczyn zanieczyszczenia jezior było zabudowanie ich obrzeży przez ośrodki wypoczynkowe, lotniskowe oraz zakłady przetwórstwa mięsnego bez odpowiedniej rozbudowy infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej.

W ostatnim okresie poprawił się stan czystości rzek. Nastąpiło zmniejszenie zanieczyszczenia substancjami pochodzenia organicznego i mineralnego oraz fenolami. W wielu rzekach lubuskich stwierdza się jednak zwiększoną ilość substancji biogennych (głównie związków azotu i fosforu), powodujących eutrofizację. Poprawa stanu czystości wód, w zakresie wielu wskaźników i wg różnych kryteriów oceny, nie znajduje jednak odzwierciedlenia w klasyfikacji ogólnej. Według jej zasad - wody największych rzek województwa lubuskiego, na przeważającej długości, nie odpowiadają określonym normom jakości (Tabela 1.).

Tabela 1. Zmiany stanu czystości wód głównych rzek województwa lubuskiego w latach 1999-2003

Klasyfikacja	Lata badań	W km i % łącznej długości kontrolowanych odcinków							
		wody o klasie czystości							
		I		II		III		wody nadmiernie zanieczyszczone	
		km	%	km	%	km	%	km	%
Według wskaźników obligatoryjnych	1999	-	-	335,9	51,3	171,8	26,2	147,6	22,5
	2000	33,0	5,0	316,9	48,4	226,7	34,6	78,7	12,0
	2001	102,9	15,7	303,8	46,4	228,6	34,9	20,0	3,0
	2002	29,1	4,5	398,6	60,8	227,6	34,7	-	-
	2003	17,0	2,6	330,1	50,4	203,2	31,0	105,0	16,0
Według wskaźników fizyko-chemicznych	1999	-	-	-	-	259,5	39,7	395,8	60,3
	2000	-	-	55	8,4	263,0	40,1	337,3	51,5
	2001	-	-	115,4	17,6	361,5	55,2	178,4	27,2
	2002	-	-	216,3	33	196,4	30	242,6	37
	2003	-	-	65,9	10,1	220,2	33,6	369,2	56,3

Tabela 1. Zmiany stanu czystości wód głównych rzek województwa lubuskiego w latach 1999-2003 (dok.)

Klasyfikacja	Lata badań	W km i % łącznej długości kontrolowanych odcinków							
		wody o klasie czystości							
		I		II		III		wody nadmiernie zanieczyszczone	
		km	%	km	%	km	%	km	%
Według kryterium sanitarnego	1999	-	-	-	-	111,9	17,1	543,4	82,9
	2000	-	-	43,3	6,6	183,8	28,1	428,2	65,3
	2001	-	-	-	-	294,1	44,9	361,2	55,1
	2002	-	-	-	-	206,9	31,6	448,4	68,4
	2003	-	-	-	-	358,3	54,7	297,0	45,3
Ogólna	1999	-	-	-	-	27,4	4,2	627,9	95,8
	2000	-	-	-	-	72,9	11,1	582,4	88,9
	2001	-	-	-	-	2,0	0,3	653,3	99,7
	2002	-	-	-	-	50,7	7,7	604,6	92,3
	2003	-	-	-	-	46,5	7,1	608,6	92,9

Źródło: Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 1999-2003, WIOŚ Zielona Góra.

Jakość wód podziemnych jest dobra: większość analizowanych próbek wody spełnia warunki klasy Ib, lokalnie, jak w widłach Warty i Noteci, a także w okolicach Drezdenka, stwierdzano obecność wód najwyższej jakości - klasy Ia.

Pomimo odnotowanej w ostatnich latach znacznej poprawy jakości wód, stan czystości większości powierzchniowych wód płynących województwa lubuskiego jest wciąż niewystarczający, dla zapewnienia odpowiedniej jakości użytkowej wód (zaopatrzenie ludności w wodę do picia, cele rekreacyjne, hodowla ryb). Wpływ na taki stan mają nie tylko zanieczyszczenia punktowe, ale również zanieczyszczenia przestrzenne, tj. spływy powierzchniowe z pól pochodzenia rolniczego (z mineralnego nawożenia gleb i stosowania pestycydów, stosowania gnojowicy) oraz zanieczyszczone opady atmosferyczne. Należy również wspomnieć o udziale

zanieczyszczeń liniowych, powstających w wyniku eksploatacji samochodowych środków transportu.

Efektym działań poprawiających jakość kapitału przyrodniczego jest zmniejszenie ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych ze źródeł punktowych. Nadal głównym źródłem zanieczyszczenia wód są ścieki komunalne, jednakże systematycznie zmniejsza się przemysłowe zużycie wody i w konsekwencji spada ilość odprowadzanych ścieków. Ponadto modernizuje się i buduje nowe wysokosprawne trzystopniowe oczyszczalnie ścieków, które są wyposażane w instalacje do chemicznego wspomaganie redukcji związków biogenych oraz do dezynfekcji ścieków.

W województwie lubuskim w 2004 roku funkcjonowało 89 komunalnych oczyszczalni ścieków. W większości były to oczyszczalnie biologiczne (59 obiektów) i z podwyższonym usuwaniem biogenów (25). Znikomą część stanowiły oczyszczalnie mechaniczne (5 obiektów).

Z sieci kanalizacyjnej w 2004 roku korzystało 85,4% ludności miast województwa lubuskiego (przy średniej krajowej 84,0 %). Długość sieci kanalizacyjnej⁸ w 2004 roku wynosiła 1 786,8 km i w stosunku do roku 2003 nastąpił przyrost jej długości o 62,1 km.

W całym województwie występuje jednak problem braku kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej; istnieją duże dysproporcje pomiędzy długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Na koniec 2004 roku ogólna długość sieci wodociągowej

w województwie lubuskim wynosiła 5333,5 km (w 2003 roku - 5153,9 km) i obejmowała 95,4 % ogółu ludności miejskiej województwa lubuskiego (95,1% w 2003 roku).

Wyraźne zróżnicowanie występuje także między terenami wiejskimi i miejskimi. Nadal powszechnym sposobem unieszkodliwiania ścieków w gospodarstwach wiejskich są zbiorniki bezodpływowe i osadniki gnilne. Z sieci kanalizacyjnej w 2004 r. korzystało tylko 15,4 % ludności wiejskiej. Z sieci wodociągowej korzystało natomiast na wsiach 74,6 % ludności. Te dysproporcje występują także w zakresie obciążenia hydraulicznego istniejących oczyszczalni ścieków. Miejskie oczyszczalnie ścieków są obciążone w granicach 55% do 70% przepustowości. Na terenach wiejskich obciążenie to kształtuje się na poziomie od 5% do 40%.

⁸ Sieć rozdzielcza i kolektory.

W województwie lubuskim głównym źródłem emisji zanieczyszczeń do powietrza jest tzw. emisja antropogeniczna, wynikająca z działalności człowieka. Naturalne procesy zachodzące w przyrodzie (emisja naturalna) mają znaczenie marginalne i w niewielkim stopniu oddziałują na jakość powietrza.

Województwo lubuskie w 2004 r. zajęło 14. miejsce w kraju pod względem emisji zanieczyszczeń pyłowych i 14. pod względem emisji zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza. W 2004 r. emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych z terenu województwa lubuskiego wyniosła 2110,6 tys. ton (w 2003 roku - 1785,9 tys. ton), co stanowi jedynie 1% ogólnej masy emitowanych zanieczyszczeń gazowych z terenu Polski. Wielkość emisji pyłów w województwie lubuskim osiągnęła poziom 3,1 tys. ton w 2004 r. (w 2003 roku - 3,2 tys. ton), co w odniesieniu do całkowitej ilości emitowanych pyłów w Polsce stanowi 2,6%.

Rozkład przestrzenny emisji zanieczyszczeń na terenie województwa jest nierównomierny. Największe ilości zanieczyszczeń emitowane są z powiatów gęsto zaludnionych i uprzemysłowionych (Zielona Góra, Gorzów Wlkp., Żagań, Żary, Krosno Odrzańskie). Należy jednak podkreślić, że w ciągu ostatnich lat zmniejsza się wielkość emisji przemysłowych.

Głównym źródłem emisji zanieczyszczeń do powietrza jest sektor zaopatrzenia w energię (elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę). Obok energetyki do największych źródeł zanieczyszczeń powietrza zaliczany jest transport. Największy wpływ transportu na jakość powietrza ma miejsce w miastach i w rejonach tras transportowych o dużym natężeniu ruchu. Badania Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska prowadzone w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. wykazały, że w obu miastach, w rejonach o dużym natężeniu ruchu i gęstej zabudowie występują znacznie wyższe stężenia dwutlenku azotu niż w rejonach, gdzie jest lepsze przewietrzanie, bądź ruch pojazdów jest mniejszy.

W ostatnich latach obserwuje się korzystne zmiany w zakresie emisji hałasu przemysłowego. Prowadzone od szeregu lat działania przynoszą efekty w postaci mniejszej liczby zakładów emitujących hałas o poziomach ponadnormatywnych. Niekorzystne trendy występują w zakresie hałasu drogowego. Szybki rozwój motoryzacji, wzrost natężenia ruchu drogowego, rozciągnięcie się godzin szczytu komunikacyjnego

do godzin wieczornych, a nawet do pory ciszy nocnej spowodowało zwiększenie obszarów narażonych na hałas drogowy, co skutkuje wzrostem ryzyka drogowego, zwłaszcza ludności zamieszkałej wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych.

W 2004 r. w przeliczeniu na 1 mieszkańca, ilość zebranych komunalnych odpadów stałych wyniosła 0,281 Mg. Dla porównania, w omawianym roku w Polsce zebrano średnio na 1 mieszkańca 0,256 Mg odpadów komunalnych.

Podstawowym sposobem unieszkodliwiania odpadów jest ich deponowanie na składowiskach. W roku 2004 eksploatowano 33 składowiska, o łącznej powierzchni 123,1 ha. W województwie funkcjonują aktualnie trzy Zakłady Zagospodarowania Odpadów - w Długoszynie, Gorzowie Wlkp., Zielonej Górze.

Wg danych GUS za rok 2004, na terenie województwa lubuskiego wytworzono ponadto 623,1 tys. Mg odpadów przemysłowych, tj. o 74 tys. Mg więcej, niż w roku 2003. Z ogólnej ich ilości wykorzystano gospodarczo 469,2 tys. Mg odpadów (75,3 %), unieszkodliwieniu poddano 128,3 tys. Mg (20,6 %), z czego termicznie unieszkodliwiono 15,1 tys. Mg (2,4 %), kompostowano 0,2 tys. Mg (0,03 %), a na składowiskach zdeponowano 70,4 tys. Mg (11,3 %). Ponadto w 2003 roku na terenie województwa lubuskiego wytworzono łącznie 1651 Mg odpadów niebezpiecznych, co stanowi 0,3% wytwarzanych odpadów przemysłowych (brak danych za 2004 r.)

Ze względu na istotną rolę, jaką odgrywa stan środowiska przyrodniczego dla życia i rozwoju regionu, konieczne jest kontynuowanie intensywnych, zróżnicowanych działań na rzecz zmniejszania stanu jego zanieczyszczenia.

3.3. Kapitał ludzki

Liczba ludności województwa lubuskiego w czerwcu 2005 r. wynosiła 1 009,2 tys. mieszkańców. Struktura ludności wg płci jest względnie wyrównana: 48,5% mężczyzn i 51,5% kobiet. Osób w wieku przedprodukcyjnym jest 21,4%, osób w wieku produkcyjnym (18-59/64 lat) jest 65,1%, a odsetek osób w wieku poprodukcyjnym wynosi 13,5%. Wskaźnik urbanizacji - 64,2% ludności miejskiej jest tylko nieco wyższy od średniej krajowej.

Jakość kapitału ludzkiego jest w województwie lubuskim stosunkowo niska. Poziom wykształcenia w latach 1988 - 2000 wzrastał wolniej niż w całym w kraju. Pod względem liczby osób ze stopniem naukowym doktora lubuskie plasuje się na jednym z ostatnich miejsc w Polsce. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego

z 2002 r. wskazują, iż w województwie lubuskim odsetek osób z wykształceniem wyższym wynosił 8,5% (niższy od średniej krajowej w Polsce - 9,9%), z wykształceniem średnim i policealnym - 32,9%, zasadniczym zawodowym - 26%, podstawowym - 27,9%, pozostałym (nieustalonym) - 4,7%.

Od roku akademickiego 2002/2003 funkcjonuje Uniwersytet Zielonogórski. Jest to ważny przykład realizacji jednego z celów zapisanych w wizji województwa do 2010 roku. Uniwersytet powstał z połączenia dwóch zielonogórskich uczelni - Politechniki i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Znacząco wzrósł naukowy i materialny potencjał obu publicznych uczelni zawodowych - Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp. oraz Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie. Funkcjonują ponadto 4 wyższe niepubliczne szkoły zawodowe oraz zamiejscowe placówki uczelni, których siedziby znajdują się poza obszarem województwa lubuskiego. Szczególną pozycję w tej grupie uczelni mają Collegium Polonicum w Słubicach (funkcjonujące jako wydział zamiejscowy Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu) oraz Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp. (zamiejscowa placówka AWF w Poznaniu).

Wnioski wynikające z prognozowanych zmian liczby ludności są szczególnie istotne dla opracowywanej strategii. Prognozowany największy spadek liczebności mieszkańców województwa w grupie wiekowej 0-17 lat (efekt niżu demograficznego i niskich - w skali całego kraju - wskaźników dzietności - województwo lubuskie 1,249, kraj 1,227 - dane za 2004 rok) wymaga podjęcia analiz dotyczących sieci szkół wszystkich stopni, a w konsekwencji - oczywistego w tej sytuacji zmniejszania się liczby nauczycieli. Należy zastanowić się nad strategią przeciwdziałania zjawisku bezrobocia w tej grupie zawodowej. Zmniejszona liczebność uczniów w szkołach podstawowych i w gimnazjach może doprowadzić do zmniejszenia liczebności oddziałów szkolnych. Zwalniane obiekty i nauczyciele gotowi do zmiany swej specjalizacji mogą stanowić podstawę zwiększania zakresu opieki przedszkolnej oraz odbudowy placówek opiekuńczych dla dzieci do 3 roku życia. Rozwiązaniem pozwalającym wykorzystać oświatowe zasoby kadrowe i lokalowe - będące efektem niżu demograficznego jest odbudowa szeroko rozumianych placówek lokalnej kultury, w szczególności na obszarach wiejskich i w małych miejscowościach. Bezkonfliktowe załatwienie tych spraw wymaga już dziś ze strony nauczycieli planowania swej drogi zawodowej, na lata przedstawionej wyżej prognozy demograficznej oraz stworzenia atrakcyjnej oferty w zakresie doksztalcania i doskonalenia tej grupy zawodowej.

Systematycznie zwiększa się liczba pracowni komputerowych w lubuskich szkołach. W wyniku realizacji programu informatyzacji szkół współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, przybędzie 158 kolejnych pracowni szkolnych, wyposażenie Centrów Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych wraz z filiami oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Wejście Polski do Unii Europejskiej oraz przygraniczne położenie województwa lubuskiego zwiększa rolę języków obcych w procesie kształcenia na wszystkich szczeblach systemu edukacyjnego. Najwięcej, bo ponad połowa uczniów uczy się języka niemieckiego (51,6%), a 42,15% języka angielskiego (dane za 2004 r.).

Szczególnie wysoki udział w strukturze demograficznej osób w wieku emerytalnym oraz bezwzględny wzrost liczebności w tej grupie wiekowej, wskazuje na konieczność dostosowania obu tych ważnych sektorów usług publicznych do wzrastających wraz z wiekiem potrzeb. Strategia zmian w tych dziedzinach winna uwzględniać rozwój i specjalizację placówek ochrony zdrowia i pomocy społecznej oraz zwiększenie dostępu do usług. Należy również określić skuteczne mechanizmy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu - szczególnie zagrażającemu osobom w wieku podeszłym.

Pomnażaniu kapitału ludzkiego służy także infrastruktura kultury. Jak już wspomniano, lubuskie posiada wiele zasobów dziedzictwa kulturowego, choć niektóre z nich - w tym głównie dawne zabudowania dworskie - znajdują się w złym stanie. W regionie działa też 14 muzeów.

Gromadzenie i udostępnianie książek w formach zinstytucjonalizowanych prowadzą biblioteki uczelni wyższych, publiczne, pedagogiczne, szkolne, organizacji pozarządowych, związków wyznaniowych i jednostek gospodarczych. W nielicznych przypadkach udostępniane są także prywatne zbiory książek. Największą biblioteką uczelnianą jest Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego, posiadająca bogaty zasób książek i czasopism (w tym wiele tytułów zagranicznych) oraz cenne zbiory specjalne. Zgromadzone zbiory mają charakter uniwersalny, reprezentują dyscypliny kształcenia na Uczelni, tj. nauki humanistyczne, społeczne, ekonomiczne, ścisłe oraz techniczne. Najnowocześniejszy obiekt, niedawno oddany do użytku, posiada Biblioteka Collegium Polonicum w Słubicach.

Wśród instytucji kulturalnych można wymienić filharmonię oraz 2 teatry zawodowe, a także 85 ośrodków kultury.

Poziom wykorzystania kapitału ludzkiego jest niewystarczający.

Oficjalna stopa bezrobocia w województwie lubuskim we wrześniu 2005 r. wynosiła 23,7% (kraj 17,6%) i w stosunku do września 2004 r. spadła o 2,3 punktu procentowego. W końcu marca 2005 r. najniższy poziom bezrobocia występował w obu największych miastach regionu: Zielona Góra - 13,7% i Gorzów Wielkopolski - 18,3%. Obecnie w województwie lubuskim sześć powiatów zaliczanych jest do grupy zagrożonych szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym. Znaczy to, że stopa bezrobocia w tych powiatach przekracza 150% średniej krajowej stopy bezrobocia.

Niekorzystnym zjawiskiem na rynku pracy jest wydłużający się okres pozostawania bez pracy, o czym świadczy wysoki wzrost bezrobocia wśród osób pozostających bez pracy powyżej jednego roku. W przeciwdziałaniu bezrobociu należy więc szczególną uwagę zwrócić na tę grupę osób, gdyż stanowi ona grupę ryzyka, trudną do zaktywizowania, czy to z racji braku kwalifikacji, czy też wykształcenia niedostosowanego do wymogów rynku pracy, średniego wieku oraz z innych względów. Udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych wzrósł z 34,1% na koniec 1999 r. do 47,3% na koniec grudnia 2004 r., czyli o przeszło 13,6 punktu procentowego.

W dalszym ciągu utrzymuje się niekorzystna sytuacja na rynku pracy kobiet, gdyż jak wynika z danych statystycznych, są one zagrożone bezrobociem długotrwałym. W odniesieniu do liczby ogółem zarejestrowanych kobiet, na koniec grudnia 2004 r. 52,9% stanowiły długotrwale bezrobotne.

W najkorzystniejszej sytuacji na rynku pracy pozostają osoby dobrze wykształcone, jednak przez ostatnie lata poziom bezrobocia osób legitymujących się najwyższymi kwalifikacjami nieco wzrósł z 1,6% w 1999 r. do 3,4% w grudniu 2004 r.

W końcu grudnia 2004 r. osoby młode, do 25 roku życia, stanowiły bardzo liczną grupę wśród bezrobotnych (21654 osób), jednak pozytywnym symptomem zmian jest stopniowy spadek liczby młodych bezrobotnych (29,4% w 1999 r. do 21,8% w końcu grudnia 2004 r.). W tej kategorii wiekowej obserwuje się również jeden z najmniejszych udziałów osób długotrwale bezrobotnych, zaledwie 14% z tej grupy osób pozostaje bez pracy dłużej niż 12 miesięcy.

Na uwagę zasługuje sytuacja bezrobotnych z terenów wiejskich - jednej z grup podwyższonego ryzyka, czyli szczególnie narażonych na utratę pracy i długotrwałe pozostawanie bez niej. Według danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy, na koniec grudnia 2004 roku zarejestrowanych było 40988 osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi, co stanowiło 40,6% z ogółu zarejestrowanych i 58401 zamieszkałych w mieście (59,4%). W kraju osoby zamieszkałe na wsi stanowiły 41,7% ogółu zarejestrowanych.

Oficjalne dane na temat bezrobocia nie uwzględniają jednak rzeczywistej sytuacji na rynku pracy, którą ujawniają badania empiryczne, takie jak np. „Diagnoza Społeczna 2005” czy też studia Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych - EUROREG. Według ostrożnych szacunków, po odjęciu osób pracujących w „szarej strefie”, wskaźnik bezrobocia nie przekraczałby średnio 12%. Potwierdzają to dane o poziomie życia mieszkańców.

Poziom wyposażenia gospodarstw domowych województwa lubuskiego w dobra trwałego użytkowania na tle kraju jest bardzo wysoki. Szczególnie w przypadku takich dóbr jak kuchenka mikrofalowa, zamrażarka i urządzenia do odbioru telewizji satelitarnej, stan zasobów w lubuskim jest imponujący. Warto zwrócić uwagę, iż w ciągu trzech lat w województwie lubuskim niemal podwoiło się wyposażenie gospodarstw domowych w komputery osobiste.

Porównując dane na temat stanu posiadania przedmiotów trwałego użytkowania z informacjami na temat wysokości oficjalnych dochodów gospodarstw domowych można wnosić, że znaczna część dochodów mieszkańców jest nierejestrowana.

Ochrona kapitału ludzkiego, podobnie jak w całej Polsce nie znajduje się na najwyższym poziomie. Powszechnie stosowanym miernikiem jakości opieki zdrowotnej jest współczynnik urodzeń żywych i zgonów niemowląt. W pierwszym kwartale 2005 roku wskaźnik zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych, był niższy niż w kraju i wyniósł 7,3 (kraj 8,8).

Od 1991 r. odnotowuje się systematyczny spadek liczby zgonów. Współczynnik umieralności w województwie lubuskim w 2004 r. wyniósł 8,84 promili (kraj - 9,52 promili). Najniższy współczynnik umieralności wystąpił w Gorzowie Wlkp. - 7,79 promili, a najwyższy w powiecie świebodzińskim (10,44) i żarskim (10,11).

W województwie lubuskim 72,5% zgonów spowodowanych było chorobami cywilizacyjnymi - choroby układu krążenia, nowotwory, wypadki, zatrucia i urazy). Odnotowuje się jednak systematyczny spadek zgonów spowodowanych urazami i zatruciami. Tendencja ta bardziej odnosi się do mężczyzn niż do kobiet. Niekorzystnym zjawiskiem jest wzrost liczby zgonów powodowanych chorobami nowotworowymi.

We wszystkich kategoriach zawodowych personelu medycznego (nie licząc położnych) wskaźniki zatrudnienia są niższe, niż w kraju. Szczególnie niepokojące jest to w odniesieniu do lekarzy, gdzie wskaźnik jest najniższy w odniesieniu do województw ościennych. Wskaźnik łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców w województwie lubuskim jest najniższy, nie tylko w odniesieniu do średniej krajowej, ale i w odniesieniu do województw ościennych.

Dla stworzenia właściwego, bezpiecznego systemu opieki zdrowotnej niezbędne jest stworzenie odpowiedniej bazy technicznej i diagnostycznej, która zapewni mieszkańcom naszego województwa lepszy dostęp do wyskospecjalistycznych usług medycznych. Warunki takie można osiągnąć tylko poprzez wyposażenie jednostek ochrony zdrowia w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną nowej generacji. Oddziały noworodkowe, opieki internistycznej i kardiologicznej, a także laboratoria diagnostyki endoskopowej i laboratoryjnej są dość dobrze wyposażone. Braki występują natomiast w diagnostyce RTG oraz w onkologii. W większości jednak baza sprzętowa szpitali jest przestarzała, wyeksploatowana i ulega częstym awariom. Dla utrzymania właściwego poziomu usług medycznych powinna być jak najszybciej wymieniona.

3.4. Kapitał społeczny

Socjologowie wskazują często na niedostatek kapitału społecznego, który mierzy się poziomem zaufania między ludźmi, chęcią współdziałania na rzecz wspólnego dobra, a także udziałem w dobrowolnych stowarzyszeniach. W świetle „Diagnozy społecznej - 2005” na terenie województwa lubuskiego 7% ogółu badanych jest członkami organizacji, stowarzyszeń, partii, rad, związków lub grup religijnych. Wskaźnik ten dla kraju wynosi 12,3%. Do jednej organizacji należy 3,03% ogółu badanych (kraj - 10,20%), do dwóch organizacji 2,63% ogółu (kraj - 1,59), do trzech lub więcej 1,32% (w kraju - 0,44%). Funkcje w organizacjach pełni 46,76% zrzeszonych (dla kraju wskaźnik ten wynosi 45,19%). Co drugi badany pełni w organizacji, w której jest zrzeszony, jakąś określoną funkcję, co oznacza, że organizacje składają się z takich osób

w blisko 50%. Na terenie województwa, w świetle zacytowanych danych, aktywność obywatelska jest niska, niższa niż wskaźnik krajowy wskazujący na zakres bierności obywatelskiej. Wyższy wskaźnik, niż w skali kraju, występuje w grupie osób należących do wielu organizacji.

Działania zbiorowe mają swoich animatorów. Respondenci w województwie lubuskim wskazują na następujących animatorów lokalnego życia społecznego: władze - 17,96% (kraj - 22,16%), księża - 18,34% (kraj - 18,20%), nauczyciele - 17,59% (kraj 12,10%), biznesmeni - 2,41% (kraj - 2,75%), ja sam - 4,32% (kraj - 4,13%), organizacje społeczne - 14,43% (kraj - 11,44%), dziennikarze - 1,53% (kraj - 2,17%), inne osoby - 4,78% (kraj - 7,69%). Brak wiedzy na ten temat zadeklarowało 36,35% (kraj - 33,07%), zaś odpowiedzi, że nikt nie robi nic dla ogółu udzieliło 20,65% (kraj - 19,46%). Można sądzić, że społeczeństwo lubuskiego w większości uczestniczy w działaniach podejmowanych przez parafie oraz szkoły. Oczywiście, odnosi się to do części aktywnej społecznie. Zaskakuje, niższa niż w skali kraju, ocena aktywności władz w tym zakresie. Równocześnie niepokojący jest wskaźnik mówiący, że nikt nie robi nic dla ogółu w społeczności lokalnej, jak również wskaźnik mówiący, że ankietowani nic nie wiedzą na ten temat.

Innym kryterium aktywności publicznej obywateli jest udział w zebraniach publicznych. W naszym województwie udział w takich zebraniach zadeklarowało 19,62% badanych (kraj - 18,57%). Aktywność w trakcie samego zebrania, wyrażającą się w publicznym zabraniu głosu, zadeklarowało 58,57% badanych (kraj - 57,45%).

Kolejnym kryterium aktywności społecznej obywateli jest udział w wyborach do ciał przedstawicielskich i referendach. Analiza frekwencji wyborczej wskazuje na malejący udział ludności w wyborach różnego typu. Powyższe badania uzupełnione są przez badania zaufania społecznego. Na pytanie: czy można ufać większości ludzi, twierdząco w województwie lubuskim odpowiedziało 8,8% respondentów (w kraju 10,92%).

Ze stwierdzeniem: „ostrożności nigdy nie za wiele” zgodziło się 82,6% pytanym (w skali kraju 79,98%). Ze stwierdzeniem „trudno powiedzieć” zgodziło się 8,55% (kraj - 9,10%). Cytowane dane wskazują na duży odsetek ludzi nieufnych oraz na niewielki odsetek ludzi niemających w tej sprawie zdania.

Powyższe konstatacje odnoszą się do form zinstytucjonalizowanej aktywności społecznej, nie przesądzają jednak o istnieniu innych jej form. Nie obejmują one grup samopomocy, wsparcia, więzi sąsiedzkich, kontaktów z przyjaciółmi (wzrastający odsetek ludzi nadających im dużą wagę). Widoczna jest tendencja do rezygnacji ze sformalizowanych form aktywności, mająca zapewne powody w malejącym do nich zaufaniu. Przestrzeń społeczna wypełniana jest przez rozwijającą się tkankę życia społecznego nieformalnego, opartego na bezpośrednich kontaktach międzyludzkich. Stwarza to przesłankę do stwierdzenia rozdziewięku między sformalizowanymi działaniami w zakresie aktywności społecznej (udział w organizacjach, samorządach, komitetach itp.), a jej formami żywiołowymi.

Na terenie naszego regionu istnieje, w świetle bazy danych Stowarzyszenia „Klon-Jawor”, 1318 różnego typu organizacji społecznych. Według szacunków Urzędu Marszałkowskiego, liczba ta sięga 1200. Z tego, w obszarze sportu i rekreacji działa 450 organizacji, przeciwdziałania narkomanii podejmuje 30 organizacji, przeciwdziałania alkoholizmowi 50, pomocy społecznej udziela - 144, pomocy osobom niepełnosprawnym - 100, w zakresie kultury działa 430 organizacji.

Charakteryzując kapitał społeczny w województwie lubuskim należy również przedstawić instytucje okołobiznesowe, które ilustrują współdziałanie przedsiębiorców.

Wśród instytucji okołobiznesowych wspierających gospodarkę i kształtujących kapitał społeczny, ważną rolę pełni Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. w Zielonej Górze, realizuje zadania w zakresie wspierania lokalnych inicjatyw gospodarczych, strategii gminnych, współpracy międzynarodowej, prowadzi doradztwo inwestycyjne i marketingowe. Ważnym aspektem działalności ARR S.A. jest promocja walorów gospodarczych i inwestycyjnych województwa lubuskiego, a także wspieranie działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Agencja prowadzi szkolenia oraz udziela wsparcia doradczego i informacyjnego przedsiębiorcom z regionu, dostarczając wiedzy oraz aktualnych rozwiązań prawnych i technologicznych, mających wpływ na wzrost konkurencyjności firm. Agencja pełni także rolę instytucji finansującej programy wsparcia sektora małych i średnich firm. Należy tu także wymienić działania Zarządu Województwa Lubuskiego na rzecz rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, m.in. utworzono: Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii przy Uniwersytecie

Zielonogórskim oraz Lubuski Fundusz Poręczeń Kredytowych, a także Lubuski Fundusz Pożyczkowy.

Lubuski Sejmik Gospodarczy, Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Lubuska Organizacja Pracodawców w Gorzowie Wielkopolskim, Lubuska Izba Budownictwa, Lubuska Izba Rolnicza, Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa w Gorzowie, izby rzemieślnicze i organizacje kupieckie, Fundacja „Przedsiębiorczość” działająca w Żarach oraz Stowarzyszenie Wspierania Małej Przedsiębiorczości z Dobiegniewa należą do stowarzyszeń wspomagających kształtowanie kapitału społecznego.

Do innych tego typu instytucji należą: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa oraz Polsko-Niemieckie Towarzystwo Wspierania Gospodarki w Gorzowie Wielkopolskim.

Dla promowania gospodarki województwa lubuskiego organizowanych jest kilka konkursów, jak np. konkurs „Inwestycja Roku Województwa Lubuskiego”, „Lubuski Mister Budowy”, oraz konkurs „Rankingu Firm Województwa Lubuskiego”, w którym wybierane są najlepsze firmy regionu.

Istotną rolę stymulującą współdziałanie gmin pełnią Euroregiony „PRO EUROPA VIADRINA” i „SPREWA-NYSA-BÓBR”, których celem jest m.in. podnoszenie dobrobytu mieszkańców regionu przygranicznego poprzez stworzenie transgranicznego polsko-niemieckiego regionu gospodarczego, promowanie idei jedności europejskiej i porozumienia międzynarodowego, ustalania wspólnych przedsięwzięć oraz uzyskania środków potrzebnych do ich realizacji.

3.5. Ocena dotychczasowej realizacji strategii województwa

Podczas prac nad aktualizacją strategii podjęto próbę oceny dotychczasowych postępów w realizacji strategii, a także oceny poszczególnych celów strategicznych oraz celów operacyjnych z punktu widzenia ich istotności dla wzbogacania czterech opisanych wyżej kapitałów. Wyniki tej analizy są prezentowane na poniższym schemacie. Pierwsza kolumna zawiera ocenę potencjalnego związku danego celu z poprawą sytuacji w danych kapitale, kolumna druga ocenę stopnia, w jakim realizacja danego celu przyczyniła się do wzrostu analizowanego kapitału w trakcie realizacji strategii województwa lubuskiego, kolumna trzecia zaś wskazuje na relację między ważnością danego celu (z punktu widzenia danego kapitału).

Cel	Cel operacyjny	Kapitał gospodarczy			Kapitał ludzki			Kapitał społeczny			Kapitał naturalny		
		potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie
I. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu													
	Zapewnienie sprawnego systemu komunikacyjnego	++	0	-	+	0		0	0		0	0	
	Wykorzystanie warunków do rozwoju transportu lotniczego	++	0		0	0		0	0		0	0	
	Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury technicznej, komunalnej i społecznej	++	+		++	+		+	0		++	++	
	Wszechstronna współpraca transgraniczna i międzyregionalna	++	+		+	+		+	+		+	+	
	Osiągnięcie wysokiej umiejętności korzystania ze środków Unii Europejskiej	+	+		++	++		0	0		0	0	

Cel	Cel operacyjny	Kapitał gospodarczy			Kapitał ludzki			Kapitał społeczny			Kapitał naturalny		
		potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie
	II. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa i zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki i gospodarki												
	Podniesienie poziomu wykształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym	++	+		++	++		++	+		0	0	
	Dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy i uwarunkowań wynikających z procesu integracji z UE	++	0	-	++	+		+	0		0	0	
	Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży	0	0		++	0	-	++	0	-	0	0	
	Wzmocnienie i ustabilizowanie kadry naukowej oraz rozwój bazy naukowo-badawczej uczelni lubuskich	++	+		+	+		+	+		0	0	
	Utworzenie Uniwersytetu Lubuskiego i wzmocnienie sieci szkół wyższych	+	+		++	++		+	+		0	0	

Cel	Cel operacyjny	Kapitał gospodarczy			Kapitał ludzki			Kapitał społeczny			Kapitał naturalny		
		potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie
III. Rozwój przedsiębiorczości													
	Aktywna promocja gospodarcza i pozyskiwanie inwestorów	++	+	-	+	0		+	0		0	0	
	Stworzenie regionalnego systemu wsparcia innowacji i transferu technologii	++	0	-	++	0	-	+	0		0	0	
	Rozwój instytucjonalnego i kapitałowego otoczenia biznesu	++	++		++	+		++	+		0	0	
	Pozarolniczy rozwój terenów wiejskich	+	0	-	+	0	-	+	0		+	0	
	Restrukturyzacja i reorientacja towarowych gospodarstw rolnych i zakładów przetwórstwa żywności	+	+		+	0		0	0		+	0	-

Cel	Cel operacyjny	Kapitał gospodarczy			Kapitał ludzki			Kapitał społeczny			Kapitał naturalny		
		potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie	potencjalny	rzeczywisty	ostrzeżenie
IV. Efektywne wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego													
	Rozwijanie świadomości proekologicznej	0	0		+	+		+	+		++	+	
	Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki	+	0		0	0		+	0		+	0	
	Skuteczna promocja walorów turystycznych i system informacji turystycznej	+	+		0	0		0	0		+	0	
	Rozwój usług kulturalnych, zdrowotnych i sportowych dla mieszkańców regionu i gości zagranicznych	+	+		+	+		+	0		0	0	

++ oznacza relacje bardzo korzystne

+ oznacza relacje korzystne

- oznacza dziedziny, w których postęp był szczególnie niewielki, i w których należy intensyfikować działania w kolejnych etapach realizacji strategii

0 oznacza relacje neutralne

Źródło: Wyniki warsztatów prowadzonych w województwie lubuskim przez zespół EUROREG Uniwersytetu Warszawskiego (G. Gorzelak, B. Jałowiecki, M. Smętowski) w ramach projektu SRDTOOLS 6. Ramowego Programu Badań UE.

3.6. Analiza mocnych i słabych stron województwa

Podsumowaniem diagnozy potencjału województwa lubuskiego jest analiza, przeprowadzona zgodnie ze schematem „czterech kapitałów”, zastosowanym w analitycznej części diagnozy.

Kapitał materialny

Mocne strony	Słabe strony
▪ Napływ kapitału zagranicznego. ▪ Powiązania eksportowe lubuskich firm oraz korzystny w długim horyzoncie czasowym bilans handlowy województwa. ▪ Względnie wysoki udział sektora usług w strukturze gospodarczej regionu. ▪ Wysoka umiejętność i duża skuteczność w pozyskiwaniu i wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowego wsparcia rozwoju regionu. ▪ Gęsta sieć dróg. ▪ Lotnisko w Babimoście o parametrach umożliwiających rozwój wszystkich form transportu lotniczego. ▪ Duży potencjał turystyczny w postaci zasobów naturalnych i bogatego dziedzictwa kulturowego. ▪ Efektywny potencjał produkcji i przetwórstwa mięsa.	▪ Niski udział B&R w gospodarce oraz skrajnie niskie wydatki przedsiębiorstw na ten sektor. ▪ Niski poziom innowacyjności firm. ▪ Niewykorzystany potencjał rozwoju turystyki w województwie. ▪ Niski standard usług turystycznych. ▪ Brak systemu przepływu informacji o możliwości pozyskania inwestorów. ▪ Zbyt mało terenów „gotowych - uzbrojonych” pod nowe inwestycje. ▪ Niska jakość przestrzeni miast, dekapitalizacja zabudowy. ▪ Niska jakość połączeń drogowych, kolejowych i lotniczych z innymi regionami kraju oraz z krajami UE. ▪ Dekapitalizacja sieci kolejowej oraz jej zły stan techniczny. ▪ Mało nowoczesna sieć utrudniająca powszechny rozwój połączeń teleinformatycznych poza miastami. ▪ Niski poziom dostępności do Internetu, zwłaszcza na obszarach wiejskich. ▪ Dekapitalizacja urządzeń melioracji w tym systemu ochrony przeciwpowodziowej.

Kapitał naturalny

Mocne strony	Słabe strony
▪ Stosunkowo mało przekształcone, w stosunku do innych regionów w Polsce i w UE, środowisko naturalne (przewaga tzw. krajobrazu naturalnego). ▪ Najwyższy w skali kraju udział lasów w powierzchni województwa. ▪ Niski stopień zanieczyszczenia powietrza. ▪ Rozwiązana gospodarka ściekowa w większości miast regionu. ▪ Racjonalna gospodarka odpadami. ▪ Rozbudowana sieć gazownicza na terenie województwa.	▪ Liczne zdegradowane obszary poprzemysłowe, powojkowe i popegeerowskie. ▪ Niekorzystna struktura lasów (monokultura sosnowa). ▪ Przystarzałe sieci i urządzenia ochrony środowiska. ▪ Niedostateczna rozbudowa sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich. ▪ Zła jakość gleb i deficyt wód gruntowych dla produkcji rolnej.

Kapitał ludzki

Mocne strony	Słabe strony
▪ Względnie korzystna struktura demograficzna regionu - duży udział młodych osób. ▪ Dobrze rozwinięta sieć instytucji szkolnictwa wyższego, duża liczba studentów i relatywnie wysoki wskaźnik uczestnictwa w edukacji szczebla wyższego. ▪ Uniwersytet Zielonogórski podnoszący jakość kapitału ludzkiego.	▪ Niski wskaźnik wykształcenia na poziomie wyższym. ▪ Niewystarczający poziom oraz wadliwa struktura kwalifikacji zawodowych nieprzystająca do potrzeb gospodarki województwa. ▪ Niski poziom uczestnictwa w kształceniu i szkoleniu ustawicznym zawodowym, w szczególności na obszarach wiejskich. ▪ Wysokie bezrobocie strukturalne. ▪ Słabo rozwinięta infrastruktura społeczna. ▪ Niska jakość ochrony zdrowia szczególnie na obszarach wiejskich i w małych miastach.

Kapitał społeczny

Mocne strony	Słabe strony
▪ Dobrze rozwinięta sieć współpracy przedsiębiorców.	▪ Brak zaufania społecznego. ▪ Niski poziom uczestnictwa w organizacjach pozarządowych. ▪ Brak współdziałania i niski poziom uczestnictwa społecznego.

4. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO W ŚWIETLE „STRATEGII LIZBOŃSKIEJ”

Strategia Lizbońska (SL) przyjęta na Szczycie Rady Europejskiej w styczniu 2000 roku w Lizbonie, jest najszerzym i najbardziej aktualnym programem społeczno-gospodarczym Unii Europejskiej. Wprawdzie jej główne cele ukierunkowane są na skuteczną rywalizację Wspólnoty z innymi obszarami gospodarczymi (głównie z USA) oraz na osiągnięcie zdefiniowanych w tym dokumencie przewag konkurencyjnych w określonym horyzoncie czasowym, jednak po wejściu Polski do Unii Europejskiej stanowić ona musi ważny punkt odniesienia w procesie tworzenia i aktualizacji strategii wszystkich polskich województw. Dla całego obszaru Unii Europejskiej sformułowany w Strategii Lizbońskiej cel strategiczny zakłada stworzenie do roku 2010 najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki świata, opartej na wiedzy, rozwijającej się w warunkach zrównoważonego wzrostu gospodarczego, zapewniającej większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz większą spójność społeczną⁹.

Jest oczywiste, że dla Polski - a tym bardziej dla wszystkich regionów naszego kraju - osiągnięcie w tym okresie celów zakładanych w SL będzie ze zrozumiałych względów trudne. Świadomość wyzwań, jakie podjęliśmy wstępując do UE oraz szans, jakie w procesie osiągania tych celów stwarza polityka spójności Unii Europejskiej wskazuje na potrzebę dokładnego określenia miejsca każdego polskiego regionu na tle celów SL i tempa osiągania lizbońskich celów.

Podkreślić należy, że ten ważny unijny dokument był w kolejnych latach uzupełniany i rozszerzany. Wzbogacenie SL następowało kolejno na Szczytach w Sztokholmie (marzec 2001), w Goeteborgu (czerwiec 2001) i Barcelonie (marzec 2002). Szczególnie ważne są rekomendacje określone na szczycie goeteborskim - dotyczyły one kluczowych zagadnień z zakresu środowiska i zrównoważonego rozwoju.

⁹ *Lisbon European Council, Presidency conclusion, Rada Europejska, marzec 2000 r.*

Tabela 2. Zestawienie wybranych głównych celów Strategii Lizbońskiej oraz miejsce województwa lubuskiego na drodze do osiągnięcia tych celów

Główne cele Strategii Lizbońskiej (poziom regionalny)	Wskaźnik liczbowy- rok osiągnięcie celu zawartego w SL	Aktualny poziom wskaźnika w województwie lubuskim - opis stanu tego wskaźnika (dane z lat 2002-2003)
Stopa zatrudnienia	67% w roku 2005 (Sztokholm) 70% w roku 2010 (Lizbona)	W IV kwartale 2003 r. stopa zatrudnienia w Lubuskim wynosiła 40,8%
Stopa zatrudnienia kobiet	57% w roku 2005 (Sztokholm) 60% w roku 2010 (Lizbona)	Stopa zatrudnienia kobiet w tym samym okresie- 35,0%
Stopa zatrudnienia osób w wieku 55-64 lat	50% w roku 2010 (Sztokholm)	Stopa zatrudnienia w grupie wiekowej ponad 55 lat wynosi 11,5%
Wzrost o 5 lat wieku emerytalnego	Do roku 2010 (Barcelona)	Uregulowania na poziomie państwa
Wydatki na Badania i Rozwój - B & R	Sięgające 3% PKB do 2010 roku i pochodzące w 2/3 z przedsiębiorstw (Barcelona)	Według danych zawartych w założeniach NSRR na lata 2007-2013 nakłady na sektor B&R w województwie lubuskim są - obok świętokrzyskiego- najniższe w kraju w relacji do PKB i wynoszą 0,10%
Podłączenie wszystkich szkół do Internetu	100% szkół do 2002 roku	Dla poszczególnych typów szkół wyposażenie w komputery z dostępem do Internetu wynosi odpowiednio: szkoły ponadgimnazjalne - 100% gimnazja - 75,4% szkoły podstawowe - 84,1% (dane na koniec roku 2003)
Przeszkolenie wszystkich nauczycieli w zakresie umiejętności korzystania z Internetu	Do 2003 roku	Odnotowuje się tendencję zwykłą
Otwarty rynek energetyczny dla przedsiębiorstw, a następnie dla odbiorców indywidualnych	W roku 2004 (Barcelona)	Uregulowania na poziomie państwa
Zdolność przesyłowa energii (cross - order)	Min. 10% zdolności produkcyjnej do 2005 roku (Barcelona)	j.w.
Wejście w Europejski Obszar Powietrzny	Do 2004 roku (Barcelona)	j.w.

Tabela 2. Zestawienie wybranych głównych celów Strategii Lizbońskiej oraz miejsce województwa lubuskiego na drodze do osiągnięcia tych celów (dok.)

Główne cele Strategii Lizbońskiej (poziom regionalny)	Wskaźnik liczbowy- rok osiągnięcie celu zawartego w SL	Aktualny poziom wskaźnika w województwie lubuskim - opis stanu tego wskaźnika (dane z lat 2002-2003)
Wzrost produkcji energii elektrycznej pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych w ogólnej konsumpcji energii	Poziom 22% do roku 2010 (Goeteborg)	Obecny poziom w województwie lubuskim -wg analiz przeprowadzonych przez Departament Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego wynosi 8%. Łącznie dla energii elektrycznej i ciepłej- 1,2%.
Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym	Brak wskaźników- określone tendencje (i działania) -według zapisów w Protokole z Kioto	Tendencje dla województwa zawarte są w diagnozie problemowej

Źródło: Opracowanie własne.

Przy określaniu celów operacyjnych w aktualizowanej strategii oraz w grupie wskaźników uwzględnianych w procesie monitorowania, cele **Strategii Lizbońskiej** są w szerokim zakresie wzięte pod uwagę.

Strategia Lizbońska została uwzględniona w formułowaniu nowych zasad spójności - naczelnej dyrektywy polityki strukturalnej Unii Europejskiej. We wspomnianym już dokumencie Komisji Europejskiej z lipca 2005 (por. przyp. 3) wskazano, iż osiągnięcie spójności w obrębie Unii Europejskiej będzie możliwe przez realizowanie następujących działań:

- inwestowanie w obszarach charakteryzujących się wysokim potencjałem dla wzrostu, szczególnie w sferze kapitału materialnego oraz ludzkiego;
- inwestowanie w te dziedziny, które przyczyniają się do wzrostu i zwiększania zatrudnienia - ze szczególnym uwzględnieniem technik telekomunikacyjnych i informatycznych, przedsięwzięć innowacyjnych, potencjału badawczego oraz edukacji i szkoleń;
- rozwijanie komplementarności poszczególnych polityk UE oraz uzyskiwanie efektów synergicznych;
- mobilizowanie dodatkowych zasobów, a w tym przesuwanie środków do dziedzin i miejsc gwarantujących ich najbardziej efektywne wykorzystywanie;

- zwiększanie jakości zarządzania sprawami publicznymi dzięki rozprzestrzenianiu doświadczeń wynikających ze stosowania dobrych praktyk, rozwijaniu partnerstw publiczno-prywatnych, rozwijaniu kultury ewaluacji;
- promowanie zintegrowanego podejścia do spójności terytorialnej i tworzenia społeczności zdolnych do uzyskiwania trwałego rozwoju¹⁰.

Jak wynika z tego krótkiego przeglądu nowych tendencji w polityce spójności Unii Europejskiej, zrywa ona z tradycyjną interpretacją tej polityki jako dążenia do wyrównywania poziomu zamożności ludności i poziomu rozwoju układów terytorialnych. Polityka ta została ostatnio wyraźnie przesunięta z bieguna „równość” ku biegunowi „wydajność”, co powinno znaleźć swoje odzwierciedlenie także w strategiach krajów członkowskich i ich regionów.

5. WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE W PRZESTRZENI EUROPEJSKIEJ

Na Sesji Sejmiku Województwa Lubuskiego, w trakcie której przyjęta została „Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego”, równolegle uruchomione zostały prace nad „Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego”. Plan ten został przyjęty na ostatniej, XXXVII Sesji w I Kadencji Sejmiku Województwa Lubuskiego w dniu 2 października 2002 roku.

Uznając oba ww. dokumenty jako najważniejsze i w najwyższym stopniu spójne, poniżej przedstawiono szeroką syntezę zapisów i rekomendacji dotyczących przestrzennego rozwoju procesów społeczno-gospodarczych w regionie.

Historycznie pojęcie **Ziemi Lubuskiej** na obszarze dzisiejszego województwa pojawiło się już we wczesnym średniowieczu. Ziemia ta leżała po obu stronach obecnej granicy, obejmując północną część dzisiejszego województwa lubuskiego i Brandenburgii. Utworzone w 1950 roku województwo zielonogórskie, zbliżone kształtem do obecnego lubuskiego, składało się z peryferyjnych części Wielkopolski, Śląska, Pomorza Zachodniego i historycznej części Brandenburgii. Od tego czasu minęło pół wieku. Na obszarze wyraźnie zarysowanym geograficznie rzekami Nysą i Odrą, ciągiem jezior zbuszyńskich, północną krawędzią Borów Dolnośląskich i południową granicą Pomorza Zachodniego, ukształtował się region o względnej jednorodności ekonomicznej,

¹⁰ *Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs, op.cit. str. 7.*

z rozwiniętymi strukturami oraz instytucjami nauki i kultury, zamieszkały przez ludność, mającą wysokie poczucie wspólnoty interesów. Nawet po roku 1975 utworzone wówczas województwa zielonogórskie i gorzowskie nazywane były województwami lubuskimi.

Przez województwo przebiegają dwie ważne osie tranzytowe. Pierwszą z nich jest najważniejsza dla Polski część transeuropejskiego połączenia wschód - zachód, biegnącego z zachodu Europy przez Berlin i Poznań do Warszawy i dalej na wschód; drugą jest ważna droga północ - południe ze Skandynawii przez Szczecin, Gorzów Wlkp., Zieloną Górę do Pragi (z rozgałęzieniem na Wrocław) i dalej na południe. Przez południową część województwa przebiega inna ważna droga Berlin - Wrocław - Kraków - Ukraina.

Przez powojenne półwiecze region znajdował się na peryferiach państwa polskiego. Okoliczności te wpłynęły na mniejszy zakres industrializacji niż w wielu innych regionach Polski.

Przez długi okres granica była czynnikiem wyraźnie niekorzystnym dla rozwoju województwa, ponieważ jej nieprzenikalność oraz ograniczenia w osiedlaniu się w strefie nadgranicznej uniemożliwiały ekonomiczne wykorzystanie korzyści wynikających z położenia regionu.

Zjednoczenie Niemiec oraz transformacja polskiej gospodarki stworzyły warunki dla szerokiej wymiany handlowej oraz współpracy transgranicznej w miastach podzielonych i na obszarach sąsiednich. Granica przestała dzielić, a województwo lubuskie uzyskało szansę szybkiej integracji z przestrzenią europejską. Powstały instytucje międzynarodowe, w tym **euroregiony**, organizujące polsko-niemiecką współpracę miast i gmin, a także instytucje edukacyjne (Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie n/O i Collegium Polonicum w Słubicach).

Wejście Polski do Unii przyczynia się do większej integracji regionu z zachodnim sąsiadem i do powstania międzyregionalnego rynku pracy i usług, na wzór wielu obszarów przygranicznych w Europie Zachodniej. W procesach tych należy upatrywać zupełnie nowych, bardzo korzystnych uwarunkowań rozwoju województwa lubuskiego.

Dla rozwoju województwa lubuskiego istotne znaczenie ma bliskość **Berlina**, który staje się dużą metropolią o znaczeniu europejskim, choć dzieje się to w tempie wolniejszym, niż zakładano u progu lat 90-tych. Oddziaływanie tego miasta wzrosło wraz z rozszerzeniem Unii Europejskiej na wschód. Berlin zajmuje ważne miejsce w tak zwanym

„europejskim bumerangu” - osi rozwoju od Budapesztu przez Wiedeń, Bratysławę, Pragę, Drezno, Wrocław, Berlin, Poznań do Szczecina i Trójmiasta. Bliskość Berlina to wielka szansa regionu w wykorzystaniu walorów środowiska dla rozwoju różnorodnych form turystyki i wypoczynku.

Województwo lubuskie, ze względu na walory krajobrazowe, lasy, jeziora i stosunkowo czyste środowisko, może stać się częścią zaplecza turystycznego, a także mieszkaniowego Berlina, Poznania i Wrocławia. Rozwój Poznania i Wrocławia. Oba te miasta - rodzące się metropolie - będą zyskiwały znaczenie w Europie, jako ośrodki koncentracji napływu kapitału zagranicznego, wymiany handlowej, znacznego potencjału akademickiego, naukowego i kulturalnego. Integracja tych miast z siecią metropolii europejskich będzie w znacznym stopniu uzależniona od tempa rozwoju polskich części pasm transeuropejskiej infrastruktury, w tym autostrad i lotnisk.

Dla północnej części województwa lubuskiego istotne jest oddziaływanie **Szczecina**. Wynika ono z bliskości tego dużego ośrodka miejskiego i portu oraz jego powiązań np. w sferze gospodarczej czy szkolnictwa wyższego.

6. WIZJA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO ZA 20 LAT

W budowie strategii wizja ma znaczenie kluczowe. Jest to wyraz chęci i dążeń mieszkańców regionu i jego władz samorządowych. Wizja określa pożądane kierunki rozwoju regionu, pozwalając na dokonanie oceny jego cech oraz na tym tle na sformułowanie celów rozwoju.

Minęło 20 lat od przyjęcia przez Sejmik Województwa Lubuskiego pierwszej strategii rozwoju tego regionu. Ponad 15 lat temu Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Region lubuski od ponad ćwierćwiecza wspierany jest środkami Wspólnoty i nadal wśród polskich regionów korzysta z tego wsparcia najskuteczniej.

Województwo lubuskie dobrze wykorzystało walory środowiska i położenia w zjednoczonej Europie. Szybko rozwinęła się gospodarka, przemysł zaawansowanych technologii, poprawiła się infrastruktura techniczna, tworzone są nowe, atrakcyjne miejsca pracy. Poprawiła się znacznie jakość życia, dzięki większej dostępności szerokiej gamy usług publicznych - transportu, komunikacji, edukacji, ochrony zdrowia, kultury, wypoczynku i zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom.

Dzięki postępowi w telekomunikacji i rozwojowi komplementarnych do niej usług, mieszkańcy lubuskiego weszli w zaawansowaną fazę społeczeństwa informacyjnego, którego kształtu w okresie realizacji strategii w chwili obecnej nie można w pełni przewidzieć. Już niedługo większość kontaktów z urzędami, a także z sieciami handlowymi, będzie odbywać się w sieci, rozwinie się także e-edukacja oraz inne formy uczestniczenia w wymianie i przetwarzaniu informacji.

Infrastruktura drogowa została gruntownie zmodernizowana. Wybudowano autostrady A2 i A18 oraz drogę ekspresową S3, Zielona Góra została połączona bezpieczną drogą szybkiego ruchu z Gorzowem, a oba te miasta ze Szczecinem i Wrocławiem. Zmodernizowano dojazdy do przejść granicznych oraz drogi z Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry do Wielkopolski. Uruchomione autostrady A2 i A18 oraz droga ekspresowa S3 przyczyniają się do aktywizacji usług (hotele, restauracje, stacje paliw itp.) w ich pasach, jak również do lokowania nowych przedsiębiorstw - w tym z kapitałem zagranicznym - w ich pobliżu. W pierwszych latach realizacji strategii otwarto kilka nowych przejść granicznych, po wybudowaniu mostów na Nysie i Odrze, co zintensyfikowało współpracę transgraniczną. Dzięki większej przenikalności granicy, a następnie dzięki jej otwarciu, po wejściu do układu z Schengen, możliwy był szybki rozwój i podniesienie poziomu technologicznego małych i średnich firm kooperujących z dużymi, nowoczesnymi przedsiębiorstwami w Polsce i w Niemczech. Nowe szybkie połączenia drogowe usprawniły komunikację z sąsiednimi regionami kraju oraz niemieckim obszarem gospodarczym. Dawne przeprawy promowe stanowią dzisiaj jedynie regionalną atrakcję turystyczną.

Wysoki poziom kształcenia gwarantuje Uniwersytet Zielonogórski, mieszczący się w dwóch kampusach, w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. Uniwersytet ten został sfederowany z Uniwersytetem Europejskim Viadrina. Wzrosła liczba zespołów naukowych mających silną pozycję w nauce krajowej i międzynarodowej, zacieśniła się współpraca tych placówek ze sferą gospodarczą. Uniwersytet Zielonogórski jako jeden z pierwszych w Polsce zrealizował ideę uniwersytetu przedsiębiorczego.

Turyści z Polski i zagranicy z podziwem oglądają odnowione śródmieścia Zielonej Góry i Gorzowa Wlkp. oraz innych miast. Poznawanie atrakcji regionu jest ułatwione dzięki oznakowaniu turystycznemu, zgodnemu z wzorcami europejskimi (województwo

lubuskie już w 2001 r. zrealizowało pierwszy w kraju, pilotażowy program kompleksowego oznakowania turystycznego). Rozbudowana baza turystyczna o zróżnicowanym standardzie (hotele, pensjonaty, kempingi i gospodarstwa agroturystyczne) przyjmuje gości z Polski, Niemiec i z innych krajów, mających do dyspozycji setki kilometrów dobrze oznakowanych i opisanych w przewodnikach leśnych ścieżek do jazdy na rowerze i do jazdy konnej. Niektórzy turyści korzystają z transportu lotniczego, ponieważ lotnisko w Babimoście obsługuje kilka stałych połączeń lotniczych oraz przyjmuje loty czarterowe. Dla turystów organizowane są cykliczne imprezy kulturalne oraz specjalistyczne targi.

Środowisko przyrodnicze regionu uległo istotnej poprawie dzięki budowie kolejnych oczyszczalni ścieków i rozbudowie sieci kanalizacji, szczególnie na obszarach wiejskich, oraz modernizacji zakładów przemysłowych. Regulacja rzek i modernizacja systemu infrastruktury technicznej z tym związana, zdecydowanie poprawiła warunki ochrony przeciwpowodziowej.

Rolnictwo odgrywa już znikomą rolę w gospodarce regionu, a ludność rolnicza w dużej części przeszła do zajęć w sektorze usług, który znacznie się rozwinął. Pozostałe duże towarowe gospodarstwa rolne skutecznie konkurują na rynku krajowym i europejskim, oferując żywność wysokiej jakości.

Rozwinęły się przedsiębiorstwa założone przez pracowników Uniwersytetu Zielonogórskiego, tworząc Lubuski Park Technologiczny. Poprawił się także znacznie poziom technologiczny małych i średnich przedsiębiorstw dzięki działalności lubuskiego centrum transferu technologii. Wieloletnia działalność tego centrum przyczyniła się do wzrostu nowoczesności i konkurencyjności lubuskiej gospodarki.

Województwo lubuskie jest aktywnym regionem działającym na rzecz integracji europejskiej, przodującym w budowaniu europejskiej świadomości, zacieśnianiu kontaktów gospodarczych, edukacyjnych i kulturalnych. W lubuskim funkcjonują ośrodki edukacji i informacji europejskiej, w których szkolą się w praktycznych zagadnieniach współpracy transgranicznej przedstawiciele innych polskich oraz środkowo - i wschodnioeuropejskich regionów.

7. KONCEPCJA STRUKTURY PRZESTRZENNEJ

W zaktualizowanej koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 6 września 2005 ustalono następujące cele gospodarowania przestrzenią:

Głównym celem przestrzennego zagospodarowania Polski jest wykorzystanie dobrze wykształconej policentrycznej struktury funkcjonalno-przestrzennej kraju do dynamizacji rozwoju Polski i przełamanie w ten sposób jej zapóźnienia cywilizacyjnego. Cel ten jest zbieżny ze strategicznym celem NPR 2007-2013.

Zagospodarowanie przestrzenne kraju powinno umożliwiać osiągnięcie trwałego, wysokiego tempa wzrostu polskiej gospodarki, przy zapewnieniu poprawy stanu środowiska przyrodniczego i umożliwieniu obecnym i przyszłym mieszkańcom kraju równoprawnego dostępu do zasobów przyrody i dóbr kultury. W szczególności powinno zaś ułatwiać tworzenie gospodarki opartej na wiedzy i budowanie nowoczesnego, obywatelskiego społeczeństwa informacyjnego.

Zagospodarowanie przestrzenne powinno zwiększać integrację funkcjonalną najważniejszych ogniw układu osadniczego i produkcyjnego kraju, ich relacje z układem regionalnym oraz powiązania Polski z otoczeniem międzynarodowym.

Jednym z celów zagospodarowania przestrzennego jest zwiększanie dyfuzji rozwoju z miejsc i ośrodków już obecnie najwyżej rozwiniętych i mających szansę na uzyskanie wysokiej dynamiki wzrostu do obszarów rozwiniętych niżej, które z ośrodkami tymi mogą być lepiej powiązane, dzięki rozwojowi infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej, a także dzięki dostępowi do informacji dostępnej w tych ośrodkach i zacieśniania kooperacji z instytucjami i firmami w nich funkcjonującymi. Ponadto celem zagospodarowania przestrzennego jest pomoc w przyspieszeniu wyposażenia w infrastrukturę materialną regionów, do których efekty dyfuzji docierają w mniejszym stopniu.

Dokument ten sformułował także zasady, jakie powinny zostać przyjęte przez podmioty opracowujące plany przestrzennego zagospodarowania niższych szczebli.

Cele przestrzennego zagospodarowania kraju będzie można osiągnąć, jeżeli polska przestrzeń w horyzoncie czasu objętym koncepcją - czyli do 2025 r. - będzie przestrzenią charakteryzującą się następującymi cechami:

- otwartą na Europę i świat, a jednocześnie ułatwiającą zwiększanie poziomu funkcjonalnej spójności przestrzeni europejskiej - zgodnie z zasadami polityki spójności Unii Europejskiej i jej terytorialnego wymiaru;

- konkurencyjną, innowacyjną i efektywną, która tworzy warunki umożliwiające kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego i uzyskiwanie przez podmioty gospodarujące trwałej międzynarodowej przewagi konkurencyjnej;
- zintegrowaną wewnątrznie i funkcjonalnie spójną we wszystkich istotnych wymiarach: w układach międzyregionalnych (szczególnie znacznie ma tu system powiązań wielkich miast kraju) oraz w układach wewnątrzregionalnych (relacje ośrodek regionalny - ośrodki subregionalne) i lokalnych;
- wyposażoną w dobrze zachowane, zróżnicowane i bogate biologicznie środowisko przyrodnicze, która tworzy warunki do stabilnego i międzypokoleniowo zrównoważonego rozwoju;
- zróżnicowaną, która umożliwia wykorzystanie przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i kulturowych potencjałów poszczególnych układów terytorialnych do ich harmonijnego rozwoju;
- politycznie zdecentralizowaną, w której samorządy lokalne i regionalne mogą realizować zróżnicowane przestrzennie cele rozwoju układów terytorialnych w ramach unitarnego demokratycznego państwa prawa;
- estetyczną i uporządkowaną zgodnie z zasadami ładu przestrzennego, respektującą zróżnicowane kulturowo i historycznie tradycje architektoniczne oraz w możliwie jak największym stopniu zachowującą walory naturalnego krajobrazu przyrodniczego;
- przyjazną człowiekowi, pozbawioną barier architektonicznych utrudniających, a często uniemożliwiających aktywne życie osobom niepełnosprawnym.

Z przesłanek **ekologicznych** polityki przestrzennej należy podkreślić znaczenie dużych zasobów różnorodności biologicznej, specyfikę odporności przyrody, celowości zachowania walorów przyrody i restytucji utraconych walorów oraz przesłanki kulturowe, stanowiące wytyczne dla regionu lubuskiego.

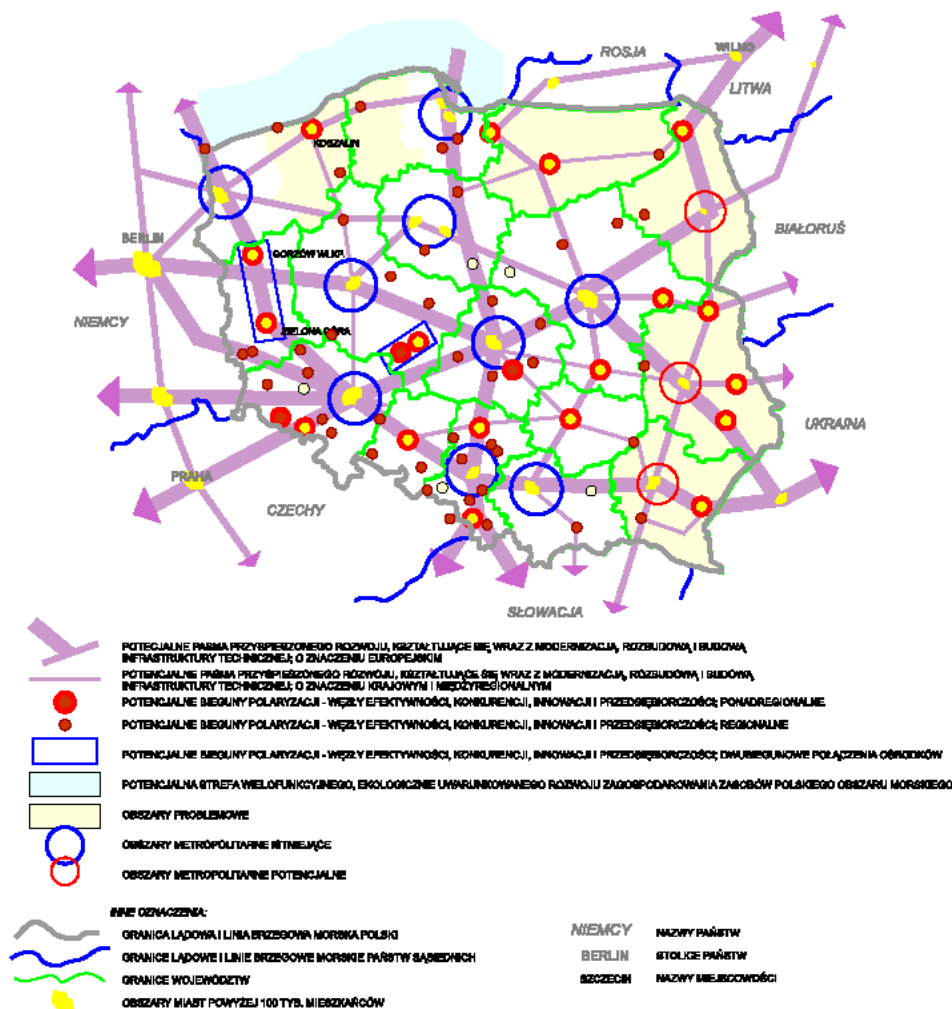
Jako przedmioty współpracy transgranicznej województwa lubuskiego z zachodnim sąsiadem należy wymienić:

1. Modelowe rozwiązanie zrównoważonej i otwartej na przestrzeń europejską osnowy strukturalnej regionu z cenną rentą położenia w środkowej Europie.
2. Europejską enklawę zdrowej przyrody z zasobami turystycznymi, rekreacyjnymi i usługowymi.
3. Atrakcyjne obszary lokalizacji inwestycji.
4. Dynamiczne, młode i wykształcone społeczeństwo,
5. Udział w sieci TEN (Trans-European-Networks, transport, telekomunikacja, energetyka).

8. STRUKTURA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Koncepcja strukturalna przestrzeni regionu lubuskiego wynika z charakterystyki zagospodarowania województwa, wniosków wyprowadzanych z uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych z powiatów i gmin, opracowanej wizji regionu za 15-20 lat oraz teoretycznego modelu struktury przestrzennej regionu lubuskiego. Oparta jest na polityce zrównoważonego rozwoju w sferze środowiskowej, ekonomicznej i społecznej na obszarach uznanych za najkorzystniejsze i wyznaczone elementami krystalizującymi, wykorzystuje także rozstrzygnięcia podjęte w zaktualizowanej Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (rys.5).

RYСУNEK 5. DYNAMICZNE ZRÓWNOWAŻENIE ROZWOJU - UJĘCIE SYNTETYCZNE

Źródło: Aktualizacja koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, Warszawa 2005 r.

Struktura przestrzenna regionu opiera się na osnowie osi konstrukcyjnych. Pierwsza oś na kierunku wschód-zachód - w środkowej części regionu to oś przyrodnicza doliny Odry, która dzieli obszar regionu na część północną i południową. Druga oś również na kierunku wschód-zachód - antropogeniczna - to korytarz paneuropejski nr II wzdłuż autostrady A-2 Berlin - Poznań - Warszawa - Moskwa i europejska linia kolejowa Berlin - Kunowice - Poznań - Warszawa - Moskwa.

Oś północ - południe tworzy bipolarny kręgosłup struktury regionu DUOPOLIS, złożony z krajowych ośrodków równoważenia rozwoju Gorzów Wlkp. - Zielona Góra do Nowej Soli, z pasmem przyspieszonego rozwoju, usytuowaną wzdłuż drogi ekspresowej S3 i na obszarze środkoeuropejskiego korytarza transportowego. Drugą oś północ-południe - tzw. graniczną - tworzy droga w ciągu doliny Odry i Nysy Łużyckiej.

W III korytarzu paneuropejskim w południowej części Lubuskiego, przebiega autostrada A18 Berlin - Olszyna - Krzywa - Wrocław - Kraków - Kijów i europejska linia kolejowa Berlin - Cottbus - Zasięki - Żary - Żagań - Wrocław - Kijów.

W części północnej (Pasma Przyspieszonego Rozwoju Gorzów Wlkp. - Kostrzyn z potencjalnym rozwojem do Drezdenka) przebiega droga Berlin - Gorzów Wlkp. - Gdańsk- Kaliningrad (Via Baltika) i linia kolejowa o tym samym kierunku.

Wyżej przedstawione elementy konstrukcji osnowy strukturalnej regionu lubuskiego, o randze europejskiej, tworzą korytarze transportowe wschód - zachód i północ - południe o funkcjach tranzytowych, w formie krzyża kształtującego cztery ćwiartki regionu. Cała osnowa struktury przestrzennej regionu, kreuje lubuską rentę położenia o dużej wartości ekonomicznej w środkowej Europie - cechą unikalną wśród 16 polskich regionów. Inne szlaki transportowe mają dla województwa relatywnie mniejsze znaczenie, ale w powiązaniu z rzekami: Odrą, Wartą i Notecią oraz portem lotniczym w Babimście mogą stanowić harmonijne połączenia tych trzech rodzajów transportu.

Generalna koncepcja struktury przestrzennej regionu lubuskiego stanowi najważniejszy komponent Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego.

Przyjęcie tego kierunku uzasadnia bardzo selektywny wybór elementów krystalizujących strategiczną strukturę przestrzenną regionu. Są to wybrane pasma przyspieszonego rozwoju, ośrodki rozwoju i węzły.

Duopolis/ośrodek centralny rozwoju w ciągu przyszłej drogi ekspresowej S3, Gorzów Wlkp. - Zielona Góra do Nowej Soli, oparty o krajowe ośrodki równoważenia rozwoju Zielona Góra i Gorzów Wlkp. Ośrodki te stanowią siedziby władz wojewódzkich samorządowych i rządowych. Oba miasta pełnią funkcję ważnych węzłów transportu drogowego i kolejowego. Są to ośrodki wzrostu ekonomicznego, innowacji technologicznej i zmian społecznych, ośrodki akademickie o łącznej liczbie studentów ponad 30 tys. Duopolis stanowi podstawę dynamicznego rozwoju gospodarki województwa, działalności administracyjno-społecznej, usług, edukacji i kultury. Stwarza korzystne warunki pracy i atrakcyjność mieszkania na tym obszarze. Duopolis posiadający atrakcyjne tereny turystyczne i weekendowe o bogatym przyrodniczo otoczeniu krajobrazowym funkcjonujące w standardach europejskich, wzbogacone o miejsca promocji kultury i sztuki oraz centra usługowe, stwarza też duże szanse rozwoju turystyki i rekreacji nie tylko dla polskich turystów ale i zagranicznych, szczególnie niemieckich. Funkcją Duopolisu jest zintegrowanie obu siedzib władz województwa, zapewnienie szybkich przemieszczeń mieszkańców z użyciem transportu drogowego (droga S3) i zmodernizowanej linii kolejowej.

Pasma Przyspieszonego Rozwoju Zespołu Gorzów Wlkp. - Zielona Góra - Nowa Sól - usytuowane w ciągu przyszłej drogi ekspresowej S3 i zmodyfikowanej linii kolejowej Gorzów Wlkp. - Zielona Góra - Nowa Sól. Pasma przyspieszonego rozwoju o znaczeniu krajowym, po modernizacji i rozbudowie infrastruktury technicznej wraz z Duopolisem, będzie terenem atrakcyjnych lokalizacji w bogatym przyrodniczo otoczeniu krajobrazowym - rzeki Odra, Warta, koncentracja jezior, liczne rezerваты i zespoły zabytkowe.

Transgraniczne Pasma Przyspieszonego Rozwoju Miast nad Odrą i Nysą Łużycką - które posiada potencjalnie szczególne dynamizujące czynniki rozwoju współpracy polsko - niemieckiej, jak: koncentrację w atrakcyjnym krajobrazie doliny Odry i Nysy Łużyckiej parków narodowych, krajobrazowych i wielu rezerwatów, doskonałą dostępność transportową i ekonomiczną do Bałtyku i bliskie sąsiedztwo metropolii berlińskiej. Możliwość integracji działań polsko - niemieckich w sferze innowacyjności technologicznej. Uwarunkowaniem dostępności Pasma jest budowa drogi granicznej wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej.

Południowe Pasma Przyspieszonego Rozwoju - zlokalizowane na obszarze powiatów żarskiego i żagańskiego, obejmujące atrakcyjne otoczenie Lubska, Żar, Żagania, Szprotawy oraz Iłowej w dolinie Bobru i Borów Dolnośląskich. Pasma posiadać będzie europejskie warunki dynamicznego rozwoju, w wyniku zasadniczej poprawy dostępności transportowej po budowie autostrady Berlin - Cottbus - lubuskie - Wrocław - Kraków - Kijów o randze korytarza paneuropejskiego i po modernizacji linii kolejowej o podobnym przebiegu. Przedstawia dużą koncentrację osadniczą o znaczeniu krajowym. Tworzy w regionie południową przeciwwagę koncentracji osadniczej w środkowej i północnej części regionu.

Północne Pasma Przyspieszonego Rozwoju Kostrzyn-Gorzów Wlkp. z potencjalnym rozwojem do Drezdenka. Pasma będzie się rozwijać równoległe do trasy drogi nr 22 Berlin - Kostrzyn-Gorzów Wlkp. - Chojnice - Gdańsk - Elbląg - Kaliningrad. Specyfika pasma wynika z jego bezpośredniego sąsiedztwa z Parkiem Narodowym „Ujście Warty” i doliną rzeki Warty i Noteci. Od północy granicą pasma jest teren województwa zachodniopomorskiego. Natomiast miasto Kostrzyn stanowi początek na terenie województwa lubuskiego Transgranicznego Pasma Przyspieszonego Rozwoju Miast nad Odrą i Nysą Łużycką i ma stanowić ważne ogniwo w tym paśmie (mapa w załączeniu).

Transgraniczne Ośrodki Obsługi o zasięgu ponadregionalnym: Kostrzyn, Słubice i Gubin potencjalne bieguny polaryzacji, transgraniczna lokalizacja i dodatkowe funkcje drogowych i kolejowych przejść granicznych uzasadniają ich ponadregionalny zasięg po obu stronach granicy. Stanowią równocześnie podstawowe komponenty Transgranicznego Rozwoju Miast.

Regionalne Ośrodki Obsługi - Strzelce Krajeńskie - Drezdenko - Krosno Odrzańskie - Międzyrzecz - Nowa Sól - Żary - Żagań - Szprotawa - Wschowa - Sulęcín - Sulechów - Świebodzin. Regionalne ośrodki pełnią w większości funkcje siedzib powiatów a Świebodzin jako węzeł multimodalny także funkcje europejskie. Te 12 ośrodków o funkcjach i znaczeniu obsługi regionalnej/ponadlokalnej obsługi ludności mają zróżnicowane warunki dostępności, otoczenia, wielkości zaludnienia obszarów obsługiwanych, standardy infrastruktury technicznej. Wymagają stąd stopniowej rozbudowy i modernizacji. Sieć 12 regionalnych ośrodków obsługi jest uzupełniona siecią 26 ośrodków o zasięgu lokalnym.

Węzeł Europejskiego Transportu Multimodalnego - Świebodzin. Multimodalne funkcje tego węzła kontynentalnego skrzyżowania wschód - zachód, północ - południe,

sprowadzają się do logistyki następujących mediów transportu: II paneuropejski korytarz z autostradą A-2, linią kolejową Berlin - Warszawa - Moskwa i droga ekspresowa S3, dobre połączenie z inter - regionalnym lotniskiem w Babimoście i portem rzeczny w Cigacicach. Szacunkowa liczba nowych miejsc pracy ok. 5 tys. Lokalizacja węzła wymaga ok. 60 ha terenu w pobliżu skrzyżowania autostrady A2 z drogą ekspresową S3.

Regionalne Węzły Transportu Multimodalnego - Nowa Sól, Cigacice, Urad i Kostrzyn. Funkcje transportowe tych interregionalnych i regionalnych węzłów sprowadzają się do funkcjonowania logistycznych powiązań mediów drogowych, kolejowych i wodnych. W pewnych sytuacjach węzły przejmują funkcje europejskie np. Kostrzyn i Nowa Sól.

Lotnisko krajowe/interregionalne w Babimoście

Lotnisko przeznaczone do pełnienia ważnych funkcji krajowych i interregionalnych (Berlin - Drezno - Lipsk - Poznań - Warszawa) oraz funkcji medium transportu lotniczego w regionalnym systemie multimodalnym.

9. POLITYKA PRZESTRZENNA WOJEWÓDZTWA

Kierunki zagospodarowania przestrzennego regionu lubuskiego stanowią wskazanie dla **polityki przestrzennej województwa**. Zawierają one aspekty planistyczne, lokalizacyjne i inwestycyjne. Jako instrumenty polityki przestrzennej województwa są oparte na celach głównych i operacyjnych strategii rozwoju województwa. Stanowią ich przełożenie na przestrzeń regionu w wymiarach obszaru powiatów i gmin o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym. Rozwój regionu lubuskiego jest planowany według umiarkowanej i zrównoważonej koncentracji rozwoju na obszarach uznanych za najbardziej korzystne. W myśl powyższej tezy, preferencje inwestycyjne związane z elementami krystalizującymi (ośrodki w strukturze funkcjonalno - przestrzennej) w infrastrukturze technicznej i społecznej powinny być realizowane w etapach do 2020 roku, korzystając z rządowych i samorządowych zadań publicznych i kontraktów regionalnych. W latach po roku 2020 dotyczyć to będzie wyróżnionych pasm i obszarów koncentracji z ośrodkami rozwoju.

Kierunki zagospodarowania powinny prowadzić do osiągnięcia następujących stanów w umownie przyjętym horyzoncie czasowym do 2025 roku:

- Realizowanie zasady policentrycznej koncentracji i dyfuzji sieci osadniczej na obszarze województwa z zachowaniem sekwencji priorytetów elementów

krystalizujących strukturę przestrzenną i zasady kontrolowanej polaryzacji rozwoju sieci osadniczej.

- Rozwój osadnictwa regionu w preferowanych kierunkach może następować w kolejnych etapach realizacji i stymulujących publicznych inwestycji rządowych i samorządowych w systemie infrastruktury technicznej. Bez tych kluczowych inwestycji osadnictwo skieruje się na rozwój chaotyczny, bez ładu przestrzennego i uporządkowanej przestrzeni osadniczej.
- W sferze transportu jako osnowy osadnictwa - zrealizowanie etapowej modernizacji układu drogowego i kolejowego województwa, ze sprawnymi połączeniami z otoczeniem oraz uzyskanie europejskich standardów dostępności transportowej absolutnej większości miejscowości województwa i sprawnego tranzytu europejskiego.
- Polityka przestrzenna województwa powinna obejmować cały obszar województwa oraz jego powiązania i związki z przestrzenią otoczenia oraz wytyczne dla polityki przestrzennej powiatów i gmin o znaczeniu ponadregionalnym, regionalnym i tylko w uzasadnionych przypadkach o znaczeniu lokalnym.

Do głównych potencjałów rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa zaliczyć można:

- skuteczność programów ochrony zasobów środowiska przyrodniczego;
- znaczące efekty modernizacji wojewódzkiego systemu transportowego;
- skuteczność programów rewaloryzacji zasobów kulturowych w wielu miejscowościach województwa;
- wyczuwalny dla społeczeństwa gmin rozwój ekonomiczny i wzrost jakości życia;
- budowa potrzebnych nowych miejsc pracy i obiektów użyteczności publicznej;
- osiągnięcie europejskich standardów w usługach komunalnych;
- realizacja programów budowy obiektów systemu ochrony przeciwpowodziowej;
- przyrost dochodów gmin i wzrost zamożności ich mieszkańców;
- osiągnięcie sprawnej struktury przestrzennej i powiązań z bliższym i dalszym otoczeniem;
- polityka otwartości europejskiej i dostępności ekonomicznej regionu lubuskiego.

10. WYZWANIA ROZWOJOWE I KOMPLEKSY DZIAŁAŃ

STRATEGICZNYCH

Po zakończeniu prac nad diagnozą problemową oraz w wyniku analizy regionalnych i narodowych dokumentów strategicznych dokonano wstępnej weryfikacji wyzwań rozwojowych dla regionu oraz - w konsekwencji - celów rozwojowych regionu po przesunięciu horyzontu czasowego strategii do roku 2020. Dokonując tych zamian brano pod uwagę:

- dotychczasowy stan realizacji strategii z 2000 roku,
- doświadczenia regionu z realizacji strategii w okresie przedakcesyjnym,
- nowe wyzwania wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej (w tym m.in. z regionalnego ukierunkowania na cele Strategii Lizbońskiej).
- wpływ działań różnych podmiotów i poziomów decyzyjnych (również - źródeł możliwego zasilania finansowego) na rozwój regionu.

W procesie prac nad aktualizacją strategii rozwoju województwa lubuskiego sformułowane zostały następujące wnioski:

- cele główne nie wymagają dalszej rozbudowy (pozostaną **cztery cele główne**),
- **cel pierwszy** zawiera wszystkie działania o charakterze materialnym (infrastrukturalnym) zapewniające osiągnięcie wysokiej spójności przestrzennej, gospodarczej oraz społecznej, przy dokładniejszym zdefiniowaniu obszarów ostatniego członu (spójność społeczna),
- **cel drugi** - szerzej definiuje cele operacyjne w zakresie działań mieszczących się w pojęciu poziomu życia oraz podstawowych usług publicznych mających zasadniczy wpływ na jego poziom (edukacja, kultura, zdrowie, opieka społeczna),
- **cel trzeci** rozszerza pojęcie „Rozwoju przedsiębiorczości” poprzez nadanie szczególnej rangi zagadnieniom innowacyjności i transferu osiągnięć nauki do gospodarki, mając na uwadze rekomendacje wynikające ze Strategii Lizbońskiej,
- **cel czwarty** pozostaje w brzmieniu bez zmian i nadal odnosi się do efektywnego wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Generalnie po upływie pięciu lat od momentu przyjęcia aktualnie obowiązującej strategii główne wyzwania stojące przed województwem i jego samorządem wymagają niewielkich zmian i korekt. W wyniku konsultacji i dyskusji warsztatowych, w świetle aktualnie przygotowywanych dokumentów narodowych oraz mając na uwadze regionalizację działań i finansów publicznych, oczekiwaną przez samorzady i wynikającą z obecnego przebiegu prac nad Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007-2013, skorygowane wyzwania rozwojowe przedstawiają się następująco:

Wyzwanie I

Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu.

Województwo lubuskie w swoim obecnym kształcie jest strukturą administracyjną, przestrzenną, gospodarczą i społeczną, utworzoną wokół dwóch równoważnych i wzajemnie komplementarnych ośrodków miejskich średniej wielkości. Jednym z najważniejszych wyzwań rozwojowych są działania zwiększające jego spójność, a więc poprawa infrastruktury drogowej, intensyfikacja wewnętrznych więzi gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych, umacnianie świadomości regionalnej. W stosunku do zapisów zawartych w strategii z 2000 r. wyzwaniem - po wejściu Polski do UE - staje się poprawa infrastruktury społecznej mającej wpływ zarówno na jakość życia mieszkańców oraz na atrakcyjność inwestycyjną regionu. Tutaj też mieści się potrzeba głębokiej rewitalizacji zasobów mieszkaniowych - niezależnie od źródła pochodzenia środków na ten cel. W zakresie spójności społecznej należy dbać o podniesienie poziomu życia i zapobiegać wykluczeniu społecznemu.

W strategii z 2000 roku zwracano uwagę głównie na potrzebę podniesienia poziomu spójności gospodarczej i przestrzennej. Obecnie większy nacisk położony jest także na spójność społeczną.

Sejmik Województwa Lubuskiego przyjął lub przyjmie strategię wieloletnie w tych dziedzinach - uznając jednocześnie zawarte w nich działania jako zadania własne. W procesie regionalizacji działań sektorowych oraz w oparciu o instrumenty prawne regulujące relacje **Region - Centrum** będą mogły być określone wspólne i/lub wspierane działania nie mieszczące się w bezpośrednich kompetencjach samorządu województwa. Główne wyzwania stojące przed województwem lubuskim polegają na pomnażaniu kapitału ludzkiego, naturalnego i gospodarczego.

Wyzwanie II**Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa.**

Województwo lubuskie charakteryzuje się niewystarczającym - w porównaniu z regionami sąsiednimi - poziomem wykształcenia ludności oraz niewielką zdolnością do wytwarzania i rozprzestrzeniania innowacji. Aby sprostać konkurencji we współczesnym świecie i nie zostać zepchniętym do pozycji dostawcy jedynie prostych zasobów, region musi zintensyfikować kształcenie na poziomie średnim i wyższym oraz szybko rozwijać placówki naukowo-badawcze i instytucje transferu technologii. Niezbędna jest także szeroka informatyzacja gospodarki, instytucji i gospodarstw domowych.

Wyzwanie to odpowiada nowej interpretacji spójności, nadanej temu terminowi przez Komisję Europejską w lipcu 2005 r.

Wyzwanie III**Rozwój przedsiębiorczości, oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką.**

Naturalnym kierunkiem rozwoju województwa lubuskiego, położonego w bezpośrednim sąsiedztwie wielkiego europejskiego rynku, jest intensyfikowanie wielostronnych kontaktów z partnerami zagranicznymi. Należy dążyć, by coraz więcej przedsiębiorstw w regionie, funkcjonujących w międzynarodowym otoczeniu, stało się równymi partnerami w wymianie handlowej, technologicznej i kapitałowej. W tym celu niezbędne jest podjęcie działań wspomagających miejscową przedsiębiorczość, szczególnie małe i średnie przedsiębiorstwa, dominujące w strukturze gospodarczej województwa.

Dla osiągnięcia wspomnianej uprzednio wysokiej ścieżki wzrostu niezbędne jest podniesienie innowacyjności licznych podmiotów gospodarczych funkcjonujących w województwie.

Realizacja tego wyzwania będzie zgodna z współczesnym rozumieniem spójności. Realizacji tej służyć będą analizy i przedsięwzięcia zamieszczone w Regionalnej Strategii Innowacji przygotowanej dla województwa lubuskiego w 2005 r.

Wyzwanie IV

Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Województwo ma stosunkowo mało zanieczyszczone środowisko i dysponuje atrakcyjnymi zasobami przyrodniczymi oraz historyczno-kulturowymi. W połączeniu z tranzytowym położeniem posiada więc dobre warunki dla rozwoju różnych form turystyki. Utrzymanie wysokich standardów ekologicznych wymaga rozbudzania świadomości ekologicznej i upowszechniania zachowań chroniących i wzbogacających środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe. Zasoby środowiska przyrodniczego i kulturowego mogą stać się jednym z ważnych czynników rozwoju społeczno - gospodarczego. Podkreślając osiągnięte już efekty w tym względzie. Podkreślić należy wielki, wciąż nie w pełni wykorzystany, potencjał regionu dla rozwoju turystyki oraz innych dziedzin opartych na zasobach środowiska (rolnictwo ekologiczne, innowacyjne gałęzie przemysłu, usługi zdrowotne itp.)

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej oraz przy znajomości istoty programów wspierających europejskie dziedzictwo kulturowe, jako szczególnie ważne i wyróżniające region jest istnienie w Lubuskim szczególnie szerokiego spektrum walorów kulturowych związanych z historią tych ziem oraz z dziedzictwem i obyczajami zamieszkałej tu ludności.

Cztery wymienione wyżej główne wyzwania rozwojowe stanowią **osie strategii**, na której powinny być oparte konkretne działania.

11. SKUTECZNA REALIZACJA ZADAŃ BIEŻĄCYCH JAKO WARUNEK OSIĄGANIA CELÓW STRATEGICZNYCH

Podobnie jak w dokumencie z 2000 roku cele strategiczne nie obejmują działań i zadań bieżących realizowanych przez instytucje samorządu województwa oraz inne podmioty - zgodnie z ich kompetencjami (administracji rządowej, samorządów gminnych i powiatowych, instytucji regionalnych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw prywatnych). Podkreślić należy, że w opracowywanych strategiach działowych (branżowych) tego rodzaju działania bywają uwzględnione, z przekonaniem, że skuteczne wykonywanie bieżących zadań sprzyja osiągnięciu celów określonych w bardziej odległym horyzoncie czasowym.

W dalszym ciągu - podobnie jak w strategii z 2000 roku - do najważniejszych działań z tego obszaru zaliczyć należy:

W zakresie kapitału materialnego (wytworzonego):

- zapewnienie nowoczesnego systemu telekomunikacyjnego,
- zwiększenie liczby przepraw mostowych na granicy z Niemcami,
- poprawa jakości infrastruktury transportowej,
- zwiększenie budownictwa mieszkaniowego i polepszenie infrastruktury komunalnej,
- zwiększenie poziomu innowacyjności gospodarki regionu oraz jej zaawansowania technologicznego.

W dziedzinie kapitału naturalnego:

- zwiększenie skuteczności ochrony przeciwpowodziowej,
- ochrona przyrody, racjonalne wykorzystanie zasobów leśnych i poszerzanie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych z dążeniem do utworzenia parku narodowego,
- wdrażanie europejskich norm ochrony środowiska.

W sferze kapitału ludzkiego:

- poprawa jakości kształcenia oraz efektów pracy placówek oświatowych,
- upowszechnienie wykształcenia średniego - powszechny dostęp do wykształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym,
- rozwój sieci szkolnictwa wyższego,
- rozwój systemu kształcenia ustawicznego w oparciu o współpracę sektorów edukacji i gospodarki,
- upowszechnienie nauki języków obcych,
- wzmocnienie potencjału systemu edukacyjnego w zakresie tworzenia społeczeństwa informacyjnego,
- poprawa stanu zdrowotności społeczeństwa dzięki rozbudowie i zwiększeniu jakości funkcjonowania placówek ochrony zdrowia,

- racjonalne gospodarowanie potencjałem instytucji kultury, zwiększanie dostępności do placówek kulturalnych oraz stymulowanie uczestnictwa w kulturze,
- upowszechnianie sportu masowego, głównie dzieci i młodzieży,
- ograniczenie patologii społecznych, w tym przeciwdziałanie bezrobociu,
- zmniejszenie negatywnych skutków przygranicznego i tranzytowego położenia dla bezpieczeństwa mieszkańców;
- współpraca międzyinstytucjonalna z Niemcami - wzmocnienie bezpieczeństwa na granicy państw.

W dziedzinie kapitału społecznego:

- stymulowanie i wspieranie samoorganizacji społeczeństwa, w tym różnorodnych form stowarzyszeń, zrzeszeń i organizacji społecznych,
- stymulowanie i wspieranie różnorodnych form współpracy przedsiębiorców,
- prowadzenie aktywnej polityki współpracy międzynarodowej na rozmaitych szczeblach, wspieranie obywatelskich inicjatyw w tym zakresie.

We wszystkich tych dziedzinach odpowiedzialne podmioty i ogniwa zaliczane do grona „aktorów sceny regionalnej” winny - we współpracy z samorządem województwa - przygotować odpowiednie dokumenty rangi strategicznej (**strategie, programy operacyjne**) określające cele i zadania o charakterze rozwojowym, realizowane ze środków publicznych (budżet państwa, budżety samorządowe, budżety agencji rządowych) oraz będące podstawą ubiegania się o środki z budżetu państwa w ramach kontraktów wojewódzkich, a także w ramach nowej polityki spójności UE, w ramach ustawowo określonych zasad montażu finansowego środków publicznych. W znacznej części tych zadań istotnym czynnikiem ich realizacji winno być wykorzystanie instytucji partnerstwa publiczno- prywatnego.

Należy w tym miejscu podkreślić, że strategia - wymieniając jako ważne zadania, wykraczające poza ustawowo określone obowiązki samorządu województwa - służyć może ich rozszerzeniu. Takie poszerzenie katalogu kompetencji jest jednocześnie przyjęciem współodpowiedzialności za realizację. Samorząd będzie inicjatorem podjęcia prac nad

dokumentami strategicznymi, wykraczającymi poza jego kompetencje, ale mającymi ważne znaczenie dla osiągnięcia celów głównych i operacyjnych, zdefiniowanych w niniejszym dokumencie.

Mając na uwadze dotychczasowy dorobek samorządu województwa w zakresie tworzenia wizji rozwoju regionu w kolejnych ważnych dziedzinach, poprzez opracowanie i przyjęcie strategii oraz programów wieloletnich, dokumenty te potraktowane zostały jako integralne części systemu realizacji do aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, a zawarte w nich cele rozwojowe jako równorzędne dla dokumentu głównego. Lista dokumentów strategicznych przedstawia się następująco:

- „Strategia zatrudnienia i przeciwdziałania skutkom bezrobocia” - Uchwała XXIII Sesji - 5 marca 2001 roku,
- „Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego” - Uchwała XXXVII Sesji - 2 października 2002 roku.
- Program Ochrony Środowiska, Program Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubuskiego na lata 2003-2010 - XI/78/2003 z 15 października 2003 roku.
- Strategia Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego do 2015 roku - XVI/119/2004 z 22 marca 2004 roku.
- Strategia Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego - XX/142/2004 z 28 czerwca 2004 roku.
- Lubuska Regionalna Strategia Innowacji - XXVIII/207/2005 z 11 kwietnia 2005 roku.
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2005-2013 - ZZIX/212/2005 z 25 kwietnia 2005 roku.

12. STRATEGICZNE CELE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Przedstawiona poniżej tablica (drzewo celów) jest wypadkową prac poszczególnych Departamentów Urzędu Marszałkowskiego, przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz oceny realizacji dotychczasowej strategii.

Cele strategiczne			
1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu	2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa	3. Rozwój przedsiębiorczości oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką	4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego
Cele operacyjne			
1.1. Modernizacja infrastruktury transportowej oraz zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionu	2.1. Podniesienie jakości kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym	3.1. Usprawnienie mechanizmów transferu innowacji i technologii oraz wzrost efektywności współpracy strefy gospodarki i instytucji naukowych	4.1. Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki
1.2. Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury technicznej i komunalnej poprawiającej warunki życia oraz podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów aktywności gospodarczej	2.2. Wzmocnienie i ustabilizowanie kadry naukowej oraz rozwój bazy naukowo-badawczej lubuskich uczelni oraz stymulowanie ich współpracy	3.2. Rozwój instytucjonalnego i kapitałowego otoczenia biznesu	4.2. Promocja walorów turystycznych i stworzenie systemu informacji turystycznej
1.3. Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury społecznej - w szczególności w sferach edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i pomocy społecznej	2.3. Dostosowanie kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy i standardów UE		4.3. Podejmowanie przedsięwzięć kulturalnych tworzących atrakcyjny wizerunek województwa
1.4. Usprawnianie systemu transportu publicznego z wykorzystaniem partnerstwa publiczno-prywatnego	2.4. Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży		

Cele strategiczne			
1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu	2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa	3. Rozwój przedsiębiorczości oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką	4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego
Cele operacyjne			
1.5. Wspomaganie procesów rewitalizacji miast i obszarów wiejskich	2.5. Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego		
1.6. Podejmowanie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	2.6. Ograniczenie zakresu i skutków wykluczenia społecznego osób i rodzin, ich integracja ze społeczeństwem oraz wyrównanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży		
1.7. Uzyskanie trwałych efektów płynących ze współpracy transgranicznej i międzyregionalnej			
1.8. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia tożsamości regionalnej			

13. PONADREGIONALNE PRZEDSIĘWZIĘCIA ROZWOJOWE

Podjęcie działań w zakresie współpracy międzyregionalnej wymaga stworzenia sieci wymiany informacji, jak również odpowiedniej infrastruktury służącej koordynacji działań o znaczeniu międzyregionalnym. W wyniku konsultacji z regionami ościennymi określono zarys przedsięwzięć o charakterze ponadregionalnym, istotnych z punktu widzenia rozwoju województwa lubuskiego.

- Kontynuacja wspólnych prac uwzględniających zasady ładu przestrzennego oraz wzajemne wspieranie się na poziomie krajowym i transgranicznym w zakresie układu przestrzennego.
- Wspólne uzgodnienia w ciągu dalszych prac nad Planami Zagospodarowania Przestrzennego dotyczące sąsiadujących ze sobą regionów.
- Współpraca w ramach udroźnienia połączenia transportowo-komunikacyjnego na linii północ-południe (woj. zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i głębiej na południe kraju i Europy - autostrada A-3) oraz wschód - zachód - autostrada A-2.
- Koordynacja modernizacji i budowy dróg wojewódzkich i powiatowych, a także wspieranie się w podejmowaniu działań na rzecz rozwoju sieci dróg krajowych.
- Wspólne działania w zakresie efektywności ekonomicznej i organizacji infrastruktury transportowej.
- Kontynuacja prac związanych z rozwojem transportu lotniczego, kolejowego i rzecznoego.
- Współpraca nad systemem bezpieczeństwa energetycznego regionów.
- Koordynacja w zakresie racjonalnej i spójnej gospodarki wodnej ze szczególnym uwzględnieniem działań proekologicznych oraz małej retencji.
- Wspieranie i inicjowanie porozumień gospodarczych na obszarze regionów - wspieranie tworzenia ponadregionalnych branżowych klastrów.
- Wspieranie działalności badawczej i technologicznej w obszarach powiązania sfery B+R z gospodarką oraz inspirowanie przedsiębiorców do inwestowania w B+R.

- Współpraca w zakresie kreowania ponadregionalnych produktów turystycznych, np. szlaki rowerowe, konne, pola golfowe przy jednoczesnym zapewnieniu realizacji kompleksowych programów ochrony środowiska.
- Inicjowanie i poparcie dla sąsiadujących ze sobą jednostek samorządu terytorialnego w realizacji wspólnych przedsięwzięć oraz strategii kierunkowych.
- Współpraca w zakresie opracowywania i aktualizacji regionalnych strategii budowy społeczeństwa informacyjnego.
- Szeroko rozumiana współpraca międzyregionalna, zbieżna polityka w zakresie kontaktów ze wspólnymi sąsiadami zagranicznymi.

14. SYSTEM MONITOROWANIA STRATEGII

Instytucjonalną strukturę systemu monitorowania zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego tworzą:

- Sejmik Województwa Lubuskiego,
- Regionalny Komitet Sterujący ds. rozwoju województwa,
- Zarząd Województwa Lubuskiego.

Ocena realizacji strategii dokonywana będzie corocznie oraz w średniookresowym przedziale czasowym w terminie od 2006 roku. Zgodnie z obowiązującym systemem oceny działań i przedsięwzięć mających wpływ na rozwój regionu wnioski z przeprowadzonego procesu monitorowania przedstawione będą w formie prezentacji:

- wskaźników produktu,
- wskaźników rezultatu,
- wskaźników oddziaływania.

Analiza coroczna dotyczyć będzie wskaźników produktu i rezultatu. W przypadku wskaźników oddziaływania konieczne będzie przeprowadzenie procesu monitorowania po zakończeniu każdego okresu planowania finansowego UE oraz w połowie tego okresu. W odniesieniu do aktualizowanej lubuskiej strategii ocena jej oddziaływania na rozwój regionu winna być dokonana w następujących terminach:

- do połowy roku 2007 - za okres planowania finansowego 2004-2006,
- do końca roku 2009 - w ramach oceny mid-term okresu 2007-2013,
- do połowy roku 2014 - za cały okres planowania finansowego objęty Regionalnym Programem Operacyjnym 2007-2013.

W związku z tym, że horyzont aktualizowanej strategii obejmuje okres do 2020 roku, kolejne terminy analizy wskaźników oddziaływania dostosowane będą do przyjętej przez Polskę oraz Unię Europejską następnej perspektywy finansowej. Należy podkreślić, że w Traktacie Konstytucyjnym UE - znajdującym się obecnie w procesie ratyfikacji przez kraje członkowskie - określono, że planowanie finansowe UE obejmować winno średnie okresy czasowe - nie krótsze niż 5 lat. Nie jest więc w chwili obecnej przesądzone czy kolejny okres obejmować będzie lata 2014 - 2020.

Biorąc pod uwagę fakt, że przyjmowane w województwie strategie i programy wieloletnie (strategiczne dokumenty działowe), dotyczące ważnych działań życia społeczno- gospodarczego stanowią integralną część Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, ich ocena i proces monitorowania winien być dokonywany w ramach przedstawianego w niniejszym rozdziale systemu instytucjonalnego oraz w tych samych terminach. W zależności od przedmiotu tych dokumentów do procesu ich monitorowania będą mogły być włączane inne ogniwa, zgodnie z zapisami stosownych uchwał Sejmiku Województwa Lubuskiego, przyjmujących dokumenty rangi strategicznej.

Zadania i kompetencje wymienionych wyżej podmiotów tworzących instytucjonalny system monitorowania strategii przedstawiają się następująco:

- Zarząd Województwa Lubuskiego - dokonuje okresowej oceny stopnia realizacji strategii w oparciu o stworzony dla tego celu system sprawozdawczy oraz w oparciu o przyjęty zestaw wskaźników rezultatu i oddziaływania;
- Regionalny Komitet Sterujący powołany na podstawie uregulowań zawartych w ustawie o Narodowym Planie Rozwoju, w oparciu o przedłożoną przez Zarząd ocenę realizacji strategii¹¹, pełni rolę podstawowego ogniwa konsultacji społecznej w procesie monitorowania, ocen oraz zmian tego dokumentu. Przedłożenia zawarte w okresowej ocenie przygotowanej przez Zarząd Województwa RKS rekomenduje Sejmikowi Województwa Lubuskiego;
- Sejmik Województwa Lubuskiego, zgodnie z zapisami zawartymi w ustawie o samorządzie województwa, dokonuje oceny realizacji strategii rozwoju województwa lubuskiego, wprowadza jej uzupełnienia oraz dokonuje niezbędnych i uzasadnionych zmian tego dokumentu.

¹¹ Z możliwością uruchomienia z inicjatywy RKS uzupełniających analiz i ekspertyz- zgodnie z zapisami zawartymi w Regulaminie RKS.

Podstawą systemu monitorowania strategii rozwoju województwa lubuskiego jest zestaw wskaźników przyjęty dla procesu monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007-2013. Przyjęcie jednolitego zestawu tych wskaźników dla wszystkich polskich województw stworzy podstawy do okresowego prowadzenie porównań w ujęciu międzyregionalnym. Przyjęty zestaw wskaźników odpowiadający wskaźnikom monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego ma charakter wstępny. Ich liczba, zakres tematyczny, przyporządkowanie poszczególnym celom strategicznym i operacyjnym, definicje, poziom szczegółowości, powiązania oraz źródła pozyskiwania informacji będą szczegółowo identyfikowane w procesie tworzenia systemu monitorowania i oceny strategii.

15. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Dane dotyczące struktury budżetu finansującego realizację zaktualizowanej strategii zostały przedstawione w postaci szacunkowych wskaźników indykatorywnych, prezentujących podział alokacji środków na poszczególne cele główne. Rzeczywista wartość wskaźników możliwa będzie do określenia w momencie zatwierdzenia dokumentów programowych Narodowego Planu Rozwoju.

Cele główne:

Cel 1 Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu.	40%
Cel 2 Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa.	20%
Cel 3 Rozwój przedsiębiorczości oraz działania na mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką.	25%
Cel 4 Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego.	15%

Podkreślić należy, że w istocie cele główne - w stosunku do poprzedniej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego - uległy tylko nieznacznej korekcie, wynikającej z potrzeby silniejszego powiązania lubuskiego dokumentu z celami Strategii Lizbońskiej.

Uznając zaktualizowaną strategię jako podstawę do opracowania Regionalnego Programu Operacyjnego dla województwa lubuskiego na lata 2007- 2013 należy podkreślić, że ostateczny układ celów głównych (priorytetów) negocjowanych z Komisją Europejską i Rządem RP może ulec zmianie. Wynika to z obowiązującej zasady, pozwalającej na wsparcie - w ramach danego priorytetu - tylko z jednego funduszu strukturalnego. Ponadto głównym przedmiotem negocjacji z resortami będzie zdecydowanie większa regionalizacja wsparcia niż w latach 2004 - 2006. Dotyczy to m.in. wsparcia obszarów wiejskich, dzisiaj częściowo tylko ulokowanych w III Priorytecie ZPORR oraz głównie - w Sektorowych Programach Operacyjnych (Rolnictwo i Rybołówstwo).

W ramach kolejnej perspektywy finansowej UE planowane jest przesunięcie całości finansowania rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. W tej sytuacji sprawą szczególnej wagi w negocjacjach na poziomie rządowym będzie zakres regionalizacji Polityki Rolnej, z jednoczesną koniecznością zgrupowania w jednym priorytecie wszystkich regionalnych działań skierowanych na wsparcie obszarów wiejskich. Przypomnieć należy, że obecnie Wspólna Polityka Rolna w całości ulokowana została na poziomie krajowym.

Biorąc pod uwagę aktualny układ celów głównych i operacyjnych oraz uwzględniając wiedzę na temat źródeł finansowych wspierania rozwoju regionalnego ze środków krajowych i Unii Europejskiej, przedstawiono na następnych stronach w formie tabelarycznej spodziewane strumienie wsparcia dla poszczególnych celów operacyjnych.

Tabela 3. Źródła finansowania działań określonych w celach operacyjnych finansowej 2007-2013)

Lp.	Nr celu operacyjnego	Nazwa celu operacyjnego	Środki publiczne Unii Europejskiej				Krajowe środki	
			Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Europejski Fundusz Społeczny	Europejski Fundusz Rozwoju Obszarów Wiejskich	Europejski Fundusz Rybacki	Fundusz Spójności	budżet państwa ¹²
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cel główny 1: Zapewnienie przestrzennej,								
1.	1.1.	Modernizacja infrastruktury transportowej oraz zwiększenie dostępności komunikacyjnej	x		x		x	x
2.	1.2.	Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury technicznej i komunalnej poprawiającej warunki życia oraz podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów aktywności gospodarczej	x		x		x	x
3.	1.3.	Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury społecznej - w szczególności w sferach edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i pomocy społecznej	x		x			x
4.	1.4.	Usprawnienie systemu transportu publicznego z wykorzystaniem partnerstwa publiczno-prywatnego	x				x	x
5.	1.5.	Wspomaganie procesów rewitalizacji miast i obszarów wiejskich	x		x			x
6.	1.6.	Podjęcie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	x ¹⁵		x			
7.	1.7.	Uzyskanie trwałych efektów płynących ze współpracy transgranicznej i międzyregionalnej	x	x	x			x
8.	1.8.	Wspieranie działań na rzecz zwiększenia tożsamości regionalnej	x	x				x
Cel główny 2: Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału								
9.	2.1.	Podniesienie poziomu wykształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym		x				x
10.	2.2.	Wzmocnienie i ustabilizowanie kadry naukowej oraz rozwój bazy naukowo-badawczej lubuskich uczelni oraz stymulowanie ich współpracy		x				x

¹² W tym: środki z Kontraktu Wojewódzkiego, środki Agencji i Funduszy Celowych, środki z Programów Sektorowych. ¹⁴ Dotyczy wspólnych przedsięwzięć podmiotów samorządowych i sektora prywatnego. ¹⁵ Wykorzystanie zaktualizowanej „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego” (w perspektywie

ki publiczne		Krajowe środki spoza sektora finansów publicznych			Inne			Lp.
budżet województwa	budżety samorządów szczebla podstawowego - gmin i powiatów	środki podmiotów uprawnionych do wsparcia - NGO i inne podmioty nie nastawione na generowanie zysku	środki prywatne ¹³	środki w ramach Partnerstwa Publiczno-Prywatnego ¹⁴	Mechanizm Finansowy EOG Norweski Mechanizm Finansowy	Europejski Bank Inwestycyjny	Bank Światowy	
10	11	12	13	14	15	16	17	18
gospodarczej i społecznej spójności regionu								
x	x				x	x	x	1.
x	x			x	x	x	x	2.
x	x	x	x	x	x	x	x	3.
x	x	x		x	x	x		4.
x	x	x		x	x	x		5.
x	x	x		x	x	x		6.
x	x	x	x	x		x	x	7.
x	x	x		x	x			8.
innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa								
x	x	x	x	x	x		x	9.
x	x	x	x	x	x		x	10.

wych i Horyzontalnych. 13 Dotyczy środków na współfinansowanie ze strony podmiotów gospodarczych i osób wsparcia UE zależy od wyników negocjacji NPR 2007-2013.

Tabela 3. Źródła finansowania działań określonych w celach operacyjnych

Lp.	Nr celu operacyjnego	Nazwa celu operacyjnego	Środki publiczne Unii Europejskiej				Krajowe środki	
			Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Europejski Fundusz Społeczny	Europejski Fundusz Rozwoju Obszarów Wiejskich	Europejski Fundusz Rybacki	Fundusz Spójności	budżet państwa ¹²
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cel główny 2: Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału								
1.	2.3.	Dostosowanie kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy i standardów UE		x				x
2.	2.4.	Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży		x				x
3.	2.5.	Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego	x	x				x
4.	2.6.	Ograniczenie zakresu i skutków wykluczenia społecznego osób i rodzin, ich integracja ze społeczeństwem oraz wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży		x				x
Cel główny 3: Rozwój przedsiębiorczości oraz działania mające na celu podniesienie poziomu								
5.	3.1.	Usprawnienie mechanizmów transferu innowacji i technologii oraz wzrost efektywności współ-pracy sfery gospodarki i instytucji naukowych	x	x				x
6.	3.2.	Rozwój instytucjonalnego i kapitałowego otoczenia biznesu	x	x				x
Cel główny 4: Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie								
7.	4.1.	Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki	x		x		x	x
8.	4.2.	Promocja walorów turystycznych i stworzenie systemu informacji turystycznej	x		x		x	x
9.	4.3.	Podjęcie przedsięwzięć kulturalnych tworzących atrakcyjny wizerunek województwa	x	x	x			

¹² W tym: środki z Kontraktu Wojewódzkiego, środki Agencji i Funduszy Celowych, środki z Programów Sektorowych. 14. Dotyczy wspólnych przedsięwzięć podmiotów samorządowych i sektora prywatnego.

zaktualizowanej „Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego” (dok.)

ki publiczne		Krajowe środki spoza sektora finansów publicznych			Inne			Lp.
budżet województwa	budżety samorządów szczebla podstawowego - gmin i powiatów	środki podmiotów uprawnionych do wsparcia - NGO i inne podmioty nie nastawione na generowanie zysku	środki prywatne ¹³	środki w ramach Partnerstwa Publiczno-Prywatnego ¹⁴	Mechanizm Finansowy EOG Norweski Mechanizm Finansowy	Europejski Bank Inwestycyjny	Bank Światowy	
10	11	12	13	14	15	16	17	18
innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa								
x	x	x		x	x		x	1.
x	x	x		x	x			2.
x	x	x		x	x		x	3.
x	x	x		x	x			4.
technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką								
x	x	x	x	x	x	x	x	5.
x	x	x		x	x	x	x	6.
zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego								
x	x			x	x	x		7.
x	x	x	x	x	x			8.
x	x	x		x				9.

wych i Horyzontalnych. 14 Dotyczy środków na współfinansowanie ze strony podmiotów gospodarczych i osób

ANEKS 1

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
	SPOŁECZEŃSTWO						
1.	Wskaźnik urbanizacji	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
2.	Przeciętne dalsze trwanie życia	lata	NTS 2	rok	2000	GUS	
3.	Przyrost rzeczywisty na 1000 ludności w tym na wsi	‰	NTS 2	Rok	2000	GUS	
4.	Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności w tym na wsi	‰	NTS 2	rok	2000	GUS	
5.	Wskaźnik zatrudnienia: - wg grup wieku, - wg płci	%	NTS 2, miasto/wieś	rok	2003	GUS	BAEL - przeciętne roczne
6.	Długotrwale bezrobotni w % ogółu bezrobotnych w tym kobiety	%	BAEL: NTS 2 bezrobotni zarejestrowani: NTS 2, NTS 3 miasto/wieś	rok	2003	GUS	BAEL - przeciętne roczne Bezrobotni zarejestrowani - stan w dniu 31 XII
7.	Bezrobotni w wieku do 25 lat w % ogółu bezrobotnych w tym kobiety	%	BAEL: NTS 2 Bezrobotni zarejestrowani: NTS 2, NTS 3	rok	2003	GUS	BAEL - przeciętne roczne, osoby w wieku 15-24 lata. Bezrobotni zarejestrowani - stan w dniu 31 XII, osoby w wieku 18-25 lat (ukończone 24 lata)
8.	Stopa bezrobocia: wg BAEL w tym kobiety rejestrowanego	% %	NTS 2; miasto/wieś NTS 2, NTS 3	rok rok	2003 2003	GUS GUS	Przeciętne roczne Stan w dniu 31 XII, brak danych wg płci

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013 (cd.)

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
9.	Nominalne dochody w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) na 1 mieszkańca: dochody pierwotne brutto dochody do dyspozycji brutto	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	
10.	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności	liczby bezwzględne	NTS 2	rok	2000	GUS	
11.	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu w % ogółu gospodarstw domowych	%	NTS 2	rok	2002	GUS	Brak danych w podziale na miasto/wieś
12.	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w % ludności ogółem w tym na wsi	%	NTS 2	rok	2003	GUS	
13.	Ludność korzystająca z kanalizacji w % ludności ogółem w tym na wsi	%	NTS 2	rok	2003	GUS	
14.	Samodzielność zamieszkiwania gospodarstw domowych	liczby bezwzględne	NTS 2	rok	2002	GUS	Dane dostępne jedynie w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego
15.	Wykształcenie ludności w wieku 15 lat i więcej: - średnie (łącznie z zasadniczym zawodowym i policealnym) - wyższe	%	NTS 2	rok	2003	GUS	BAEL - przeciętne roczne Brak danych w podziale miasto/wieś
16.	Kształcenie ustawiczne dorosłych (% udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ludności w wieku 25-64 lata)	%	NTS 1	rok	2003	GUS	BAEL - przeciętne roczne, wskaźnik dostępny od 2003 r. tylko na poziomie NTS 1 (poniżej tego poziomu niereprezentatywne)
17.	Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województw, powiatów, gmin) na oświatę i wychowanie na 1 mieszkańca	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	MEN wnioskuje o zachowanie tego wskaźnika

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013 (cd.)

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
18.	Udział szkół wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu według poziomu kształcenia (szkoły podstawowe i gimnazja; szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne, łącznie z policealnymi)	%	NTS 2, NTS 3 miasto/wieś	rok	2002/03	GUS	
19.	Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województw, powiatów, gmin) na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	
20.	Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 10 tys. mieszkańców	liczby bezwzględne	NTS 2, NTS 3	rok	2000	GUS	Stan 31 VII
21.	Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w tym turystom zagranicznym	w tys.	NTS 2, NTS 3	rok	2000	GUS	
GOSPODARKA							
22.	Produkt krajowy brutto (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca	zł	NTS 2 NTS 3	rok	2000	GUS	
23.	Wzrost PKB (rok poprzedni=100)	%	NTS 2	rok	2000	GUS	Dynamika powinna być liczona w cenach stałych
24.	Wartość dodana brutto wg sektorów ekonomicznych: - na 1 pracującego - na 1 godzinę przepracowaną	zł	NTS 2	rok	2002	GUS	Grupowanie wg głównych sektorów ekonomicznych (rolnictwo; przemysł, w tym przetwórstwo przemysłowe; budownictwo; usługi, w tym usługi rynkowe)
25.	Wartość dodana brutto wg sektorów ekonomicznych	%	NTS 2 NTS 3	rok	2000	GUS	Grupowanie wg głównych sektorów ekonomicznych (rolnictwo; przemysł, w tym przetwórstwo przemysłowe; budownictwo; usługi, w tym usługi rynkowe)
26.	Udział MŚP w produkcji sprzedanej przemysłu (ceny bieżące)	%	NTS 2	rok	2000	GUS	

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013 (cd.)

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
27.	Pracujący (stan w dniu 31 XII): - ogółem - rok poprzedni=100 w tym w sektorze prywatnym: - razem - rok poprzedni=100	tys. %	NTS 2	rok	2002	GUS	Według faktycznego miejsca pracy
28.	Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych: - województwo=100 - rok poprzedni=100	%	NTS 2	rok	2002	GUS	Według faktycznego miejsca pracy
29.	Pracujący w sektorze MSP; - na 10 tys. ludności; - rok poprzedni=100	liczby bezwzględne %	NTS 2, NTS 3	rok	2002	GUS	Według faktycznego miejsca pracy
30.	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w tym: spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego MSP	liczby bezwzględne	NTS 2	rok	2000	GUS	
31.	Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca; w tym w sektorze prywatnym na 1 mieszkańca	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	
32.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne	mln zł		rok	2000	NBP	Konieczne wystąpienie w sprawie naliczania przekroju NTS 2
33.	Energochłonność gospodarki	liczby bezwzględne	NTS 2	rok			Zużycie energii w relacji do PKB - dostępność wskaźnika na poziomie NTS 2 i rok odniesienia będą potwierdzone w terminie późniejszym
34.	Udział przychodów ze sprzedaży na eksport w przychodach ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	%	NTS 2	rok	2002	GUS	Dane dotyczą przedsiębiorstw niefinansowych prowadzących księgi rachunkowe (z wyjątkiem podmiotów, których podstawowym rodzajem działalności jest wg PKD "Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo" i "Rybołówstwo i rybactwo), w których liczba pracujących przekracza 49 osób.

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013 (cd.)

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
35.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (ceny bieżące) w relacji do PKB	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
36.	Nakłady na B+R według źródeł finansowania (ceny bieżące)	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	Według następujących źródeł: budżet państwa, podmioty gospodarcze
37.	Udział przedsiębiorstw, które prowadziły działalność innowacyjną w przemyśle	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
38.	Udział produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
39.	Udzielone patenty na wynalazki na 1 mln ludności	liczby bezwzględne	NTS 2	rok	2000	GUS	
40.	Końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (ceny stałe)	zł	NTS 2	rok	2000	GUS	
41.	Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
42.	Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego, w tym gospodarstw indywidualnego	ha	NTS 2	rok	2000	GUS	Dla lat 2005 i 2007 przewiduje się możliwość prezentacji danych dla przekroju NTS 3 Wszystkie przekroje terytorialne dostępne dla roku 2002 i ewent. 2010
43.	Drogi publiczne o twardej nawierzchni: - na 100 km ² - na 10 tys. ludności	km	NTS 2	rok	2000	GUS	Dla poziomu NTS 3 brak danych o drogach krajowych i wojewódzkich
44.	Ofiary śmiertelne wypadków drogowych: - na 100 tys. ludności; - rok poprzedni=100	liczby bezwzględne %	NTS 2	rok	2000	GUS	
45.	Linie kolejowe eksploatowane, w tym zelektryfikowane: - na 100 km ² - na 10 tys. ludności	km	NTS 2	rok	2000	GUS	

Wskaźniki monitorowania Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2007 - 2013 (dok.)

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Częstotliwość	Rok bazowy	Źródło	Uwagi
ŚRODOWISKO							
46.	Całkowita emisja zanieczyszczeń powietrza: - pyłowych; - rok poprzedni=100 - dwutlenku siarki (bez CO ₂); - rok poprzedni=100 - tlenków azotu - rok poprzedni=100	t/km ² % t/km ² % t/km ² %	NTS 2 NTS 2 NTS 2	rok Rok rok	2000 2000 2000	Min. Środowiska/ Krajowe Centrum Inwentaryzacji Emisji	
47.	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w % ogólnej liczby ludności, w tym na wsi	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
48.	Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczenia	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
49.	Udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych	%	NTS 2	rok	2000	GUS	
50.	Odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca	kg	NTS 2	rok	2003	GUS	
51.	Udział odpadów wyselekcjonowanych w ogólnej ilości odpadów komunalnych zebranych	%	NTS 2	rok	2003	GUS	
52.	Udział produkcji energii z OZE w produkcji ogółem	%	NTS 2	rok	2000	Min. Gospodarki i Pracy/ Prezes Urzędu Regulacji Energetyki/ GUS	
53.	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej	%	NTS 2	rok	2000	GUS	

ANEKS 2**Cele operacyjne (tablice)****Tablica 1**

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.1. Modernizacja infrastruktury transportowej oraz zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionu.
Opis celu operacyjnego: Poprawa funkcjonowania i podniesienie poziomu technicznego infrastruktury drogowej.   Kształtowanie infrastruktury kolejowego podsystemu transportowego w celu przystosowania go do obsługi transportowej społeczeństwa i gospodarki województwa, pozwalającej na utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego regionu oraz zapewnienie wysokiej jakości usług transportowych.   Stworzenie warunków dla pełnienia przez rzeki i inne ciek wodne właściwych im funkcji komunikacyjnych oraz zapewnienie udziału polskich dróg wodnych w jednolitym systemie wodnych dróg śródlądowych Europy.   Rozbudowa i poprawa jakości technicznej infrastruktury lotnisk znajdujących się na terenie województwa w celu zapewnienia sieci połączeń lotniczych, krajowych i międzynarodowych, zgodnych z potrzebami systemu transportowego województwa.   Zmniejszenie obciążenia środowiska poprzez podniesienie poziomu technicznego infrastruktury drogowej i kolejowej.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Budowa drogi ekspresowej S-3, w standardzie dwujezdniowym, z perspektywą przekształcenia jej w autostradę A-3 oraz modernizacja pozostałych głównych dróg w regionie wraz z rozbudową infrastruktury towarzyszącej. • Budowa autostrad A - 2 i A -18. • Budowa obwodnic miast w ciągach najważniejszych dróg w oparciu o kryteria natężenia ruchu i wielkości miasta. • Przebudowa ciągów dróg oraz dostosowanie układu drogowego do rządowego programu budowy autostrad w ustalonych międzynarodowych korytarzach transportowych. • Nadanie priorytetowego charakteru przebudowom innych dróg publicznych wśród przedsięwzięć infrastruktury technicznej i dzięki temu szybkie podniesienie parametrów techniczno-eksploatacyjnych dróg.

- Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez likwidowanie miejsc niebezpiecznych na drogach.
- Budowa niezbędnych przepraw mostowych w ramach kontraktów rząd - region lub ze środków pomocowych.
- Rewitalizacja dróg, ulic i obiektów inżynierskich w strefach zabytkowych oraz w strefach o zdegradowanym krajobrazie.
- Budowa transgranicznych połączeń drogowych wraz z mostami na Odrze i Nysie Łużyckiej.
- Poprawa infrastruktury kolejowej oraz taboru kolejowego.
- Działania na rzecz szerszego wykorzystania kolei i dróg wodnych w transporcie pasażerskim i towarowym.
- Działania na rzecz utrwalenia Środkowo-Europejskiego Korytarza Transportowego, łączącego Skandynawię poprzez Polskę, Czechy i Słowację z Austrią i Włochami.
- Stworzenie warunków dla pełnienia przez rzeki i inne cieki wodne właściwych im funkcji transportowych oraz zapewnienie udziału polskich dróg wodnych w jednolitym systemie dróg wodnych śródlądowych Europy zgodnie z celami 1.3.1 i 1.3.2 określonymi w strategii Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego do roku 2015.
- Zapewnienie regularnej komunikacji lotniczej z Warszawą oraz innymi miastami kraju i Europy.
- Dopasowanie koncepcji wykorzystania lotniska w Babimoście do strategii rozwoju regionu z wykorzystaniem do przewozów Cargo.
- Wspieranie działań na rzecz uruchomienia lotniska pod Gorzowem i modernizacji lotniska w Przylepie.
- Działania na rzecz zmniejszenia obciążeń środowiska oraz uciążliwości dla mieszkańców poprzez przebudowę dróg i usprawnienie przejazdów przez miasta i miejscowości.

Tablica 2

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.2. Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury technicznej i komunalnej poprawiającej warunki życia oraz podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów aktywności gospodarczej
Opis celu operacyjnego: • Gospodarka komunalna - Zaspokojenie potrzeb ludności oraz gospodarki regionu w zakresie dostaw wody w wymaganej ilości oraz o właściwych parametrach tj. dostęp do sieci wodociągowej w miejscach zamieszkania lub podejmowania działalności gospodarczej. Odprowadzenie oraz właściwe oczyszczenie ścieków powstających w procesach bytowych, gospodarczych i przemysłowych oraz opadowych, realizowane poprzez dostęp do sieci kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków, o jak najmniejszym obciążeniu środowiska. Odbiór, segregacja, składowanie i zagospodarowanie jak największej części wytwarzanych w procesach bytowych i gospodarczych odpadów. • Energetyka - Stworzenie na terenie województwa wysokosprawnych i czystych ekologicznie systemów energetycznych, zapewniających bezpieczeństwo energetyczne i optymalne wykorzystanie surowców energetycznych oraz infrastruktury energetycznej tj. pełne i bezawaryjne zaopatrzenie mieszkańców i podmiotów gospodarczych w energię elektryczną, ciepło, gaz ziemny i paliwa; z zastosowaniem rozwiązań energooszczędnych w gospodarce i budownictwie, umożliwiających ograniczenie zużycia energii i oddziaływania na środowisko oraz minimalizację cen mediów energetycznych. • Ochrona przeciwpowodziowa i przeciwpożarowa - Rozbudowa i modernizacja urządzeń systemu ochrony przeciwpowodziowej i przeciwpożarowej województwa.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Programowanie rozwoju w gospodarce wodno-ściekowej i odpadowej w województwie z uwzględnieniem obowiązku minimalizacji obciążenia środowiska, tj. uwzględnianie granic i charakterystyk obszarów wodonośnych,

granic zlewni rzek, obszarów chronionych i szczególnie cennych krajobrazowo.

- Wybór właściwych form organizacyjno-prawnych prowadzenia gospodarki komunalnej przez gminy i jednostki przez nie powołane, powodujących zwiększenie efektywności oraz poprawę jakości usług komunalnych.
- Promowanie rozwiązań w gospodarce komunalnej powodujących zmniejszanie strat oraz nieracjonalne wykorzystywanie wydajności obiektów komunalnych takich jak: sieci wodociągowe, ujęcia wody, oczyszczalnie ścieków, sieci kanalizacyjne oraz składowiska i zakłady zagospodarowania odpadów.
- Racjonalizacja polityki inwestycyjnej gmin w zakresie gospodarki komunalnej. Budowa i modernizacja sieci i urządzeń wodociągowych, kanalizacyjnych oraz do zagospodarowania odpadów, zgodnie z potrzebami społeczności gmin i wymogami ochrony środowiska.
- Tworzenie bodźców oraz promowanie postaw do racjonalizacji spożycia przez odbiorców, mające na celu minimalizację cen usług komunalnych.
- Budowa systemów infrastruktury technicznej w wydzielonych obszarach przeznaczonych pod inwestycje oraz działalność gospodarczą w miastach i gminach, głównie w pobliżu obwodnic drogowych oraz centrów logistycznych i komunikacyjnych:
 - koordynacja i monitorowanie działań w tym zakresie dla obszaru województwa.
- Optymalizacja rozwoju infrastruktury energetycznej województwa tj.:
 - opracowanie strategii energetycznej województwa,
 - realizacja przez przedsiębiorstwa energetyczne kluczowych inwestycji i modernizacji niezbędnych dla zrównoważonego rozwoju infrastruktury elektroenergetycznej, gazowniczej i sieci ciepłowniczych tj. uwzględniającego potrzeby energetyczne gospodarki regionu, lokalne potrzeby odbiorców i warunki takie jak: odległość od systemów przesyłowych, opłacalność rozbudowy danego rodzaju sieci i możliwość najbardziej ekonomicznego zaspokojenia potrzeb energetycznych oraz warunki ochrony środowiska;
 - zwiększenie możliwości sterowania pracą sieci energetycznych,
 - współpraca z gminami i przedsiębiorstwami energetycznymi w zakresie koordynacji planowania energetycznego oraz tworzenia programu reelektryfikacji wsi,

- opracowanie zasad uwzględniania kluczowych inwestycji energetycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa.
- Budowa i modernizacja energooszczędnych źródeł, w tym wykorzystujących lokalne zasoby surowców tj.:
 - budowa źródeł skojarzonego wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej opartych na paliwach gazowych ze złóż lokalnych,
 - instalowanie źródeł ze współspalaniem węgla brunatnego i torfu,
 - budowa źródeł „generacji rozproszonej”,
 - systemowa modernizacja i automatyzacja pracy kotłowni, sieci i węzłów ciepłych w celu zminimalizowania strat energii oraz zwiększenia ich efektywności energetycznej (modernizacja ok. 150 km sieci ciepłych, instalacja nowoczesnych urządzeń w węzłach ciepłych - węzły kompaktowe, pełna automatyzacja pracy urządzeń),
 - likwidacja urządzeń o niskiej sprawności energetycznej, obciążających środowisko,
 - współpraca z gminami i innymi inwestorami w zakresie planowania finansowania oraz w celu pozyskania środków finansowych na modernizację systemów energetycznych,
- Budowa i modernizacja źródeł wytwarzających energię na bazie surowców odnawialnych tj.:
 - stworzenie strategii rozwoju energetyki odnawialnej w województwie,
 - utworzenie wojewódzkiej bazy danych o zasobach energii odnawialnych,
 - budowa i modernizacja źródeł energii wykorzystujących:
 - biomasę (odpady drewna, rośliny agroenergetyczne, plony i odpady rolnicze oraz inne),
 - biogaz (rolniczy i odpadowy);
 - budowa i modernizacja małych elektrowni wodnych,
 - budowa źródeł energii wykorzystujących energię wiatru, słońca i ziemi,
 - dostosowanie sieci energetycznych do wyprowadzania mocy ze źródeł energii odnawialnych,

- promocja i upowszechnianie wiedzy oraz doświadczeń w dziedzinie energii odnawialnej,
- pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych.
- Racjonalizacja wykorzystania energii:
 - termomodernizacja budynków,
 - wprowadzanie energooszczędnych procesów gospodarczych i produktów w gospodarce regionu.
- Współpraca z regionami przygranicznymi Niemiec w celu rozwoju systemów energetycznych oraz racjonalizacji zaopatrzenia w energię.
- Upowszechnienie i promowanie postaw energooszczędnych w społeczności regionu:
 - ustawiczne kształcenie dla zapewnienia energooszczędności oraz wykorzystania lokalnych surowców energetycznych,
 - edukacja mająca na celu zapoznanie „od dziecka” z energooszczędnością,
 - powołanie kierunków energetycznych na Uniwersytecie Zielonogórskim,
 - wspieranie działań zmierzających do dostosowania się zakładów do tzw. zintegrowanych pozwoleń, obejmujących wszystkie elementy środowiska (zgodnie z dyrektywą IPPC),
 - wdrażanie systemu Natura 2000.
- Regulacja cieków wodnych.
- Rozbudowa i modernizacja systemów ochrony przeciwpowodziowej:
 - budowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych,
 - budowa i modernizacja przepompowni melioracyjnych,
 - budowa zbiorników retencyjnych,
 - rekonstrukcja i odbudowa rzek i kanałów,
 - budowa i modernizacja polderów przeciwpowodziowych.
- Rozbudowa i modernizacja systemu ratowniczo - gaśniczego w oparciu o Strategię Rozwoju Krajowego Systemu Ratowniczo - Gaśniczego na obszarze województwa lubuskiego.

Tablica 3

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.3. Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury społecznej- w szczególności w sferach edukacji, ochrony zdrowia, kultury i opieki społecznej
Opis celu operacyjnego: W zakresie edukacji: Rozwój bazy szkół wyższych w województwie poprzez budowę nowych i modernizację istniejących obiektów oraz wyposażenie i wzrost zasobów materialnych, pozwalających na kształcenie i prowadzenie badań na poziomie porównywalnym do wiodących uczelni w kraju oraz umożliwiającym nawiązanie trwałych związków z zagranicznymi uczelniami i instytucjami naukowymi.   Stworzenie regionalnej sieci placówek dydaktycznych wszystkich szczebli gwarantujących wysoki poziom procesu dydaktycznego, z zapewnieniem pełnych możliwości osiągnięcia kolejnych etapów wykształcenia bez względu na miejsce zamieszkania oraz warunki materialne rodzin uczniów/ studentów.   Racjonalne wykorzystanie bazy placówek edukacyjnych w warunkach postępującego niżu demograficznego, poprzez ich dostosowanie do nowych funkcji w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz pełnienia roli lokalnych centrów aktywności społeczeństwa obywatelskiego.   Rozwój sieci placówek kształcenia ustawicznego poprzez wykorzystanie, rozbudowę, modernizację i wyposażenie placówek systemu edukacyjnego.   W zakresie kultury: Systematyczne wzbogacanie możliwości technicznych i organizacyjnych instytucji kultury i szkół artystycznych oraz ich oferty programowej w kierunku zaspokajania potrzeb i aspiracji kulturalnych środowiska.   Włączenie bibliotek publicznych w proces budowania regionalnej infrastruktury informacyjnej województwa lubuskiego. Modernizacja sieci bibliotek publicznych.   Stworzenie wszystkim użytkownikom odpowiednich warunków do korzystania ze zbiorów i usług bibliotek publicznych poprzez rozbudowę, adaptację lub modernizację infrastruktury, z uwzględnieniem optymalnych dla osób niepełnosprawnych rozwiązań architektonicznych, budowy sieci komputerowej oraz zabezpieczenia dóbr kultury przed zniszczeniem, pożarem i kradzieżą

W zakresie ochrony zdrowia:

Podstawowym celem jest udzielanie świadczeń zdrowotnych w zakresie leczenia stacjonarnego, ambulatoryjnego, leczenia specjalistycznego, pomocy doraźnej oraz promocja zdrowia. Realizacja powyższego celu polega na podejmowaniu działań służących zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu i poprawie zdrowia ludzi. Podejmowane działania mają zapewnić pacjentom dostęp do wysokospecjalistycznych badań diagnostycznych w chorobach układu krążenia, chorobach nowotworowych i spowodowanych przyczynami zewnętrznymi, a przez to osłabić negatywne trendy zachorowalności, zapadalności, chorobowości. Realizuje się w ten sposób poprawę jakości usług medycznych świadczonych przez wysokospecjalistyczne zakłady opieki zdrowotnej. Cel ten jest spójny z celem szczegółowym - poprawa jakości leczenia specjalistycznego i wysokospecjalistycznego zarówno stacjonarnego jak i ambulatoryjnego.

W zakresie pomocy społecznej:

Stworzenie systemów rozwiązań (obiektów, niezbędnego wyposażenie instytucji użyteczności publicznej) dostosowanych do potrzeb i możliwości osób starszych, niepełnosprawnych, przewlekle chorych i osób z zaburzeniami psychicznymi.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:**W zakresie edukacji:**

- rozbudowa i modernizacja bazy szkół wyższych,
- zapewnienie korzystnych warunków dla tworzenia i rozwoju szkolnictwa wyższego (publicznego i prywatnego),
- dostosowanie sieci, rozbudowa i modernizacja szkół i placówek oświatowych,
- doposażenie szkół w nowoczesny sprzęt dydaktyczny, wyposażenie warsztatowe,
- stworzenie w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych w województwie systemu informacji pedagogicznej (informatycznej),
- budowa, rozbudowa i modernizacja bazy sportowej szkół i ośrodków sportowo-rekreacyjnych,
- rozbudowa i modernizacja szkolnych stołówek, internatów i burs.

W zakresie kultury:

- włączenie wszystkich placówek kultury, w szczególności bibliotek publicznych do regionalnej platformy informatycznej,
- podniesienie standardu warunków lokalowych i wyposażenia instytucji kultury i szkół artystycznych,
- zabezpieczenie obiektów i zasobów dziedzictwa przed pożarami i włamaniami,
- wdrożenie elektronicznego systemu ochrony zbiorów przed kradzieżą i pozwalającego na udostępnianie tych zbiorów na zasadzie wolnego dostępu do półek - w szczególności w bibliotekach,
- wyposażenie instytucji kultury obsługujących odbiorców specjalnej troski w nowoczesny sprzęt dostosowany do ich potrzeb i możliwości percepcyjnych,
- wspieranie tworzenia instytucji kultury.

W zakresie ochrony zdrowia:

- racjonalne wykorzystanie zasobów materialnych podmiotów tworzących regionalny system opieki zdrowotnej (obiektów, wyposażenia) - z uwzględnieniem zmieniających się potrzeb oraz optymalizacji efektów i kosztów w zakresie profilaktyki, leczenia i rekonwalescencji,
- modernizacja infrastruktury szpitalnej zapewniającej poprawę standardów hospitalizacji, funkcjonalności obiektów, restrukturyzację potencjału oraz dostosowanie zakładów do innych szczególnych potrzeb,
- dostosowanie i wyposażenie podmiotów opieki zdrowotnej tworzących regionalny system w sprzęt i środki transportu medycznego pozwalające na świadczenie usług medycznych na poziomie standardów obowiązujących w UE.

W zakresie pomocy społecznej:

- modernizacja i adaptacja obiektów publicznych dostosowujących istniejące zasoby do pełnienia roli regionalnych (lokalnych) centrów wsparcia osób zagrożonych różnymi formami wykluczenia społecznego.

Tablica 4

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.4. Stworzenie sprawnego systemu transportu publicznego przy uwzględnieniu mechanizmów Partnerstwa Publiczno-Prywatnego
Opis celu operacyjnego: Promowanie i rozwijanie komunikacji publicznej w obsłudze potrzeb przewozowych ludności.   Zwiększenie sprawności organizacji przewozów osobowych i towarowych w województwie.   Stworzenie i rozwój systemu przewozów kombinowanych/intermodalnych w województwie.   Instytucjonalizacja regionalnego systemu transportowego.   Rozwijanie systemów komunikacji o najniższym obciążeniu dla środowiska.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Poprawa jakości publicznego transportu zbiorowego w aglomeracjach miejskich i obszarach podmiejskich. • Działania w celu poprawy jakości obsługi komunikacyjnej ludności. • Wprowadzenie jednolitych regulacji rynkowych Unii Europejskiej dla przewoźników ze wszystkich krajów Europy. • Opracowanie metodyki badań i badanie potrzeb oraz monitorowanie sprawności systemu transportowego w zakresie przewozów pasażerskich i towarowych w celu poprawy ekonomicznej efektywności transportu. • Stworzenie i rozwój systemu przewozów kombinowanych/intermodalnych w województwie. • Stworzenie nowoczesnego terminalu intermodalnego w województwie oraz regionalnych centrów logistycznych. • Przejęcie infrastruktury kolejowej na funkcjonalnie spójnych odcinkach linii kolejowych przez samorzady terytorialne lub ich związki w celu eksploatacji przez samorządowe spółki. • Rozwój sieci połączeń lotniczych krajowych i ich stabilizacja rozkładowa oraz rozwój połączeń z miastami Europy.

- Zwiększenie udziału wodnego transportu śródlądowego w usługach transportowych w województwie.
- Działania na rzecz ożywienia ruchu pasażerskiego i towarowego w celu zapobiegania izolacji komunikacyjnej regionu.
- Działania na rzecz zmniejszenia obciążeń środowiska oraz uciążliwości dla mieszkańców związanych z transportem, poprzez zwiększanie udziału transportu publicznego w ruchu osobowym oraz przez stałe zwiększanie udziału transportu kombinowanego i kolejowego w przewozach, jako gałęzi transportu najbardziej przyjaznych środowisku.
- Utworzenie Lubuskiego Zarządu Komunikacji w celu usprawnienia zarządzania systemem transportu w województwie.
- Utworzenie Banku Danych Transportowych Województwa Lubuskiego, wykorzystanie infrastruktury informatycznej do działań mających na celu poprawę obsługi komunikacyjnej ludności.

Tablica 5

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.5. Wspomaganie procesów rewitalizacji miast i obszarów wiejskich
Opis celu operacyjnego: Wylimitowanie barier wynikających z obecnej sytuacji mieszkaniowej dla wzrostu gospodarczego, wzrostu konkurencyjności Polski oraz harmonijnego rozwoju regionu i społeczności lokalnych z równoczesną poprawą stanu technicznego obiektów mieszkaniowych oraz zaprowadzeniem ładu przestrzennego i estetycznego w miastach i miejscowościach wiejskich. Działania poprawiające efektywność funkcjonowania gospodarki mieszkaniowej w gminach.
Najważniejsze przedsięwzięcia/działania: • Tworzenie przyjaznego środowiska instytucjonalnego dla rozwoju budownictwa mieszkaniowego i uwarunkowań jego finansowania: – aktywna polityka mieszkaniowa samorządów miejskich i gminnych, – upraszczanie procedur administracyjnych uzyskiwania niezbędnych

dokumentów w procesach inwestycyjnych,

- zintegrowane planowanie przestrzenne w województwie i gminach jako warunek podejmowania poprawnych, ze względu na rozwój gospodarczy oraz osadniczy, miast i wsi, decyzji lokalizacyjnych,
- racjonalizacja gospodarowania gruntami przeznaczonymi pod inwestycje mieszkaniowe i niemieszkaniowe,
- przygotowywanie uzbrojenia gruntów oraz tworzenie infrastruktury dla budownictwa,
- wykorzystywanie gruntów i obiektów powojсковych i przemysłowych oraz wyłączonych z produkcji rolniczej dla celów gospodarczych i mieszkaniowych,
- wprowadzanie nowych rozwiązań w zakresie zabezpieczania zobowiązań finansowych,
- informatyzacja ksiąg wieczystych,
- stabilizacja rozwiązań instytucjonalnych w mieszkalnictwie, obniżanie kosztów transakcyjnych.
- Wykorzystanie technologii dom/obiekt inteligentny dla racjonalizacji kosztów eksploatacji.
- Likwidacja barier dla ruchu mieszkaniowego:
 - program społecznego budownictwa czynszowego - przywrócenie mu charakteru budownictwa na wynajem,
 - efektywność budownictwa na wynajem,
 - monitorowanie oddziaływania dodatków mieszkaniowych jako instrumentu polityki socjalnej w aspekcie dochodowo-majątkowym,
 - powiększanie zasobów własnościowych.
- Zahamowanie procesu dekapitalizacji zasobów mieszkaniowych, rewitalizacja i poprawa ich stanu technicznego oraz standardu wyposażenia istniejących zasobów w instalacje, powstawanie dobrych funkcjonalnie i technicznie nowych mieszkań:
 - stworzenie zintegrowanych programów rewitalizacyjnych w gminach,
 - tworzenie efektywnych instrumentów wsparcia inwestycji remontowych

i modernizacyjnych,

- zaangażowanie publicznych środków krajowych i wspólnotowych dla finansowania inwestycji rewitalizacyjnych w gminach z uwzględnieniem obowiązków konserwacji budowli zabytkowych,
- system poręczeń dla wspólnot mieszkaniowych w procesach finansowania modernizacji budynków,
- nowe budownictwo mieszkaniowe - monitorowanie przyjmowanych programów i rozwiązań,
- komisje architektoniczne, konkursy,
- promowanie rozwiązań w budownictwie spełniających wymagania zrównoważonego rozwoju i oddziaływania na środowisko, tj. jakość procesów budowlanych, warunki higieniczno-sanitarne i efektywność energetyczną,
- Restrukturyzacja zasobów komunalnych, zakładowych i służbowych - przywrócenie im pierwotnej i właściwej funkcji:
 - przywrócenie funkcji zasobów mieszkań komunalnych, jako instrumentu realizacji zadań własnych gminy,
 - racjonalizacja sytuacji w mieszkaniach komunalnych - przywrócenie zasad ekonomicznej eksploatacji,
 - likwidacja „renty sytuacyjnej” mieszkańców,
 - przywracanie tymczasowego charakteru mieszkań funkcyjnych.
- Ułatwienie osobom młodym wejścia na rynek mieszkaniowy:
 - efektywne programy pomocy młodym rodzinom w pozyskaniu własnego mieszkania (ulgi w opłatach lokalnych, zasiłki „na zagospodarowanie”),
 - systemy wsparcia finansowego w procesach inwestycyjnych i modernizacyjnych),
 - wsparcie instytucjonalne ze strony gminy.
- Zapewnienie właściwego poziomu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych osób starszych i osób niepełnosprawnych:
 - wprowadzenie programów dostosowywania mieszkań dla potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych,

– dożywotnie renty za pozostawienie mieszkań, – tworzenie „pensjonatów” mieszkań zamiennych, – likwidacja barier architektonicznych. • Integracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z punktu widzenia środowiska mieszkaniowego: – tworzenie przez gminy zasobów mieszkań dla osób tymczasowo wymagających wsparcia - o charakterze rotacyjnym, – tworzenie ośrodków i programów o charakterze terapeutycznym - „aspekt mieszkaniowy”, – działanie na rzecz wyjścia z bezdomności, – polityka migracyjna dla osób zagrożonych bezdomnością.

Tablica 6

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.6. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
Opis celu operacyjnego: Wspierane będą działania w kierunku wielofunkcyjności rolnictwa i rozwoju działalności pozarolniczej, efektywnego wykorzystania i ochrony zasobów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, poprawy warunków życia oraz ograniczania wiejskiego bezrobocia.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie „Różnicowanie działalności gospodarczej na wsi”   Działania: • inwestycje dla wykorzystania lokalnych zasobów surowcowych i kapitału ludzkiego, • rozwijanie i popularyzacja turystyki wiejskiej, • projekty aktywizujące tereny stagnacji społeczno-ekonomicznej po PGR. Przedsięwzięcie „Zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych”   Działania: • programy rolnośrodowiskowe w gospodarstwach rolnych w wyznaczonych strefach priorytetowych, • wykonanie planów urzędniowo-rolnych oraz przeprowadzanie scaleń i wymiany gruntów, • wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach

gospodarowania (ONW),   • inwestycje w gospodarstwach ograniczające presję na środowisko, • wsparcie dla nierolniczego zagospodarowania odłogów i ugorów, • wsparcie dla rolniczego zagospodarowania odłogów i ugorów. Przedsięwzięcie „Poprawa infrastruktury społecznej wsi”   Działania: • odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, • wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej, • kształcenie ustawiczne dorosłych, • poprawa dostępu do usług zdrowotnych, opiekuńczych i kulturalnych, • wsparcie dla tworzenia i działalności lokalnych Grup Działania - Lider. Przedsięwzięcie „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej wsi”   Działania: • melioracje szczegółowe i podstawowe, mała retencja wodna, • poprawa infrastruktury dróg dojazdowych do pól, • wsparcie dla odnawialnych źródeł energii.

Tablica 7

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.7. Wzrost efektów płynących ze współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.
Cele operacyjne: 1. Dalszy rozwój współpracy z partnerskimi regionami Lubuskiego. 2. Wzmocnienie struktur współpracy transgranicznej. 3. Wzmocnienie pozycji euroregionów poprzez stworzenie dogodnych warunków do realizacji ich zadań. 4. Współpraca z regionami polskimi. 5. Podejmowanie nowej współpracy międzyregionalnej przyczyniającej się do społeczno - gospodarczego rozwoju województwa.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Współpraca z partnerskimi regionami województwa lubuskiego. • Współpraca z regionami polskimi w ramach wspólnej realizacji programów ponadregionalnych, wykorzystania funduszy strukturalnych UE oraz współtworzenia polskiego stanowiska dotyczącego polityki regionalnej UE. • Wspieranie bezpośrednich kontaktów transgranicznych instytucji i organizacji pozarządowych w obszarze życia społeczno-gospodarczego. • Wspieranie kooperacji przedsiębiorstw oraz przeprowadzenie działań

ułatwiających współpracę i podejmowanie wspólnych działań.   • Realizacja polsko-niemieckich przedsięwzięć w ramach mikroprojektów. • Współpraca z Brandenburgią w ramach wdrażania IW INTERREG III A i Programu Współpracy Transgranicznej 2007-2013. • Wymiana doświadczeń z zakresu innowacji i transferu technologii pomiędzy partnerami polskimi, niemieckimi i czeskimi - realizacja przedsięwzięć w ramach INTERREGU III C - 3CIP.

Tablica 8

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu
1.8. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia tożsamości regionalnej.
Opis celu operacyjnego: Stworzenie warunków materialnych i organizacyjnych do rozwoju działalności propagującej dorobek kulturowy, naukowy i gospodarczy regionu.   Ułatwienie działań związanych z promocją i popularyzacją historii Ziemi Lubuskiej, twórczością i sukcesami jej wychowanków i mieszkańców. Propagowanie etosu Małej Ojczyzny oraz poczucia wspólnoty wśród mieszkańców regionu.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Wsparcie inicjatyw na rzecz umacniania więzi regionalnej. • Promocja wybitnych Lubuszan oraz ich dorobku. • Wsparcie form samoorganizacji społecznej.

Tablica 9

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa.
2.1. Podniesienie jakości kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym.
Opis celu operacyjnego: Zapewnienie możliwości kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym zgodnym z predyspozycjami młodzieży i potrzebami rynku oraz ze standardami Strategii Lizbońskiej.   Zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia poprzez systematyczne wzbogacanie oferty edukacyjnej, w tym rozwój szkolnictwa niepublicznego.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Stworzenie właściwej sieci szkół ponadgimnazjalnych i kierunków studiów

zgodnych z aspiracjami młodzieży i potrzebami XXI w.   • Stworzenie w szkołach właściwych warunków technicznych i dydaktycznych służących poprawie jakości kształcenia. • Zapewnienie różnorodności oferty oświatowej (szkolnej i pozaszkolnej). • Promowanie różnorodnych ścieżek kształcenia oraz drożności kształcenia w systemie oświaty. • Tworzenie sprzyjających warunków do rozwoju szkolnictwa (publicznego i niepublicznego) - plany utworzenia akademii gorzowskiej. • Zmotywowanie młodzieży do systematycznego podnoszenia poziomu wykształcenia.

Tablica 10

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa
2.2. Wzmocnienie i ustabilizowanie kadry naukowej oraz rozwój bazy naukowo-badawczej lubuskich uczelni
Opis celu operacyjnego: Stworzenie warunków materialnych i organizacyjnych do rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej i modernizacji bazy lubuskich uczelni.   Podniesienie rangi Uniwersytetu Zielonogórskiego i innych uczelni wyższych w regionie oraz poziomu kształcenia.   Stworzenie zgodnych z aspiracjami studentów oraz potrzebami regionu warunków do poprawy jakości kształcenia. Dobrze przygotowanie absolwentów uczelni do lokalnego rynku pracy i podejmowania inicjatyw gospodarczych, w tym międzynarodowej wymiany i współpracy gospodarczej.   Wzrost liczby programów naukowo - badawczych realizowanych w powiązaniu z gospodarką regionu.   Podniesienie atrakcyjności regionu poprzez wzrost nowych inicjatyw gospodarczych opartych na nowoczesnych technologiach.   Jakościowy rozwój Uniwersytetu Zielonogórskiego i innych uczelni wyższych.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:

- Wspomaganie modernizacji i rozbudowy bazy materialnej istniejących uczelni z uwzględnieniem obiektów dydaktycznych i zaplecza badawczego.
- Wspieranie działań na rzecz poszerzenia oferty naukowo-badawczej lubuskich uczelni wyższych.
- Propagowanie dorobku naukowo-badawczego środowiska lubuskiego w skali krajowej i międzynarodowej poprzez organizowanie ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych.
- Rozwijanie współpracy naukowej z partnerami zagranicznymi.
- Wspieranie działań i przedsięwzięć integrujących regionalne środowisko naukowe.
- Powołanie lubuskiego centrum innowacji, którego celem będzie powiązanie placówek naukowych i przedsiębiorstw, pomoc organizacyjna w przepływie myśli technicznej oraz w jej wdrażaniu w procesy produkcyjne.
- Tworzenie sprzyjających warunków do rozwoju szkolnictwa (publicznego i niepublicznego).
- Rozwój potencjału naukowo - badawczego i bazy dydaktycznej.
- Stworzenie warunków do międzynarodowej wymiany naukowej i badawczej (wymiana kadry naukowej, staże i stypendia naukowe).
- Zwiększenie liczby projektów naukowo - badawczych realizowanych przez uczelnie we współpracy z lokalną gospodarką i biznesem.
- Podejmowanie i wspieranie finansowo projektów badawczych realizowanych przez uczelnie na rzecz województwa i makroregionu.

Tablica 11

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa
2.3. Dostosowanie kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy i standardów UE.
Opis celu operacyjnego: Stworzenie warunków kształcenia odpowiadających potrzebom rynku pracy.   Przygotowanie młodzieży do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy.   Wyposażenie szkół w sprzęt informatyczny oprogramowanie.   Powszechny dostęp młodzieży do technologii informacyjno - komunikacyjnych.   Optymalne wykorzystanie w szkołach innowacyjnych technik nauczania i uczenia się.
Najważniejsze działania/ przedsięwzięcia: • Dostosowanie kierunków kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym do warunków rynku pracy. • Rozwój kształcenia ustawicznego dla dorosłych. • Wspieranie działań związanych z reorientacją zawodową (w tym szkoleń dla bezrobotnych). • Stworzenie efektywnego systemu doradztwa zawodowego na wszystkich szczeblach edukacji. • Podniesienie poziomu nauczania języków obcych. • Popularyzacja nauk ścisłych i technicznych. • Upowszechnienie i podnoszenie poziomu nauczania technik informacyjno - komunikacyjnych. • Zapewnienie powszechnego dostępu do technik informacyjno - komunikacyjnych. • Nadanie priorytetowego charakteru kształceniu umiejętności kluczowych (takich jak: współpraca, mobilność, radzenie sobie w sytuacjach problemowych, przedsiębiorczość, kompetencje interpersonalne i obywatelskie, świadomość kulturowa).

Tablica 12

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa
2.4. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży
Opis celu operacyjnego: Stworzenie warunków do uzyskiwania wykształcenia przez dzieci i młodzież, mającą utrudnione warunki osiągania kolejnych etapów wykształcenia (z obszarów wiejskich, z rodzin funkcjonujących w warunkach wykluczenia społecznego) poprzez: zapewnienie pomocy stypendialnej i internatowej pozwalającej na zwiększenie dostępności do szkół ponadgimnazjalnych i wyższych. Zwiększenie udziału dzieci i młodzieży ze środowisk wiejskich, małomiasteczkowych i zaniedbanych kulturowo w populacji uczniów i studentów kończących poszczególne etapy edukacji. Dobre, różnorodne działania społeczne na rzecz dzieci i młodzieży wymagającej specjalistycznej pomocy i opieki.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Tworzenie systemu pomocy stypendialnej i internatowej pozwalającego na zwiększenie dostępności do szkół ponadgimnazjalnych i wyższych.• Wspieranie inicjatyw na rzecz dzieci i młodzieży wymagającej specjalistycznej pomocy i opieki wychowawczej w środowisku lokalnym.• Tworzenie warunków materialnych i technicznych umożliwiających wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży w środowiskach lokalnych o zróżnicowanym poziomie życia.• Tworzenie warunków do rozwoju kształcenia integracyjnego poprzez przystosowywanie szkół dla potrzeb osób niepełnosprawnych, tworzenie klas integracyjnych itp.

Tablica 13

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa
2.5. Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego.
Opis celu operacyjnego: Rozbudowa regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, wyrównanie dysproporcji w zakresie dostępu i wykorzystania Internetu i Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych pomiędzy dużymi ośrodkami miejskimi, a małymi miasteczkami i obszarami wiejskimi na obszarze województwa lubuskiego, komplementarnie do celów zapisanych w: • Strategii Lizbońskiej, • Strategii Informatyzacji Rzeczypospolitej Polskiej - ePolska na lata 2004-2006, • Dokumencie roboczym Komisji Europejskiej „Przewodnik w sprawie kryteriów i warunków wdrażania Funduszy Strukturalnych w ramach wsparcia komunikacji elektronicznej” Stworzenie w województwie sprawnie działającej, dostępnej i drożnej infrastruktury informatycznej umożliwiającej optymalne wykorzystanie technik informacyjnych dla rozwiązywania nowych, złożonych zadań instytucji działających w regionie.   Dostosowanie infrastruktury informatycznej w gminach do potrzeb „społeczeństwa informacyjnego”.   Włączenie bibliotek publicznych w proces budowania regionalnej infrastruktury informacyjnej województwa lubuskiego. Zwiększenie dostępności do zbiorów i zasobów informacyjnych bibliotek publicznych.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Propagowanie i wsparcie wykorzystania najnowszych technologii elektronicznych w sektorach życia społecznego - służba zdrowia, szkolnictwo, usługi publiczne, sektor przemysłowy. • Stworzenie systemu informatycznego cyfrowej geodezyjnej informacji o terenie wraz z aplikacjami tematycznymi. • Działania na rzecz stworzenia systemu szybkiego przepływu i dostępu do informacji w urzędach administracji samorządowej wszystkich szczebli - wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych do poprawienia efektywności pracy administracji - e-administracja.

- Stworzenie transgranicznej sieci informacji oraz komunikacji elektronicznej dotyczących życia społeczno-gospodarczego sąsiadujących regionów.
- Wspieranie tworzenia na obszarze całego regionu publicznych punktów dostępu do Internetu (we współpracy z lokalnymi organizacjami pozarządowymi i instytucjami o charakterze lokalnym).
- Tworzenie struktur logistycznych powiązania infrastruktury informatycznej z przedsiębiorstwami zarządzającymi infrastrukturą techniczną tj. wodociągową, kanalizacyjną, odpadową, energetyczną.
- Tworzenie powszechnego dostępu do Internetu dla przeciwdziałania marginalizacji terenów zagrożonych wykluczeniem społeczno-gospodarczym.
- Wspomaganie i wykorzystanie rozwoju technik multimedialnych w ramach promocji i upowszechniania wiedzy i informacji dotyczących regionu.
- Współpraca z instytucjami edukacyjnymi i szkoleniowymi w ramach podnoszenia kwalifikacji informatycznych pracowników instytucji publicznych (urzędy, służba zdrowia, placówki oświatowe i inne instytucje publiczne).
- Stworzenie drożnej infrastruktury sieci teleinformatycznej:
 - stworzenie struktury Internetu optycznego w celu poprawy jego przepustowości i możliwości przesyłu danych,
 - budowa miejskich i instytucjonalnych sieci teleinformatycznych, umożliwiających realizację zadań z zakresu zarządzania organizacjami i problemami społeczności gmin, jak zarządzanie kryzysowe, bezpieczeństwo publiczne, współpraca międzyuczelniana, telemedycyna.
- Rozwijanie warunków edukacji informatycznej:
 - realizacja programu „Komputer w szkole dla każdego ucznia”,
 - stałe podnoszenie kwalifikacji informatycznych nauczycieli.
- Rozwój usług informatycznych i internetowych:
 - wspieranie inicjatyw w zakresie tworzenia nowych firm informatycznych działających w zakresie usług informatycznych oraz produktów informatycznych,
 - obsługa kontaktów z zakresu biznes-biznes i biznes-klient.
- Powszechna dostępność usług informatycznych:
 - realizacja programu „Internet w każdym domu”,

- realizacja koncepcji „elektroniczne urzędy”.
- Zapewnienie bibliotekom odpowiedniej klasy sprzętu komputerowego i oprogramowania, niezbędnego do modernizacji istniejących i wprowadzania nowych form usług informacyjnych.
- Kompleksowe przyłączenie bibliotek do Internetu i rozwój usług online.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do zbiorów w formie dokumentów elektronicznych.

Tablica 14

2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa
2.6. Ograniczenie zakresu i skutków wykluczenia społecznego osób i rodzin, ich integracja ze społeczeństwem oraz wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży
Opis celu operacyjnego: Umożliwienie osobom niepełnosprawnym, chorym, starszym korzystanie z budynków użyteczności publicznej oraz dostosowanie mieszkań indywidualnych do ich potrzeb.   Usamodzielnienie osób niepełnosprawnych poprzez zatrudnienie.   Zapobieganie degradacji zawodowej, zdrowotnej, społecznej osób uzależnionych i ich rodzin oraz umożliwienie ponownej integracji ze społeczeństwem.   Projektowanie działań profilaktycznych mających na celu wspomaganie i aktywizowanie osób i rodzin w radzeniu sobie z zagrożeniami.   Identyfikowanie grup społecznych zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wykluczonych społecznie, projektowanie działań mających na celu zapobieganie tym zjawiskom oraz wspieranie procesów integracji ze społeczeństwem.   Stworzenie systemowych rozwiązań wspierających rodziny i odpowiednich warunków do życia oraz rozwoju dzieci i młodzieży z rodzin ubogich.   Stwarzanie optymalnych warunków do korzystania przez dzieci i młodzież z dóbr kultury, infrastruktury sportowej i edukacji.   Poprawa wykształcenia oraz stopnia samodzielności dzieci niepełnosprawnych.   Kształtowanie u dzieci oraz młodzieży systemu wartości, właściwych postaw i umiejętności ułatwiających dbałość o zdrowie.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:

- Dostosowanie kwalifikacji zawodowych osób niepełnosprawnych do potrzeb rynku pracy.
- Ograniczona ingerencja w rynek pracy przez zainteresowanie pracodawców zatrudnieniem osób niepełnosprawnych.
- Doskonalenie systemu poradnictwa zawodowego dla osób niepełnosprawnych.
- Rozwój alternatywnych wobec wolnego rynku pracy form zatrudnienia.
- Prowadzenie szerokiej kampanii informacyjnej na temat konieczności likwidacji barier architektonicznych, urbanistycznych i komunikacyjnych.
- Systematyczne uświadamianie służb nadzoru budowlanego o konieczności egzekwowania prawa budowlanego.
- Zidentyfikowanie rozmiaru uzależnień oraz określenie przyczyn używania środków uzależniających ze wskazaniem grup szczególnego ryzyka.
- Projektowanie działań mających na celu ograniczenie konsumpcji substancji psychoaktywnych.
- Stworzenie warunków do efektywnej terapii i leczenia uzależnionych i ich rodzin.
- Stworzenie systemu rehabilitacji i readaptacji osób uzależnionych.
- Prowadzenie badań społecznych mających na celu identyfikowanie grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych społecznie.
- Projektowanie działań mających na celu zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz integrację grup wykluczonych ze społeczeństwa.
- Wspieranie procesów integracji społecznej osób i rodzin wykluczonych społecznie.
- Koordynacja działań pomocy społecznej, oświaty, ochrony zdrowia, policji i organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwiązywania problemów rodziny.
- Zapewnienie powszechnej dostępności rodzin do poradnictwa specjalistycznego.
- Inspirowanie do tworzenia sieci świetlic i ośrodków wsparcia.
- Rozwijanie metod pracy socjalnej z rodziną, w tym w oparciu o kontrakt socjalny.

- Zapewnienie podstawowej pomocy materialnej i rzeczowej dzieciom i młodzieży szkolnej z rodzin ubogich.
- Integracja rodzin poprzez uczestnictwo w życiu kulturalnym.
- Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie edukacji, kultury i kultury fizycznej.
- Promocja różnorodnych form aktywności ruchowej dzieci i młodzieży.
- Zintegrowanie działań medycznych, orzecznictwa, edukacji, pomocy społecznej i rodziny w celu maksymalnego wykorzystania potencjału rozwojowego dziecka niepełnosprawnego.
- Rozwój sieci placówek wczesnej interwencji, grup wsparcia i poradnictwa rodzinnego.
- Prowadzenie badań diagnostycznych identyfikujących zagrożenia ze szczególnym uwzględnieniem psychozdrowotnym u dzieci i młodzieży oraz monitorowanie zagrożeń.
- Upowszechnianie wiedzy o przyczynach i skutkach uzależnień.
- Kształtowanie wśród dzieci i młodzieży właściwych postaw i umiejętności psychologicznych i społecznych (np. radzenia sobie ze stresem, rozwiązywanie konfliktów itp.).
- Upowszechnianie działań pozytywnych (artystycznych, społecznych, sportowych), jako alternatywy dla zachowań destrukcyjnych.
- Wspieranie dzieci, młodzieży, rodziny w sytuacjach kryzysowych.

Tablica 15

3. Rozwój przedsiębiorczości, oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką
3.1. Usprawnienie mechanizmów transferu innowacji i technologii oraz wzrost efektywności współpracy sfery gospodarki i instytucji naukowych.
Opis celu operacyjnego: Ułatwienie funkcjonowania przedsiębiorstw w warunkach otwartego rynku dzięki wsparciu udzielonemu przez instytucje otoczenia biznesu. Zapewnienie wysokiej jakości usług doradczych dla przedsiębiorstw.

Poprawa konkurencyjności gospodarki poprzez podnoszenie poziomu innowacyjności, w tym zwiększenie transferu nowoczesnych rozwiązań technologicznych, produktowych i organizacyjnych do przedsiębiorstw i instytucji.   Maksymalizacja wykorzystania wewnętrznych zasobów oraz potencjału regionalnych i lokalnych podmiotów.   Stworzenie warunków dla zwiększenia konkurencyjności regionu w skali kraju i na rynku europejskim.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Wspieranie przedsiębiorstw w zdobywaniu informacji o nowych technologiach, przyjaznych środowisku. • Upowszechnianie systemów zarządzania środowiskowego ISO 14000, EMAS. • Promowanie zrównoważonego rozwoju i spójności przestrzennej. • Powiązanie sektora przedsiębiorstw z instytucjami sfery badawczo - rozwojowej. • Zbadanie potrzeb regionu i barier rozwoju w zakresie technologii i innowacji w porozumieniu z przedstawicielami rozwojowych sektorów gospodarczych regionu. • Wzmocnienie potencjału naukowego regionu. • Dostosowanie i wykorzystanie kadr naukowych w rozwoju regionalnym. • Wspieranie przepływu dorobku naukowo badawczego z wyższych uczelni do przedsiębiorstw oraz urynkowanie wyników prac naukowych, transfer wyników badań drogą informatyczną. • Wsparcie rozwoju innowacyjnej działalności firm poprzez rozwój instrumentów ich wspomagania.

Tablica 16

3. Rozwój przedsiębiorczości, oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką
3.2. Rozwój instytucjonalnego i kapitałowego otoczenia biznesu
Opis celu operacyjnego: Integracja środowisk gospodarczych i zawodowych poprzez zwiększenie wpływu na rozstrzygnięcia prawne istotne z punktu widzenia podmiotów gospodarczych i grup zawodowych oraz podnoszenie poziomu fachowości i poprawa etyki zawodowej.   Pomoc w tworzeniu organizacji pozarządowych realizujących programy wspierające rozwój społeczny i inicjatywy obywatelskie poprzez poprawę komunikacji grup społecznych z ośrodkami podejmowania decyzji oraz racjonalizację procesów decyzyjnych.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Podnoszenie kwalifikacji osób zatrudnionych, ze szczególnym uwzględnieniem małych i średnich przedsiębiorstw. • Rozwój instytucji samorządu gospodarczego i zawodowego. • Upowszechnianie znajomości procedur w administracji i gospodarce. • Działanie na rzecz zmian struktury gospodarki w kierunku zwiększenia udziału sektorów charakteryzujących się wysoką stopą wzrostu. • Wspieranie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości poprzez promowanie procesów sprzyjających postawom pro-innowacyjnym. • Ograniczanie dysproporcji rozwoju pomiędzy obszarami regionu poprzez opracowanie i wdrażanie regionalnego programu preferencji inwestycyjnych z udziałem przedsiębiorców i organizacji okołobiznesowych.

Tablica 17

4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego
4.1. Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki
Opis celu operacyjnego: Badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej regionu - ustalenie tematyki i zakresu prac badawczych i dokumentacyjnych oraz wdrożenie do realizacji.   Stworzenie naukowego zbioru danych o dziedzictwie kulturowym i kulturze współczesnej regionu do wykorzystania przy opracowywaniu projektów ich zabezpieczania, ochrony, zagospodarowania, upowszechniania i promocji.   Zintegrowanie działań w dziedzinie kultury, oświaty i turystyki w zakresie wykorzystania dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej regionu w kształtowaniu osobowości i świadomości narodowej oraz w kształtowaniu atrakcyjności regionu.   Dalszy rozwój turystyki i rekreacji poprzez wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych województwa zgodnie z zasadami ochrony środowiska.   Wspieranie i rozwój różnych form turystyki i wypoczynku (wczasy pobytowe, wycieczki krajoznawcze, turystyka kwalifikowana, agroturystyka) z zachowaniem walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:

- Opracowanie studium historycznego województwa.
- Opracowanie programu badań i dokumentacji kultury regionu zapewniającego dane źródłowe do analiz i ocen oraz wytyczania kierunków działania.
- Realizacja programów badawczych i dokumentacyjnych muzeów i archiwów.
- Wspieranie autorskich regionalnych projektów badania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego regionu lubuskiego oraz rozwijania świadomości regionalnej, wzbogacanie zakresu usług kulturalnych i edukacyjnych.
- Stworzenie i promowanie wspólnej oferty programowej muzeów na terenie województwa lubuskiego.
- Rozwój i poprawa infrastruktury towarzyszącej turystyce, w szczególności rozbudowa infrastruktury technicznej: kanalizacji, oczyszczalni ścieków, zagospodarowanie odpadów stałych.
- Rozwój turystyki kwalifikowanej.
- Wspieranie działań zmierzających do opracowania programu rozwoju infrastruktury turystycznej, jego propagowanie i zachęcanie gmin do współpracy i pomocy przyszłym inwestorom (ścieżki rowerowe i konne, szlaki wodne, wioski emeryckie itp.).
- Wspieranie tworzenia nowych produktów turystycznych w regionie, a w szczególności tych produktów, które będą markowymi dla województwa.
- Stworzenie systemu wspomagania rozwoju firm turystycznych z terenu województwa zajmujących się turystyką przyjazdową.
- Wspieranie działań na rzecz rozwoju własnej przedsiębiorczości i pozyskiwania inwestorów zewnętrznych w sferze turystyki.
- Wspieranie organizacji turystycznych w znakowaniu, wytyczaniu i rozbudowywaniu szlaków turystycznych (pieszych, wodnych, rowerowych).
- Wspieranie działań zmierzających do opracowania studium możliwości rozwoju agroturystyki.
- Wspieranie zrzeszeń gospodarstw agroturystycznych.
- Upowszechnienie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego turystycznie.

- Tworzenie spójnego systemu zarządzania i promocji turystycznej na szczeblu regionalnym i lokalnym oraz stymulowanie rozwoju produktu turystycznego.
- Kreowanie rozwoju kadry turystycznej poprzez np. szkolenia.
- Rozwój zainteresowań i umiejętności krajoznawczo-turystycznych młodzieży szkolnej.

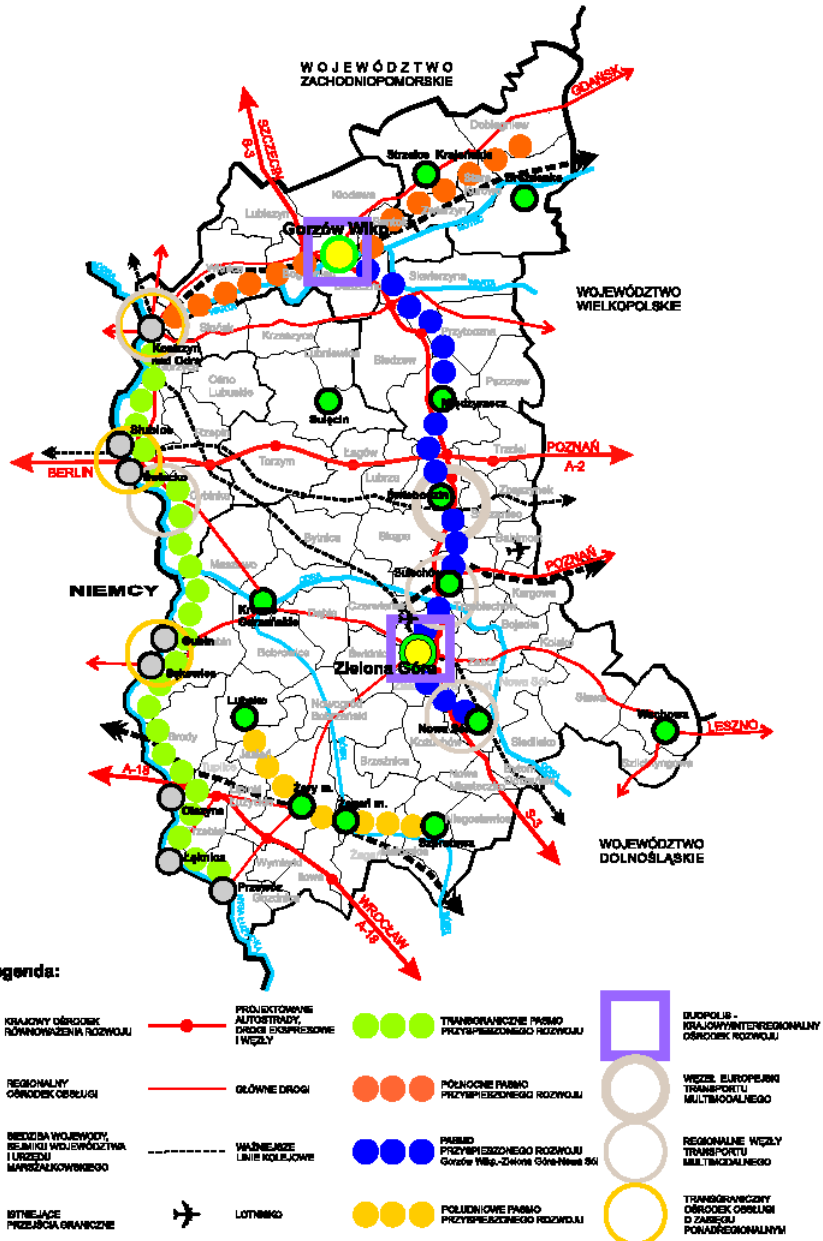
Tablica 18

4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego
4.2. Promocja walorów turystycznych i stworzenie systemu informacji turystycznej.
Opis celu operacyjnego: Stworzenie systemu zapewniającego pełną informację o możliwościach wypoczynku na terenie województwa, atrakcjach turystycznych, zabytkach, imprezach kulturalnych, turystycznych i sportowych oraz formach uprawiania turystyki kwalifikowanej.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia: • Stworzenie wojewódzkiego internetowego systemu informacji turystycznej oraz współpraca z Polską Organizacją Turystyczną w rozwijaniu internetowego systemu informacji turystycznej ISIT. • Powołanie punktów informacji turystycznej w dużych miastach oraz w strefie przygranicznej. • Promocja województwa na znaczących targach i giełdach turystycznych krajowych i zagranicznych. • Współpraca z Lubuską Organizacją Turystyczną. • Opracowanie katalogu bazy noclegowej i gastronomicznej. • Opracowanie przewodników turystycznych (szlaki piesze, ścieżki rowerowe, szlaki kajakowe i jeździeckie). • Rozwinięcie systemu informacji turystycznej przy drogach wg standardu europejskiego.

Tablica 19

4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego
4.3. Podejmowanie przedsięwzięć kulturalnych tworzących atrakcyjny wizerunek województwa.
Opis celu operacyjnego:
Wspieranie twórczych inicjatyw kulturalnych, opieka nad utalentowanymi dziećmi i młodzieżą, nad opiekunami artystycznymi, pedagogami kultury, poprzez stworzenie systemu stypendialnego, nagród oraz celowych dotacji dla zespołów artystycznych, konkursów, przeglądów, festiwali i warsztatów artystycznych, promowanie regionu przez sztukę.
Najważniejsze działania/przedsięwzięcia:
• Wspieranie imprez wpisanych na stałe do kalendarza największych wydarzeń kulturalnych na Ziemi Lubuskiej: Międzynarodowe Spotkania Muzyczne Wschód - Zachód, Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Zielonej Górze, Lubuskie Święto Chleba w Bogdańcu, Dzień Województwa Lubuskiego, Panorama Kulturalna Powiatów i innych. • Wzbogacanie imprez o zasięgu krajowym i międzynarodowym (np. Lubuskie Lato Filmowe, Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich - „Romane Dyvesa” i innych) poprzez zapewnienie udziału lubuskim twórców oraz umożliwienie prezentacji ich dzieł. • Wspieranie wojewódzkich przedsięwzięć kulturalnych i promocyjnych realizowanych na terenie gmin i powiatów. • Wykorzystanie dzieł lubuskich twórców w przedsięwzięciach promujących województwo w kraju i za granicą. • Włączanie propozycji o charakterze artystycznym do systemu promocji turystycznej i gospodarczej Ziemi Lubuskiej. • Organizacja imprez z udziałem twórców w miejscowościach wypoczynkowych województwa. • Prezentacja twórców i ich dorobku na stronach internetowych województwa, powiatów, miast i gmin.

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE - ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE
KSZTAŁTOWANIE UKŁADÓW PRZESTRZENNICH

CONTENTS

	. Page
1. INTRODUCTION	119
2. THE PLACE OF LUBUSKIE ON THE DEVELOPMENT PATH.....	122
3. PROBLEM DIAGNOSIS OF LUBUSKIE.....	125
3.1. Material capital	126
3.1.1. Gross Domestic Product	126
3.1.2. The transportation infrastructure.....	127
3.1.3. Tourism infrastructure	131
3.1.4. Tele-information infrastructure	133
3.1.5. Energy infrastructure	135
3.1.6. Industry.....	137
3.1.7. Agriculture.....	138
3.2. Natural capital	140
3.3. Human capital.....	145
3.4. Social capital.....	149
3.5. The evaluation of the current implementation of the strategy.	151
3.6. The analysis of strengths and weaknesses of the region	156
4. THE LUBUSKIE DEVELOPMENT STRATEGY IN THE LIGHT OF THE LISBON STRATEGY	158
5. LUBUSKIE IN THE EUROPEAN SPACE	159
6. THE VISION OF LUBUSKIE IN 20 YEARS	161
7. SPATIAL STRUCTURE CONCEPT	164
8. FUNCTIONAL-SPATIAL STRUCTURE OF LUBUSKIE	165
9. SPATIAL POLICY OF THE REGION.....	167
10. DEVELOPMENTAL CHALLENGES AND STRATEGIC TASK COMPLEXITY	168
11. THE EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE CURRENT TASKS AS A CONDITION OF ACHIEVING THE STRATEGIC AIMS.....	171
12. STRATEGIC AIMS OF THE DEVELOPMENT OF LUBUSKIE	173
13. EXTRAREGIONAL DEVELOPMENTAL MEASURES.....	176
14. STRATEGY MONITORING SYSTEM.....	177
15. SOURCES OF FINANCING.....	178

1. INTRODUCTION

On March, 6 the Lubuskie Assembly accepted the Lubuskie Development Strategy in the XV/91/2000 bill. It was the first document of such a value and priority accepted by the voivodship assembly in the whole country.

In the period of five years of functioning the strategy was the basic reference when designing a variety of different programmes, sector strategies and other documents describing and determining the priority of implemented projects and tasks.

The strategy was also an important instrument in the process of accessing the resources transferred to the region in the framework of programmes supporting the regional development. This regional strategic document played an important role when applying for financial support from the pre-accession EU programmes and in the context of the voivodship contracts functioning since 2001. According to the exterior evaluation and analysis aiming at determining the degree of using the EU funds, Lubuskie takes the top position in the whole country according to the resources transferred to the region per capita.

According to the bill mentioned above the assembly presented the strategy implementation report. Up till now there has not been any need to modify the aims and objectives as specified in the strategy. Both in the pre-accession period, as well as in the current financial perspective¹, the strategy was and is fulfilling an important role in the process of nominating and selecting the projects likely to get the approval and the support of the EU aid programmes. The high degree of centralising the instruments of regional policy - expressed by transferring the dominating stream of EU resources to the sector programmes (in the framework of Sector Operational Programmes managed by the appropriate ministries) and accepting one Integrated Regional Operational Programme of Development for the years 2004 - 2006 - caused the approval of unified for the whole country system of priorities and measures likely to get the acceptance. Our strategy due to the high degree of compatibility of the aims and priorities with the national documents could have had a direct influence on the effectiveness required from such documents.

Apparently in the period of five years which have passed since the moment of undertaking the work on our strategy, many of the arguments have appeared to be updated

¹ According to the EU directive of long-term planning the current period of implementing the European policies covers the years 2000-2006. In the case of our country the long-term planning covers the period 2004-2006.

(e.g. the social-economic diagnosis of the region), and many of the tasks have been completed or are being completed (especially these presented in the "Lubuskie Vision in Ten Years Time"). Taking into consideration the fact that the horizon of the Lubuskie strategy reaches the year 2010, the final evaluation of the arguments is going to take place in the due time.

They are quite natural and fully justified reasons for a deeper and more profound analysis of the Lubuskie strategy. The analysis is an update of the most important strategic document the approval of which is one of the most basic competence of the Lubuskie Assembly.

Our country has been a member of the European Union since May 2004. For the first time we are fully authorised to actively participate in the process programming the direction of the regional development in the period of complete financial perspective of EU covering the years 2007 - 2013. On the national level the basic document determining the place of Poland in the future cohesion policy is the 2007 - 2013 National Development Plan. The representatives of the regional authorities participated in the creation of this document with the full rights to represent the standpoints of the regions in reference to all the issues concerning the regional policy in the context of the documents being prepared and their structure.

Simultaneously with the work undertaken by the Inter-ministry Team for NDP Design, there were workshops organised with the participation of the representatives of all the regions responsible for managing the regional policy in the Marshall Offices. The basic and crucial argument from the perspective of the regional point of view included in the "NDP Assumptions for the Years 2007 - 2013" and approved by the Ministry Council on April 30, 2004 is the accepted by the government and self-government sides conception of designing the separate Regional Operational Development Programmes for the period 2007 - 2013 with a simultaneous departure from the current conceptions situating the regional policy supported by the European cohesion policy in one for all the regions integrated programme document. The conception was confirmed in the "2007 - 2013 NDP Project" approved by the Ministry Council on September 6, 2005

In the new situation creating definitely more and bigger chances for adjusting the resources of exterior support to the specificity of the region - as expressed in a different hierarchy of priorities and development aims - it appeared indispensable to make a more

profound analysis of all the regional strategies. The fact that the regional strategies will be the foundations for designing the regional operational programmes for the years 2007 - 2013 is to be taken into consideration. The basic assumptions for the update of the strategy designed five years ago look as below:

- The acceptance (political declaration) of replacing the Integrated Operational Programme of Regional Development with the 16 regional operational programmes².
- The need to consider the territorial cohesion in the wider scope than it is the case of the current strategy - with the application of the most updated conclusions and agreements included in the Lubuskie Spatial Development Plan and the awareness of the attitude to it represented by the European Commission³.
- The need to consider the Lisbon Strategy on the regional level from the perspective of the Lubuskie Regional Innovation Strategy and its conclusions,
- The necessity to adjust to the new model of EU programming for the years 2007 - 2013 - what should be expressed in the movement of the time horizon of the current strategy covering the successive period of programming in the EU.
- The new legal factors of the regional policy as formulated in the accepted legal acts after having accepted the previous strategy and looking forward to important changes for the region in the legal acts (supporting the regional development, National Development Plan, public finance, the regional government units income, public-private partnership, regional policy and others).
- Multiplied resources for the regional development in the years 2007 - 2013 as initially specified in the EU budget project and the initiated discussion of the Third report on Economic and Social Cohesion "A New Partnership for Cohesion".
- The necessity to consider the new statistical data in the diagnosis part (longer time span and the statistics on the NUTS 3 level).
- The possibility of considering the rich achievements of the region in the strategic planning and programming.

² In the case of accepting the rule for designing the separate operational programmes for both funds supporting the regional development, ERDF and ECF, there might arise the need to design two separate programmes by each region, namely 32 Regional Operational Programmes

³ Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013, Communication from the Commission, Brussels, 05.07. 2005, COM (2005) 0299

- The necessity to consider the new national prognosis, strategies and long-term programmes.
- The necessity to integrate the sector policies (especially the development the rural areas and agriculture) on the regional level.
- The consideration of the inter-regional and above regional problems.
- The application of the achievements and strengthening the significance of the cross-border and inter-regional cooperation, achieving in the successive financial EU perspective the value of one of the three main aims of the Cohesion Policy.
- The need to create long-term financial frameworks for te regional development.

Due to the work done in the series of workshops and after getting the acceptance of the Inter-ministry Team for NDP Design and the Inter-ministry Team for National Strategy of Regional Development Design as well as the RP Marshall Convent, the unified structure of the updated strategies has been accepted.

2. THE PLACE OF LUBUSKIE ON THE DEVELOPMENT PATH.

Starting the work on the strategy in 1999, we put forward the following questions:

1. What is the point on the development path the region is at and what will the most likely direction of its development be?
2. Where should the region be in a definite moment of the defined horizon of the strategy (in ten years time - then the horizon was referring to the year 2010)?
3. How to achieve the desired state?

After five years, the answer to the first question is presented in the form of problem social-economic diagnosis. It is worth remembering, that one of the most important obstacle in drawing conclusions when the work on strategy was undertaken, was understandable then, lack of basic statistics due to the new administrative division. That is why the analysis was often static with the simultaneous method of contrasting and comparing in reference to the national average and the neighbouring regions. Now we posses the data covering the whole period of implementing our strategy so not only have we the possibility of observing the development of phenomena in time, but also we are able to evaluate the degree of strategy implementation.

Even then - in the analytic part and in the design of development priorities and aims - we were emphasising the significance of the momentum of the European integration for Lubuskie, treating the process of using the pre-accession resources as an important phase for getting prepared for the European cohesion policy. It is worth mentioning that among the 19 operational objectives in the 2000 strategy in three cases there was a reference to the integration expectations (objectives 1.4., 1.5., 2.2.). The formulation of the objective 1.5. is to be stressed: "Achieving high ability to use the European resources".

Without any doubts, it is one of the objectives completely reached what is proven by the national analyses of the effectiveness of using the pre-accession support in the inter-regional comparisons. What is more, setting up the effective management structures as well as the intake of the IORDP projects also add to the fact that the objective 1.5. can be assumed to be reached.

In the perspective of the strategy being updated, without any doubts the development of Lubuskie will still be convergent with the character of support within the framework of the cohesion policy and convergent with the growing effectiveness of using the support. It is determined also by the cross-border character of the region with the change of its peripheral status after EU accession.

Assessing the degree of achieving **the path of advanced development**⁴ the most crucial factors determining the character and momentum of the economic processes in the region are to be noticed;

- since the acceptance of the strategy the problems of the labour market have been growing being manifested in the high unemployment rate and the phenomenon of the structural unemployment in the significant area of the region - what in turn has an influence on the level of innovativeness in the economy (relatively high surplus of manpower does not lead to innovations),
- there is a relatively low level of research and development investments resulting in a limited stream of technology transfer,
- in the economy structure the dominating position has been occupied by the micro-enterprises of a low economic potential and lack of motivation to innovate.

⁴ It is to be stressed that the knowledge based development (path of advanced development) is the foundation of the main strategic document for the whole EU – Lisbon Strategy

At the same time it has to be stressed that in the successive years certain phenomena might have an influence on the fact of entering **the advanced development path**:

- the significant improvement of the technical infrastructure (the road net and the environment protection),
- the significant development of higher education institutions and setting up the Zielona Góra university,
- the network of economic activity areas created in the region generating the opportunities for the development of enterprises with innovative and economic potential - through a high standard of infrastructure and attractive financial solutions.

The presentation of the end state in the form of **Voivodship Vision** is to be considered as an interesting and motivating form of determining the development aims. In the five year period of the current strategy functioning, in the course of the evaluation procedures - this picture of the region in the year 2010 was subjected to analyses looking for the accountability of the aims specified by the Lubuskie Development Strategy and other measures planned for the period. The strategy being currently updated moves the time horizon up till the year 2020. The fifteen year period to the date requires formulation of more ambitious, but realistic and measurable objectives. Without any doubts their achievement is connected with the following two basic arguments:

- the region in the process of designing the strategy and further indispensable operational programmes has to link effectively the elements of inter and intra-regional policy concentrating its internal potential and the external financing sources on the priorities and aims considering to the highest degree the specificity of the region and creating the foundations for the improvement of life standards and economy,
- **the advanced development path** is to be achieved more effectively and in a shorter time.

This should mean the complete compatibility of the updated strategy with the aims and assessment criteria as formulated in **the Lisbon Strategy**, assumed to be the leading strategic document for the whole EU.

If we ask where Lubuskie should be in time defined by the new horizon of the strategy, the first thing is to undertake the activities aiming at shortening the distance to the

EU regions. We should be aware that the aims of the Lisbon Strategy in the case of our country and our region will be achieved slowly, but definitely in the time specified as a new horizon of our strategy.

3. PROBLEM DIAGNOSIS OF LUBUSKIE.

The problem diagnosis of Lubuskie is based on the criterion of sustainable development conditioned by the balanced shaping of four capitals: economic, natural, human and social.

The sustainable development is the one which fulfils the expectations of the current generations without exposing the future generations to difficulties in meeting their expectations. So the sustainable development means the recreation of the possessed resources and also the possibility to manage economy by the society.

The sustainable development is based on the harmonious shaping of four capitals. The material capital (produced) includes economy potential, the material assets including also the infrastructures of transportation, tourism, culture. The natural capital means the natural environment resources and all the measures aiming at improving the current state of the environment and limiting the unfavourable anthropogenic pressure. The human capital includes current and future potential employees, their educational background and professional skills, as well as their life style and the level of health care.. Finally the social capital is being measured with the level of social trust among people, the ability to cooperate and collaborate towards the common aim, their activities apart from professional interests (for instance the membership in societies and associations).

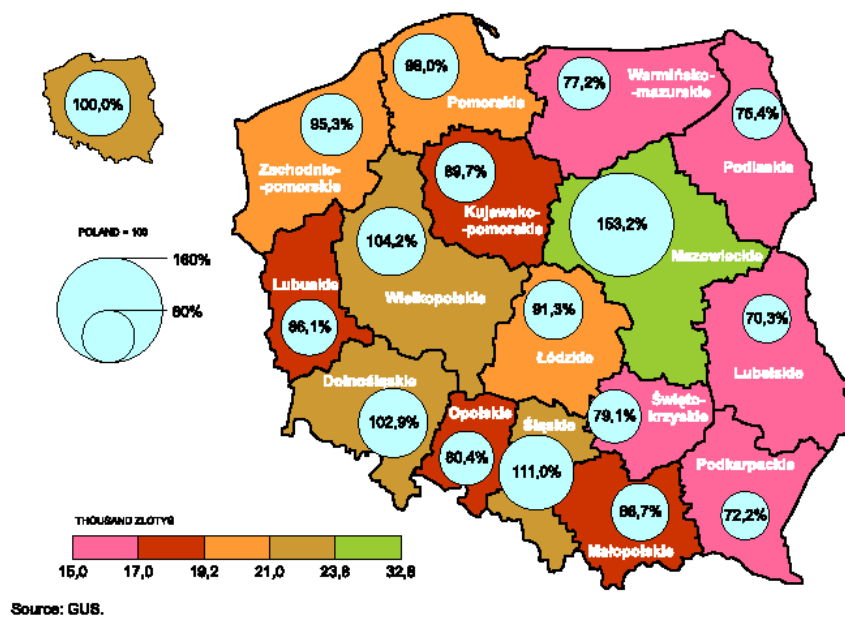
The diagnosis shows in a synthetic perspective the situation of the region, evaluates it in the comparative angle, and also shows the dynamics of changes with the available data.

3.1. Material capital

3.1.1. Gross Domestic Product

The interregional comparisons of the GDP per capita in **Poland**, show relatively big differences between the regions (though not higher than in other European countries of the comparable size). Accepting the factor for Poland as 100%, the first place is taken by Mazowsze with 152,3% (due to Warsaw in the region. Only in the case of three other regions (Silesia, Lower Silesia and Wielkopolska) the GDP per capita was higher than the national average, but definitely lower in comparison with Mazowsze.

FIG. 1. GDP PER CAPITA IN THE REGIONS IN 2003
(THE PERCENTAGE OF THE NATIONAL AVERAGE)

Lubuskie is in the group of seven regions of the average value of this factor (the tenth position in the country) with 86,1% of the national average.

What is to be considered as the negative phenomenon is lower than the average tempo of the economic growth of the region in the years 2000 - 2002. In 2001, in comparison with the preceding year, this important synthetic factor of the economic growth for Lubuskie was 103,3% (105,1% for Poland). In 2002 the GDP factor for Lubuskie was

99,9% of the national value (102,7% for Poland), when in 2003 the increase was noticed - the GDP factor for Lubuskie was 102,9% (104,5% for Poland). In all the neighbouring regions the positive values were noticed, though with the lower tempo of growth in comparison with the national average. To show the low level of the interregional differentiation on the NUTS-3 level, we quote selected data for both Lubuskie sub-regions:

Gorzów sub-region

- GDP per capita - 87,7% of the national average, the 18th position in the country (among 45 sub-regions) data for 2003.

Zielona Góra sub-region:

- GDP per capita - 85,1% of the national average, the 19th position in the country (one position decrease) - data for 2003.

The data presented above show that the region of Lubuskie is characterised by the relatively lower level of interior differentiation when compared with other regions. In the case of accepting the relative values (for instance per capita) and considering the development trends the differences between the southern and northern parts of the region are small. There is a justification for considering our region as the region of the lowest sub-regional differentiations in the NUTS 3 category

3.1.2. The transportation infrastructure

Road transportation

The road network in the region is relatively dense and evenly distributed. The level of its functionality. There are two factors which determine the level of functionality and the standard of services: the accessibility and the reachability of particular areas. The parameter of accessibility is defined as the ratio of hard surface road density per 100 sq. km and 1000 inhabitants. In Lubuskie the parameter reaches 57,1 km/100 sq. km and 6,46/1000 inhabitants (as for 2004). The average parameter for the whole country of the road density is 80,7 km/100 sq. km. The highest road density parameter is for the following powiats; Gorzów, Zielona Góra, Nowa Sól and Żary, and the lowest for Międzyrzecz and Sulęcín.

The accessibility is defined by the average time of reaching the towns where the local government authorities and self-governing authorities are situated - Gorzów Wlkp. and Zielona Góra from the area of the region in the function of distance and flow. Currently

- within the 60 minutes reach to Gorzów Wlkp there are 35% of the inhabitants of the region and within 120 minutes - 75%
- within the 60 minutes reach to Zielona Góra there are 65% of the inhabitants, and within 120 minutes 90%.

The total length of the region maintained roads⁵ is 1578,3 km and all of them have hard surface designed for vehicles of 80 KN per axis.

In comparison to the year 1999 the road standard improved in 2004:

- the factor of bad roads decreased from 31% to 25%,
- the factor of unsatisfactory roads decreased from 56% to 35%,
- the factor of good roads increased from 25% to 40%.

The most important tasks implemented and continued with the support of the World Bank is the Zielona Góra bypass and the south bypass of Nowa Sól in the tract of state maintained road no. 3, the modernisation of road no. 3 Gorzów Wlkp. - Deszczno, the modernisation of state maintained road no. 24 Goraj - Skwierzyna, the maintenance of the bridges over the Odra river in Cigacice and Krosno Odrz.

With the assistance of the Phare resources the following constructions have been completed: the two lanes of the bridge over Nysa before the border crossing in Olszyna and Świecko, the bridge over Nysa in Gubinek with the border crossing and Gubin bypass, the bridge over Nysa in Zasięki and the border crossing, Połupin bypass and a part of state maintained road n0 29 Krosno Odrz. - Gubin, Szprotawa bypasses of Szprotawa, Jasień, Żary (the first and second stage).

The constructions which are being done are: the Żary bypass (the third stage), the bypasses of Gorzów Wlkp., Lubsko, Witnica, the small bypasses of Kostrzyn, Sława, Wilkanowo, Międzyrzecz, Sulechów, Nowa Sól (the second stage) and Żagań.

There are preparatory works undertaken in order to start the construction of: the Kargowa, Krosno Odrz., Nowogród Bobrzański, Skwierzyna, Deszczno, Wschowa, Łęknica, Słubice bypasses and the bridges over Odra in Milsko, Kostrzyn and Słubice.

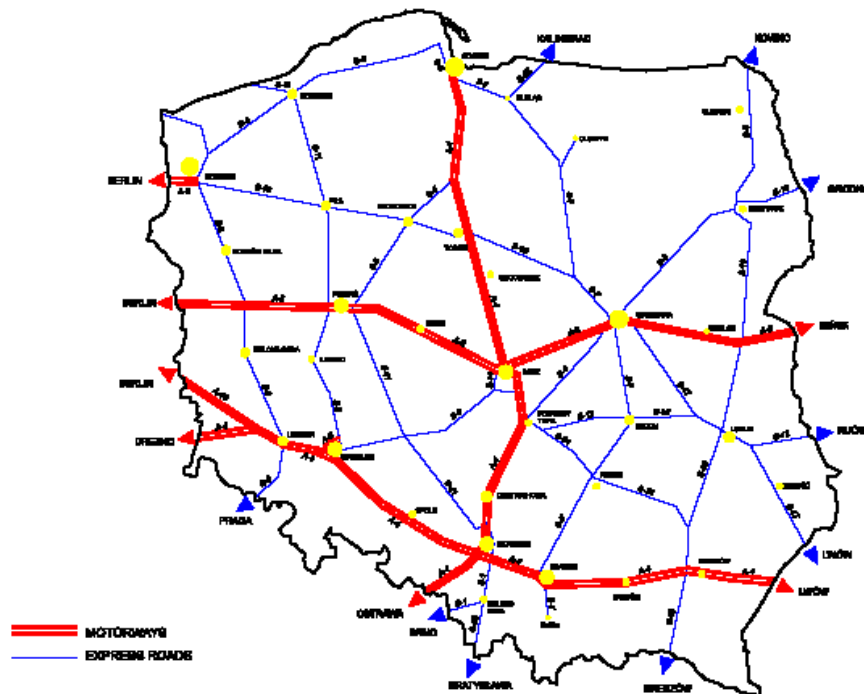
The contract for building the A2 motorway from Nowy Tomyśl to Świecko has been signed (the construction in the years 2006-2008). The work on the motorway A18 Olszyna - Wrocław in progress.

⁵ The list of the roads is included in the quoted "Transportation development strategy".

There is no need for new roads construction in the region but there is a definite need to modernise and increase the standard of maintaining the existing roads and bridges. The investment necessities have been identified as the A2 and A18 motorways and S3 express way as well as the bypasses. The urban road network is limited by the high density housing. The streets network in towns was created in the 1930s and is not adjusted to the needs of the developing traffic.

Relatively small scope of the modernisation works being undertaken in the towns in comparison with the outer roads, caused that the streets are non-norm, very often of low road surface with many dangerous irregularities. The character of housing does not allow to undertake the modernisation work which would directly improve the transit traffic. The only solution is to design the bypasses.

FIG. 2 THE TARGET NET OF MOTORWAYS AND EXPRESS ROADS

Source: The Update of the National Spatial Planning Conception, Warsaw 2005.

Railway transportation

The railway net in the region is to be considered as well developed as far as the quantity is concerned. Lubuskie is covered with 36 railway lines of the total length of 1234,28 km at the end of 2004 with 950 km of the railways being exploited, 330 km electrified. 89% of the lines is used in the passenger and goods transportation and 9,7% only in goods transportation. The factor of exploited lines per 100 sq. km reaches 6.8 km/100 sq. km and is lower from the national average which is 7,3/100 sq. km. The railways exploited in the Lubuskie region make up 4,3% of the lines exploited in Poland and (in comparison the Lower Silesia 11,1%).

The railway accessibility expressed by the density of the railways per 100 sq. km is 6,7 km/100 sq. km and is higher than the national average of 6,9 km/100 sq. km.

The general technical condition of the Lubuskie railways is unsatisfactory. The significant influence on the deterioration of the particular lines was made by the fact of suspending both the passenger and cargo services.

The air transport

There are two civilian airports in the region: in Babimost (Zielona Góra airport) and sport airfield in Przylep.

The airport in Babimost is situated 10 km from the huge railway junction Zbąszynek on the E 20 rail route. The airport is situated 35 km from Zielona Góra and 95 km from Gorzów Wlkp.. The distance lowers the attractiveness of the airport for the passenger traffic especially from the northern part of the region.

The technical condition of the infrastructure of the Babimost airport can be described as good. The landing strip was modernised in the years 1987-1989 and covered with a new concrete surface. The weight bearing capacity and the runway length of 2500 m and 60 m width allow for landing any aircraft.

The ground traffic is facilitated by the main taxi road GDK7 (running parallel to the main runway) 2500 m long and 12 m wide as well as five exit roads from the runway. The airfield has six parking spaces (PPS). The main parking space with the dimension 569x94 has 10 aircraft stands. The lighting satisfies the requirements for the international airports standards and was designed by Siemens. The energy is supplied by two independent sources. In the case of failure on one direction the alternative direction

is switched on automatically. The third source is the emergency power generator. The Zielona Góra airport has the automatic weather forecast system Waisala.

The Przylep airfield owned by the Lubuskie Aviation Club functions as sport airfield and is able to accept small aircrafts. It has good catering services.

Waterways transport

The waterways do not fulfil any significant role and that is why the well-developed sailing net in the region can be used for tourism. It is indispensable to develop further the infrastructure in the ports and piers. The model example is the joint project of constructing the Odra marina by six Odra gminas: Bytom Odrzański, Nowa Sól, Zielona Góra, Sulechów, Krosno Odrzańskie and Siedlisko.

Border crossings

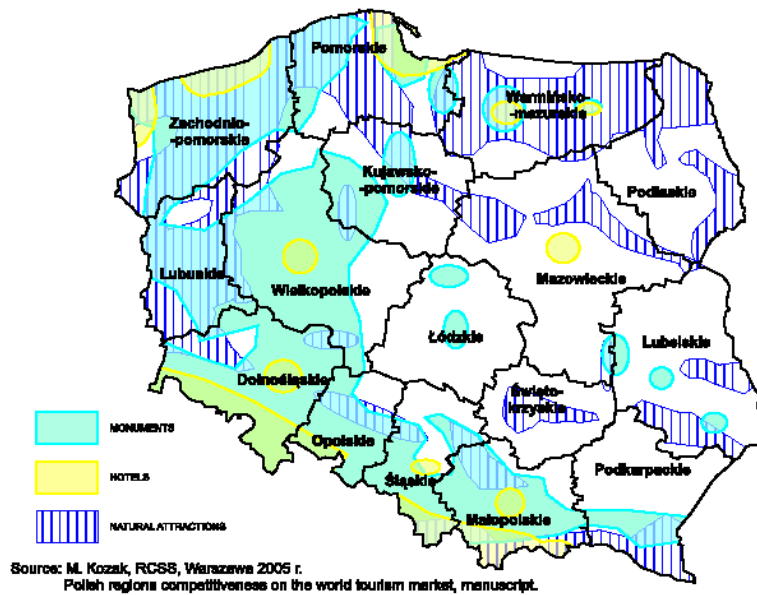
All the crossings, except Przewóz, are situated along the most crucial transport and communication corridors of the region. The research and analyses reveal that more than 80% of the cargo road traffic passes through the region on the way to the central parts of Poland and the eastern border.

After the accession there is no further need to build the new crossings connected with the customs infrastructure. Nevertheless, there is a growing need to construct further roads between Lubuskie and Brandenburg and Saxony with bridges over Odra and Neisse. There are advanced works on the design of constructing a new bridge and the road Eisenhutenstadt - Kłopot (Cybinka). The plans also include the bridges north from Kostrzyn n. Odrą and Słubice jointly with the bypasses, as well as the reconstruction of the prewar bridges in the local road systems.

3.1.3. Tourism infrastructure

Lubuskie is the region of high tourist values. The analyses done for the purposes of the update of the spatial planning of the country show that the region possesses significant natural and cultural monuments. Due to the values, the region is an attractive area with a varied tourist attractions offer. It is one of the five regions with the lowest natural environment pollution. The region is cut with the European cycle route R1 and many local cycling paths.

FIG. 3 THE TOURISM POTENTIAL OF POLAND FROM THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS PERSPECTIVE

The cultural heritage of the region is relatively rich. The oldest roman architecture monument is the stone church of Stary Żagań. There are many monuments of the gothic architecture: churches and castles as well as many baroque palaces. The most remarkable place in the region is taken by the wooden church architecture created from the 15th to 19th century. The result of the 19th century historicism are the art deco and eclectic houses. They supplement the spatial order of the older urban settings.

One of the attraction is the Międzyrzecz Fortification region. Built in 1934-1938 by Germans, is to be compared with the Maginot line. It consists of around 100 concrete defense structures interconnected by a network of underground tunnels creating a well thought maze 30 kilometers long. During the war was part of the defense line of the Eastern Wall (Ostwall). The additional attraction is the largest European underground bats refuge. It is worth mentioning the town of Łągów and the Gościkowo-Paradyż post-Cistercian monastery complex, as well as numerous historical building spread over the whole region information about which is always displayed at the signposts.

The hotel net is not developed to the extent allowing for the full exploitation of the regional touristic potential.

The tourists were able to use in Lubuskie 20,3 thousand places in hotels of different standards (2004 data). There were 95 hotels in Lubuskie in 2004 open to categorization. There were 70.

Places marked with stars (from 1 to 4), namely 52 hotels, 6 motels, 6 bed-and-breakfast and 6 camping sites, as well as 4 hostels. Among the hotels, the majority was two-star hotels (230). In 2004 there were 315,9 thousands tourists staying in the categorized hotels, 26,7 thousands more than the previous year. The foreign tourists made 39,7% of the total number of hotel guests. The categorized hotels hosted 473,9 thousands one night accommodations and 30,5% were supplied by two-star hotels and 22,8% by three-star hotels. Among the bed-and-breakfasts the biggest number of nights was spent in three-star places (18,1 thousands).

In 2004 the accommodation services were supplied to 529 thousands visitors. The majority of them stayed in the hotels (50,8%), summer bungalows (7,7%), training and recreational centres (4,7%) and other places (21,2%). The biggest increase in the number of visitors took place in the hotels - 17,6% more than the previous year. The biggest decrease of visitors took place in the bungalows (47,8%), motels (33,6%) and bed-and-breakfasts (19,3%).

In 2003 the region was visited by the foreign tourists to a lesser extent than in the preceding years. After the European accession in 2004 the tendency reversed (the increase of 24,1% was noted). Among the foreign tourists more than 60% were the EU citizens - from Germany - 49,7 thousands, the Netherlands - 7,4 thousands, Denmark - 4,8 thousands, Greta Britain - 3,3 thousands and France - 4,2 thousands. A relatively high was the number of visiting Norwegians - 4,8 thousands. From the non-European countries the biggest number of visitors was from the Asian countries.

3.1.4. Tele-information infrastructure

Telecommunications

The Lubuskie telephone net is varied as far the level of technology is concerned. There was 732 km of modern fiber-optic telephone lines in Lubuskie in 2000. The connections are done automatically. The connections allow for fast access to

a wide spectrum of tele-communication services as Internet, Fast Data Access POLPAK and POLPAK-T.

The number of telephone users in the region reached 340,3 thousands (12 545 thousands in the whole country), and the density of phone lines was 337,2 per 1000 inhabitants (328,6 in te whole country).

In the last 5 years, the number of the telephone users increased by 25%. There is still a differentiation in the telephonization level, especially between the towns and villages and among different gminas.

The technical level and the conditions of infrastructure operation have been improved in the last few years. Nevertheless a relatively small part of the existing nets is made by the fiber optic lines and there is too limited number of digital switchboards which are the crucial factor in supplying modern services and error-free connections.

The current tempo of development of the "landline" telecommunication, the competitiveness among the operators and the dynamic increase in the number of telephone users allow to assume the complete access to the basic telecommunication services especially in the urban areas.

The tempo of telephonisation of the rural areas with the participation of the traditional lines supplemented with the radio access also allows to assume the access to complete services to a satisfactory degree. The task which will require many years of investments is to cover the whole region with the fibre optic lines (including less populated areas). The net is the foundation of a wide access to the broadband Internet connection.

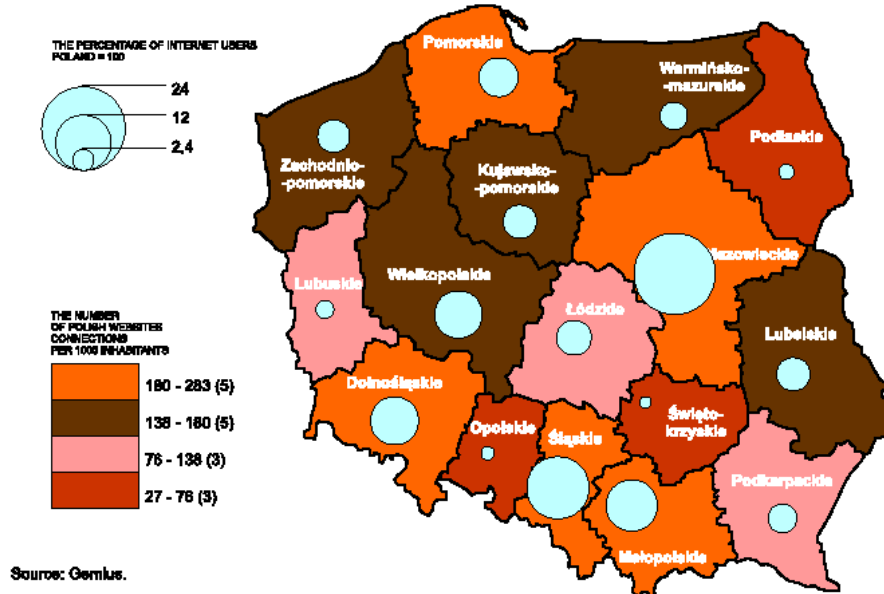
The cellular telephony covering the whole region supplements the services even if there are areas of a weaker signals. There are 536 cell sites in the region, what means 3,83 per s100 sq. km, with the data for Poland 14519 sites with the factor 4,65/100 sq. km Taking into consideration the lack of big urban areas, it is one of the highest factor in the whole country. The coverage of the region with the radio and television signal has improved. There are 8 TV transmitters in the region and 30 radio transmitters allowing for a good analogue reception of public television channels.

Internet

The telecommunication infrastructure is a basic condition for the broadband Internet access and the development of the information society. The number of Internet

users in the region makes 1,2% of the total number of users in Poland and the factor of Internet application is one of the lowest in the whole country. The number of internet connections in 2004 was 76 per 1000 inhabitants while the same factor was 283 in the Mazowieckie.

FIG. 4 THE DISTRIBUTION OF THE INTERNET USERS AND THE INTENSITY OF THE WEB SURFING

The situation in the school computerisation looks slightly better. More than 700 schools are supplied with the computer centres. On the whole there are about 12 thousands computers with 9 thousands with the internet access.. In the previous years the favourable conditions for the development of the information society were created, but it is the sphere of public life which demands constant investments to guarantee its sustainable development.

3.1.5. Energy infrastructure

The majority of **the heat sources** are owned by the gminas, community companies and the state companies servicing the local and community heat generating units. The significant amount of heat is delivered by the heat and power generating plants (majority of

them using the natural gas) in Zielona Góra and Gorzów Wlkp. (these two supply 50% of the two cities demands).

More than a half of the households in the region has access to **the natural gas network**. The network is diversified, divided into systems because of the different sorts of gas. About 50% of the pipelines are in good condition. 10% of the pipelines require immediate maintenance and the remaining satisfy the technical standards of operation. The condition of recently built polyethylene pipelines is very good. The majority of the pipelines are serviced by the Polish Oil and Gas Company (the southern and central part of the region). The western part is serviced by *the Media Odra-Warta Company* - set up by eleven gmnas (Międzyrzecz, Słubice, Rzepin, Cybinka, Górzycyca, Bledzew, Lubiszyn, Sulęcín, Maszewo, Słóńsk, Krosno Odrz.) and the German capital, namely EWE Polska Company. A part of the region is not covered by the pipeline network. They are the municipal and rural-municipal gminas: Łęknica, Dobiegniew, Kózuchów, Lubniewice, Nowe Miasteczko, Nowogród Bobrzański, Ośno Lubuskie, Szlichtyngowa, Torzym and 30 rural gminas. The number of inhabitants using the natural gas network constitutes 50,2% of the total population of the region, what is close to the national average 51,8% (2004).

The Zielona Góra Oil and Gas Company deals with natural gas and oil exploration and production in the western and northern part of Poland (49 gas deposits and 26 deposits of crude oil). The annual production of natural gas reaches 3,3 billion cubic meters and 450 thousands tons of crude oil (2003). The forecasts assume the increase of exploration and production what is related to the exploration of the biggest in Poland gas and oil deposit - Barnówko-Mostno-Buszewo in the Dębno region and the discovery of the new deposits in the region of Międzychód.

The density and diversification of **the electro energy network** in the Lubuskie in comparison to the other Polish regions is lower. There are two transmission lines of the highest voltage (400kV Krajnik - Vierraden and 220 kV Mikułowa - Hagenwerder). The peak demand in the region was 668 MV in 2003. According to the current analysis the peak demand is to achieve 706 MV in 2007 and 739 MV in 2013.

There are a few renewable energy sources in the region (not counting the well functioning water power plant in Dychów). The small hydroelectric plants are being constructed or reconditioned. There are 43 plants in the region selling the produced energy to the national grid, 18 hydroelectric plants in the Zielona Góra region on the rivers and

canals of the 2,15 MV capacity and 25 plants in the Gorzów region of the total 3,54 MV capacity. There are more 28 sources of renewable energy including the plants fuelled by biofuel, biomass -17 (including 6 with the 20% biomass and coal burning of the total power 13,7 MV) and 11 biomass burning of 5,77 MV, 2 burning biogas of 420 MV, 2 wind plants of 0,17 MV (the construction of two more is planned with the 800 kV capacity), 7 solar panels used for water heating (two more planned including one for heating the swimming pool water). The total share of the renewable energy production is only 1,34% in the region. (according to the data submitted by gminas and energy companies for the year 2003).

The necessity to fulfil the EU treaty liabilities referring to the decrease of the sulphur dioxide and nitrogen dioxide pollution and increase of the share of renewable energy sources in specified deadlines and quantities will influence the decisions of closing down, modernising and constructing the plants. It seems indispensable to prepare a complete diagnosis of the situation in the particular branches of energy production, their interrelations, dependencies and the possibilities of optimisation and to prepare and implement the strategy constituting the factor for planning and investment and modernisation decision making. This will lead also to educational and energy saving measures taking into account the issues of natural environment protection.

3.1.6. Industry

Taking into consideration the industrial potential the region can be classified as average industrialised. In comparison with other regions the characteristic feature for Lubuskie is the average value of sold production per one employed person. Lubuskie in the period of 1998 - 2000 was classified on the following positions among 16 regions - 11 -9 - 10. In 1998 the sold production per one employed person in the Lubuskie industry was 97 000 zł, until the year 2002 it was 170 000zł, It increased to 197 000 zł in the year 2003 and the estimate for 2004 is 237 000 zł.

The employment in the industry sector was 82 400 in 1998. In 2002 the employment was 61500 and decreased in comparison with 2002 by 4,2% and in comparison with 1998 by 25%. The average employment rate in 2004 was 64 000, what means the 4,1% increase in comparison with the year 2003, though in comparison with 1998 it decreased by more than 22%. In comparison with other regions the rate

of employment decrease was not significant what results from a relatively low industrialisation of the region and a slow tempo of restructuring the regional economy.

The available statistics show that the highest number of employed is in the traditional branches of industry: food and beverages, timber, furniture, as well as the services of supplying electrical energy, gas, steam and hot water and in the production of metal and non-metal items, machinery and equipment, textile industry and in the branch of leather processing.

The value of sold production has been growing since 1998 although the share of the region in the national production has not increased since 2001 and amounts to 2%. The favourable conditions for cooperation have been created by the complimentary structure of our industry and the Brandenburg centres. There are chances of transforming and developing our industry due to the collaboration with the neighbouring regions.

The industry transformation is expressed mainly in the relatively pro-active attitude of the foreign investors and the high dynamics of the companies connected with the foreign capital. In recent years in the region, as it is the case of the whole country, there has been noticed a growth of the number of private enterprises.

The growth of entrepreneurship is conditioned mainly by the increase of small private companies which constitute the dominating group among all the enterprises (more than 75% of the total number of enterprises). Due to the restructuring processes the number of state owned enterprises is decreasing. At the end of 2004 there were 46 of them with the simultaneous increase of the number of companies.

The favourable geographical location of the region attracts the foreign investors. There are 2200 companies with the foreign capital registered in the region. The number is growing even if their share in the total number of enterprises is stable on the level of 2%.

3.1.7. Agriculture

The agriculture in the Lubuskie, as in the whole country, plays relatively small role in generating GDP. This sector still employs too high manpower what results in a hidden unemployment. In comparison with the whole country, the situation in Lubuskie looks slightly better.

Out of 281100 people employed, 27 900 (9,9%) worked in 2004 in agriculture, forestry and hunting. In a few years the number of people employed in this section decreased by 52 500, because in 1996 the number of people employed in this section was 80400. In Poland the average of people employed in the section makes 17,3% of the total number of employed. The employment rate per 100 hectares of farmed land in 2002 was 12 persons with the average in Poland of 25,3.

The productivity of agriculture measured with the gross value added per one employed was in 2001 four times lower than in other sections and was 10800 zł in comparison with 46700 for the whole economy of the region. In comparison with the whole country the productivity in Lubuskie belongs to the highest values and exceeds the national average by 72%.

The factor of agricultural land valuation exceeds 60 points. This makes it the lowest value in the whole country. The scale of disparity of the factor for particular gminas reaches 30 points. Due to the low quality of farming land 92% of the acreage was qualified for subsidies (about 200 zł per hectare from the EU Rural Development Plan) for unfavourable farming conditions. The vegetation period is relatively long and amounts to 221-226 days.

In the region there are 55300 farms what constitutes 1,9% of all the farms in Poland. 32100 farms of the acreage above 1 hectare cultivate 98% of the region's farming land. The average acreage in the region is 8,8 ha (5,8 ha in Poland). In 2004 52300 farms were registered, including 35300 individual farms of above 1 hectare of cultivated acreage which cultivated 98,2% of the total cultivated acreage in the individual farming. The average cultivated acreage per an individual farm above 1 ha was 10,5 ha in 2004.

Relatively small significance of agriculture is proven by the characteristics of income achieved in this section of economy. Out of 55300 farms, 37500 i.e. 67,8% generated profits from farming activities. Cultivating the land in the farming households was the main source of income (exceeding 50% of the total household income) only in 12,2% households. The remaining sources of income were: social benefits 44,1%, farming and contract jobs 0,4%, contract jobs 28,0%, contract jobs and farming 2,0%, non-farming activities 7,4%, the remaining households 5,9%.

In spite of the inefficiency of the Lubuskie agriculture, certain hopes can be linked to the dairy cows productivity (5th place in 2004 in the public sector) and the ability to increase the meat productions. The farms have achieved high quality pork and poultry production with high technologies. The factor impeding the development is the lack of capital and high level of debts. The lack of own capital and difficult to get loans are the main barrier in the process of modernisation of the farms and increasing the demand of the rural areas for products and services of the local firms. The above factors hamper creating new jobs in the rural areas. There is also a growing discrepancy between the development of the rural infrastructure and the processes of modernising the individual farms.

3.2. Natural capital

The region has relatively rich natural capital - relatively clean waters, unpolluted air and a significant space is covered by woods. In recent years a significant improvement of the natural environment has been noticed due to the construction of water treatment plants and the improvement of waste treatment.

Lubuskie belongs to the regions of diversified landscape. The area of the particularly nature territories protected by law is 549247,4 hectares, what makes 39,3% of the total region's space. There are two national parks in Lubuskie: Warta River Mouth and part of the Drawa National Park, 8 landscape parks of the total space of 76382,1 hectares and 51 nature reserves of 3334,0 hectares (2004 data)

There are unique in Poland and Europe natural resources as, for example bat hibernation roost Nietoperek of the European significance (protected as a natural reserve). Lubuskie is also characterised by the richness of flora and fauna. A number of endangered species can be found here and part of them is noted in the Polish red data Book of Plants and Animals.

The region has marked areas of ecological Natura 2000 network. There are six areas: Leniwa Obra valley, Pszczew Lakes, Obra valley, Nietoperek, Chłopiny and Młodno moors, Noteć river mouth and one important bird area (IBA) Warta river mouth.

Lubuskie takes the first place in Poland as far as forest areas are concerned. The forests occupy 48,7% of the total area, while 34,3% of the forests are damaged due to the gas and dust pollution. 94,2% of the damages have been classified as low damages.

A valuable natural resource for sustainable tourism use are numerous lakes. There are 52 lakes in Lubuskie of an area exceeding 50 hectares. The lakes purity is not fully satisfactory. The lake waters are characterised by high density of biogenic substances,

especially phosphorus what results in phytoplankton abundance, oxygen deprived lower water, decreasing the transparency of water and many more phenomena signifying the accelerated eutrophication. (stimulating the excessive plant growth).

One of the significant reason for water pollution was covering their edges with recreational areas, cottages and meat processing factories without proper sewage and water supply infrastructure.

In the recent years the river purity has improved. The organic, mineral and phenol pollution has decreased. In many rivers the increased amounts of biogenic substances are still being discovered (mainly nitrogen and phosphorus) causing the eutrophication. The improvement of water purity according to many factors and criteria is not reflected in the general classification of the river purity. The waters of the biggest rivers on the dominant length do not match the quality standards.

Table 1. Data on river purity in lubuskie voivodship

Classification	Years of	In km and total percentage of the researched length							
		water quality and purity standards							
		I		II		III		excessively polluted waters	
		km	%	km	%	km	%	km	%
According to the obligatory indicators	1999	-	-	335,9	51,3	171,8	26,2	147,6	22,5
	2000	33,0	5,0	316,9	48,4	226,7	34,6	78,7	12,0
	2001	102,9	15,7	303,8	46,4	228,6	34,9	20,0	3,0
	2002	29,1	4,5	398,6	60,8	227,6	34,7	-	-
	2003	17,0	2,6	330,1	50,4	203,2	31,0	105,0	16,0
According to the physical-chemical indicators	1999	-	-	-	-	259,5	39,7	395,8	60,3
	2000	-	-	55	8,4	263,0	40,1	337,3	51,5
	2001	-	-	115,4	17,6	361,5	55,2	178,4	27,2
	2002	-	-	216,3	33	196,4	30	242,6	37
	2003	-	-	65,9	10,1	220,2	33,6	369,2	56,3

Table 1. Data on river purity in lubuskie voivodship (cont.)

Classification	Years of	In km and total percentage of the researched length							
		water quality and purity standards							
		I		II		III		excessively polluted waters	
		km	%	km	%	km	%	km	%
According to the sanitary indicators	1999	-	-	-	-	111,9	17,1	543,4	82,9
	2000	-	-	43,3	6,6	183,8	28,1	428,2	65,3
	2001	-	-	-	-	294,1	44,9	361,2	55,1
	2002	-	-	-	-	206,9	31,6	448,4	68,4
	2003	-	-	-	-	358,3	54,7	297,0	45,3
Total	1999	-	-	-	-	27,4	4,2	627,9	95,8
	2000	-	-	-	-	72,9	11,1	582,4	88,9
	2001	-	-	-	-	2,0	0,3	653,3	99,7
	2002	-	-	-	-	50,7	7,7	604,6	92,3
	2003	-	-	-	-	46,5	7,1	608,6	92,9

Source: *Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 1999-2003, WIOŚ Zielona Góra (the state of environment In Lubuskie)*

The quality of the underground waters is good: the majority of the samples analysed satisfies the criteria of 1b class. In the case of Warta and Noteć forks, as well as in the vicinity of Drezdenko, the highest class 1a has been noted.

In spite of the recently noted improvement of the water quality, the quality of the surface waters in the region is still unsatisfactory for satisfying the needs of supplying drinking water, recreation and fish breeding. The situation is caused not only by the source point pollution, but also by spatial pollution, namely the agricultural run-off (mineral fertilisers and pesticides, as well as the use of manure). It is worth mentioning the pollution caused by the vehicles.

The result of the natural capital improvement activities is the decrease of source point pollution. Still the main source of pollution is the sewage, but because of the decreasing industrial water use the amount of the wastewater also decreases.

What is more, the treatment plants are being modernised and the new three stage plants are being built where the biological solids are neutralized then disposed of or re-used, and the treated water may be disinfected chemically.

In 2004 there were 89 municipal sewage treatment plants. The majority of them were the biological plants (59) with the increased disposal of biogenes (25).

The water disposal network is used by 85,4% of the urban population (with the national average of 84,0%). The length of the sewage network in 2004 was 1786,8 km and in comparison with 2003 it was lengthen by 62,1 km.

The whole region suffers from the lack of complex solutions in water supply and disposal; there are disproportions between the length of water supply network and the length of sewage network. By the end of 2004 the total length of the water supply network in the region was 5333,5 km (5153,9 in 2003) and covered 95,4% of the urban population (95,1% in 2003).

The clear difference appears between the urban and rural areas. Still the widely used methods of waste disposal in the farms are cesspools and sewage tanks. The sewage network was used by 15,4% of the rural inhabitants in 2004. The water supply network was used by 74,6% of the rural population. The above disproportions appear also in the hydraulic loading of the treatment plant. The municipal plants workload varies from 55% to 70% of the network capacity. In the rural areas the workload is on the level of 5% to 40%.

The main source of air pollution in the region is the anthropogenic emission caused by the human activity. The natural processes (natural emission) have marginal significance and to a lesser degree influence the quality of air.

Lubuskie in 2004 took the 14th place in the country in terms of fine dust emission and the 14th place in terms of gas pollutions from the plants considered as environmentally unfriendly. In 2004 the emission of pollutants from the factories in the region reached 2110600 tons (1785900 tons in 2003) what makes only 1% of the total air pollution emission in Poland. The amount of fine dust emission had the level of 3100 tons in 2004 (3200 tons in 2003) what is 2,6% of the total dust emission in Poland.

The distribution of the air pollution in the region is not even. The highest pollution takes place in the heavily populated and industrialised districts (powiats): Zielona Góra, Gorzów Wlkp., Żagań, Żary, Krosno Odrzańskie). It must be stressed that in the recent years the level of industrial air pollution level has decreased.

The main source of air pollution is the energy supply sector (electricity, gas, steam and hot water). Next on the list is motor vehicles transportation. Its impact is the highest in the urban areas of high traffic density. According to the research done by Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (Regional Inspectorate of Environment Protection) in Zielona Góra and Gorzów Wlkp. the saturation of nitrogen dioxide is much higher in both cities in areas with a heavy traffic in comparison to the city areas with less traffic.

In recent years positive changes have been noticed in industrial noise pollution. The measures undertaken to limit the noise sources have brought the decrease of the number of factories generating noise above the norms. There are unfavorable trends in the traffic noise. The rapid development of the automobile industry, the increase of traffic, extension of peak traffic hours till the evening or even night time, caused the increase of the areas exposed to roadway noise what results in higher public health threats especially among the inhabitants living along the main roads.

In 2004 the amount of municipal solid waste per one inhabitant was 0,281 Mg. For comparison in the same year the amount of solid waste per capita in the whole country was 0,256 Mg.

The basic method of waste disposal is its disposal in a landfill. In 2004 there were 33 landfills being exploited of a total area of 123,1 hectares. In the region there are three Waste Management Companies - in Długoszyn, Gorzów Wlkp. and Zielona Góra.

According to the data of the Central Statistical Office in 2004 in Lubuskie the industrial waste production was 623100 Mg what is 74000 Mg more in comparison with 2003. Out of the total amount of waste 469200 Mg were recovered as secondary resource (75,3%). 128300 Mg (20,6%) were disposed out of which 15100 Mg (2,4%) were incinerated, 2000 Mg (0,03%) composted and 70400 Mg (11,3%) landfilled. In 2003 the total amount of hazardous waste was 1 651 Mg what constitutes 0,3% of the industrial waste generated. (no data available for 2004).

It is indispensable to continue the intensive and diversified measures to decrease the level of natural environment pollution, as its state plays crucial role in the life and development of the region.

3.3. Human capital

The number of inhabitants of the Lubuskie region in June 2005 reached 1 009 200 people. The gender structure is relatively equal: 48,9% males and 51,5% females. The number of people in the age before work responsibilities amounts to 21,4%, the percentage of people of working age group is 65,1% and the percentage of retirement age group is 13,5%.

The percentage of population living in urban areas is 64,2% and it is slightly higher than the national average.

The quality of human capital is relatively low in the region. The level of education was growing slower than in other regions of the country. In terms of people having the PhD degree, Lubuskie is at the end of list of all the regions in Poland. The results of the National Census in 2002 point out that the percentage of population with the higher degree education is 8,5% (lower than the national average - 9,9%) with the secondary and post-secondary education 32,9%, vocational education 26%, primary education 27,9% and the remaining unknown educational background 4,7%.

The Zielona Góra University inaugurated its first academic year in 2002. It is a vital example of implementing one of the aims formulated in the vision of the region until the year 2010. The university was set up by joining the two Zielona Góra tertiary education institutions - the Polytechnic and the Pedagogical University.

A significant increase in research and material potential was noted in the case of two vocational tertiary schools - National Tertiary Vocational School (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa) in Sulechów and Gorzów Wlkp. There are four private vocational school and affiliated departments of universities which are situated outside Lubuskie region. The significant position has been achieved by Collegium Polonicum in Słubice (as a department of the Poznań Adam Mickiewicz University) and the Department of Physical Culture in Gorzów Wlkp. (affiliated to the University School of Physical Education in Poznań).

The conclusions drawn from the demographic analysis are crucial for the current strategy. The demographic prognosis of the population decrease in the age group 0-17 (the effect of the demographic low birth rate and fertility rate in the whole country - Lubuskie 1,249 and Poland 1,227 - data for the year 2004) requires undertaking the analysis of the school network on all the levels of education, and in consequence the decrease of the number of teachers. It is necessary to design the strategy of countermeasures against the

unemployment in this professional group. The limited number of students in the primary and middle schools might lead towards limiting the number of classes. The unoccupied school premises and the teachers being prepared to change their specialization might be the foundation for increasing the scope of pre-school care and setting up the care system for children up to the age of 3. The solution allowing for using the education human resources is the attempt to reconstruct the local culture institutions especially in the rural areas. The solution not generating the conflict requires the teachers to plan their professional development path now and it also requires creating an attractive offer for teacher training and professional development.

The number of computer centers is systematically growing in Lubuskie schools. As a result of the school informatisation programme co-financed by the European Social Fund there will be 158 school computer centers, Centers of Vocational and Permanent Education, school libraries, and counseling institutions.

Poland's accession to the European Union and cross-border geographical location of the region increases the significance of foreign languages in education on all the levels. The majority of students learn German (51,6%) and 42,15% of students learn English (2004 data).

The particularly high share of people in the retirement age in the demographic structure and the increase of the number of people in this age group lead to the necessity of adapting the public services sector to the needs changing with age. The strategy of changes should take into consideration the development and specialization of the health care and social care institutions and the increase of access to them.

It is indispensable also to define the mechanisms preventing the social exclusion of old age pensioners.

The culture infrastructure also serves building up the human capital. As it has been mentioned, Lubuskie has many resources of cultural heritage, although some of them, especially the traditional mansions are in an unsatisfactory condition. The region has 14 museums.

The collection of books and library services are supplied by the university and tertiary education schools, public libraries, pedagogical libraries, schools, non-governmental organizations, religion associations, companies. The biggest library is the Zielona Góra University Library with a rich collection of books and journals (with many foreign titles) and invaluable special collections. The university collection has the general character representing the disciplines of research and education at the university:

humanities, economy, social and technical sciences. The most modern premises has the Collegium Polonicum Library in Słubice.

Among the cultural institutions, the philharmonic orchestra, two professional theatres and 85 community culture centers have to be mentioned.

The level of human capital effective use is not satisfactory. The official unemployment rate in Lubuskie in September 2005 was 23,7% (17,6% the national average) and in comparison with the September 2004 data dropped by 2,3 percentage points. By the end of March 2005 the lowest unemployment rate was noted in the biggest cities of the region: Zielona Góra 13,7% and Gorzów Wlkp. - 18,3%. Currently in the region there are six powiats threatened with high structural unemployment. It means that the rate exceeds the average unemployment rate by 150%.

The negative phenomenon is the labour market is the prolonged unemployment period, what is signified by the growing number of people unemployed longer than one year. In undertaking the unemployment countermeasures special attention should be paid to this group, as it constitutes a group of risk extremely difficult to activate socially, either because of lack of professional qualifications, or not adapting their education to the labour market demands or age.

The share of permanently unemployed in the total number of unemployed increased from 34,1% by the end of 1999 to 47,3% at the end of December 2004, what means the increase by 13,6 percentage points.

Still the situation of the women labour market is disadvantageous as they are at risk of long-term unemployment as the statistical data reveal. In reference to all the registered women by the end of December 2004, 52,9% were endangered by long unemployment.

By the end of December 2004 young persons until 25 years of age made a numerous group among the unemployed (21654 persons) but the positive sign is the fact the gradual decrease of the number of young unemployed (29,4% in 1999 to 21,8% at the end of December 2004). In this age group we can observe one of the smallest percentage of long unemployment, only 14% from this group stays unemployed longer than 12 months.

The situation of the unemployed in the rural areas requires attention, as they constitute the group of higher risk being exposed to the possibility of being laid off and remaining in the longer periods of being unemployed. According to the data supplied by the regional Labour Office, by the end of December 2004 there were 40988 registered unemployed living in the rural areas what made 40,6% of all the unemployed persons and

58401 unemployed persons living in the urban areas (59,4%). In the whole country the rural areas inhabitants made 41,7% of the registered.

The official data of unemployment do not take into account the real labour market situation which is revealed by the empirical research as for example "Social Diagnosis 2005" or the research of the Centre for European Regional and Local Studies - EUROREG. According to very cautious estimates, after deducing the number people working in the "grey economy", the unemployment factor would not exceed the average of 12%. This has been proven by the data on the life style quality.

The level of households durable goods in the region is very high in comparison with the national average. Especially in the case of microwave ovens, freezers and satellite TV the quantity of possession is impressive. It is worth noticing that in the three year period the number of personal computers in the households doubled.

Comparing the data of durable goods in possession of the households with information on official incomes of the households, it might be concluded that the major part of income is unregistered.

The human capital care is not on the highest level as it is the case in the whole country. The generally used factor of measuring the quality of health care is the rate of live births per newborn mortality. In the first quarter of 2005 the rate of newborn deaths per 1000 live births was lower than in the whole country and was 7,3 (8,8 in Poland).

Since 1991 a remarkable decrease in death rate has been noticed. The rate in 2004 was 8,84 ‰ (Poland - 9,52 ‰). The lowest death rate was noted in Gorzów Wlkp. - 7,79 ‰, and the highest in Świebodzin powiat and Żary powiat (10,11).

In Lubuskie 72,5% of the deaths were caused by the civilization diseases - cardiovascular diseases, cancer, accidents, poisoning. This refers more to males than females. The significantly disadvantageous phenomenon is the increase of deaths caused by cancer diseases.

In all the professional categories of medical services personnel (excluding the midwives) the employment rates are lower than in the whole country. It is especially alarming in reference to doctors as the factor is the lowest in comparison with the neighboring regions. The ratio of hospital beds per 10 000 inhabitants in Lubuskie is the lowest not only in comparison with the national average but also in comparison with the neighbouring regions.

For creating the proper and safe system of health care it is indispensable to set up an appropriate technical and diagnostic facilities which will supply the inhabitants with the

access to highly specialized medical services. The conditions can only be achieved by supplying the medical institutions with modern equipment of the new generation. The maternity wards, the internal medicine and cardiology wards, as well as the laboratories of endoscope diagnosis are well equipped. The deficiencies are observed in the diagnostic radiography and oncology. The majority of hospital equipment is outdated and worn out and often breaks down. To guarantee the proper level of medical services the equipment should be replaced immediately.

3.4. Social capital

The sociologists very often point out the insufficiency of the social capital which is measured with the level of mutual trust, the ability to cooperate towards the common good and also the participation on the associations and societies. In the light of "Social Diagnosis 2005" in the region 7% of the total number of respondents belong to organizations, associations, parties, counsels, societies or religious groups. The factor for the whole Poland is 12,3%. The membership of one organization is admitted by 3,03% of respondents (Poland - 10,2%) two memberships 2,63% (Poland - 1,59%) three or more 1,32% (Poland - 0,44%). The functions in the organizations are performed by 46,7% of the members (the factor for the whole Poland is 45,1%). Every second respondent has a certain function in the organization he belongs to what means that organizations comprise 50% of such members. In the region the in the light of the above quoted data the level of proactive social attitude is low, lower than the national factor. A higher value is noted in the case of people belonging to many organizations.

The community actions have their animators. The respondents in the region point out the following animators of local community life: authorities - 17,96% (Poland - 22,16%), priests - 18,34% (Poland - 18,2%), teachers - 17,59% (Poland - 12,10%), businessmen - 2,41% (Poland - 2,75%), myself - 4,32% (Poland - 4,13%), social organizations - 14,43% (Poland - 11,44%), journalists - 1,53% (Poland - 2,17%), others - 4,78% (Poland - 7,69%). The lack of knowledge on the topic was admitted by 36,35% (Poland - 33,07%) and the answers that nothing is done for the common good were given by 20,65% (Poland - 19,46%). The conclusion might be drawn that Lubuskie society participates in the activities of schools and parishes. This refers to the group which is

socially active. What is surprising is the statement that nobody does anything for the common good and the lack of knowledge on the issue of social animators.

A different criterion of social activity is the participation of the citizens in the public meetings and debates. In our region 19,62% of the respondents (Poland - 18,57%) declared participation in the meetings. The floor taking during the meetings was declared by 58,57% of the respondents (Poland - 57,45%).

Another criterion is the participation in the elections and referenda. The analysis of the voting attendance shows the decreasing number of voters in a variety of election processes. The above research is supplemented with the research on social trust. The question whether it is possible to trust the majority of people was answered positively by 8,8% of the respondents (Poland - 10,92%).

With the statement "you can never be too cautious" 82,6% respondents agreed (Poland - 79,98%). The statement "hard to say" was confirmed by 8,55% (Poland - 9,10%). The quoted data show a relatively high percentage of distrustful people and relatively low percentage of people not having a definite opinion.

The above remarks refer to the institutionalized forms of social activity and they do not determine its other forms. They do not cover the self-help groups, support groups and friendship relationships. There is a tendency to give up the formalized forms of activities due to the diminishing level of trust towards them. The social space is occupied by the developing informal social relationships.

According to the data base there are 1318 different social organizations. According to the estimates of the Marshal Office the number accounts to 1200. Out of this number, 450 of them are sports and recreation organizations, 30 deal with drug addiction prevention, 50 with alcohol abuse prevention, 144 supplies the social help. 100 help the disadvantage people, 430 are culture organizations.

Among the organizations supporting business and shaping the social capital the important role is played by the Regional Development Agency in Zielona Góra which fulfills the task of supporting the local economic initiatives, gminas' strategies, international cooperation and runs the business and marketing counseling. An important aspect of the agency operation is the promotion of the economic and investment values of the region, as well as supporting small and medium sized enterprises. The agency is involved in training and information services for regional companies supplying them with the current legal and

technological solutions having an impact on their competitiveness increase. The agency also fulfils the role of a financing institution for the programmes supporting the development of small and medium sized enterprises. Also the measures aiming at supporting the SMEs undertaken by the Voivodship Board should be mentioned here: setting up the Entrepreneurship and Technology Transfer Center at the Zielona Góra University and the Lubuskie Loan Guarantee Fund and Lubuskie Loan Fund.

The Lubuskie Business Assembly, Employers Association of Lubuskie in Zielona Góra, Lubuskie Employers Organization in Gorzów Wlkp., Lubuskie Construction Chamber, Lubuskie Agriculture Chamber, Western Industrial Commerce Chamber in Gorzów, craft chambers and commerce chambers, Entrepreneurship foundation in Żary and Association of Small Business Support in Dobiegniew belong to the organizations which supply assistance in shaping the social capital.

There are many competitions promoting the Lubuskie economy, as for example: the competition “Lubuskie Investment of the Year”, “Lubuskie Construction Trophy” and the competition “Lubuskie Firms Ranking” in which the best firms are awarded.

A vital role stimulating the cooperation of the gminas is played by two Euroregions “Pro Europa Viadrina” and “Spree-Neisse-Bóbr” whose aim is to raise the standard of living through creating the cross-border Polish-German economy zone, promoting the idea of European unity and international understanding, designing the common activities and searching for the resources financing them.

3.5. The evaluation of the current implementation of the strategy.

During the work on updating the strategy the attempt to evaluate the current developments in the strategy implementation was undertaken. The evaluation referred to particular strategic and operational aims from the point of view of their significance for the four capitals described above. The results of the evaluation are presented below in the diagram. The first column includes the evaluation of the potential connection of the aim with the improvement of the situation within a given capital, the second column evaluates the degree to which the aim implementation influenced directly the increase of the capital while implementing the strategy, the third column shows the relation between the priority of the given aim (from the point of view of a given capital) and the achieved results.

Aim	Operational aim	Infrastructural capital			Human capital			Social capital			Natural capital		
		potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution
I. Provision of spatial, economic and social cohesion of the region													
	Provision of efficient transportation system	++	0	-	+	0		0	0		0	0	
	Utilising the condition for air transport development	++	0		0	0		0	0		0	0	
	Improvement and development of technical ,communal and social infrastructure	++	+		++	+		+	0		++	++	
	Wide ranging crossborder and cross regional cooperation.	++	+		+	+		+	+		+	+	
	Achieving high skills in utilising the EU sources.	+	+		++	++		0	0		0	0	

Aim	Operational aim	Infrastructural capital			Human capital			Social capital			Natural capital		
		potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution
II. Raising the level of education of society and increasing the innovative potential of research and economy													
	Raising the level of secondary and tertiary education.	++	+		++	++		++	+		0	0	
	Adapting the education to the needs of labour market and the conditions implied by the European integration.	++	0	-	++	+		+	0		0	0	
	The equalization of education for children and youth.	0	0		++	0	-	++	0	-	0	0	
	Strengthening and stabilization of the research staff and development of the research facilities of the university and development of the network of tertiary education schools.	++	+		+	+		+	+		0	0	

Aim	Operational aim	Infrastructural capital			Human capital			Social capital			Natural capital		
		potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution
III. Development of entrepreneurship													
	Active promotion of economy and search for investors.	++	+	-	+	0		+	0		0	0	
	Setting up a regional system of supporting innovation and technology transfer.	++	0	-	++	0	-	+	0		0	0	
	The development of institutional and capital business support.	++	++		++	+		++	+		0	0	
	Non-agricultural development of rural areas.	+	0	-	+	0	-	+	0		+	0	
	Restructuring and re-orienting of the farms and food processing industry.	+	+		+	0		0	0		+	0	-

Aim	Operational aim	Infrastructural capital			Human capital			Social capital			Natural capital		
		potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution	potential	real	caution
IV. Effective use of natural and cultural environment.													
	Development of ecological awareness.	0	0		+	+		+	+		++	+	
	Using the assets of the environment and cultural heritage to develop tourism	+	0		0	0		+	0		+	0	
	Effective promotion of touristic assets and tourism information system.	+	+		0	0		0	0		+	0	
	Development of culture, health and sport services for the inhabitants of the region and foreign visitors.	+	+		+	+		+	0		0	0	

++ denotes very beneficial relations

+ beneficial relations

- spheres where the development appeared to be limited and where the activities in the subsequent stages of strategy implementation are to be intensified.

0 neutral

3.6. The analysis of strengths and weaknesses of the region.

The summing up of the diagnosis of the Lubuskie region is the analysis done according to the scheme of “four capitals” used in the analytic part of the study.

Infrastructural capital

Strengths	Weaknesses
• Influx of foreign capital • Export connections of Lubuskie firms and favourable balance of trade in the long time horizon. • Relatively high share of services in the regional economy structure. • High skills in acquisition and use of financial support for the regional development. • Dense road network. • Airport in Babimost with the parameters allowing for the development of all the forms of air transport. • High tourism potential of the natural resources and rich cultural heritage. • Effective potential of meat production and processing.	• Low share of research & development in the regional economy and extremely low expenses of the enterprises for R&D. • Low level of the enterprises' innovation. • Unused potential of tourism development. • Low standard of tourism services. • Lack of information flow investors acquisition system. • Limited number of “prepared” building plots • Low quality of urban space, decapitalisation of buildings. • Low quality of road, rail and air network with other regions and EU countries. • Decapitalisation of the railway network and low technical condition. • Not modern communication net, not permitting the development of connections outside urban areas. • Limited access to internet in the rural areas. • Decapitalisation of the drainage facilities including the flood defense system.

Natural capital

Strengths	Weaknesses
• Unchanged nature in comparison with the other regions in Poland and EU countries. (the majority of natural landscape). • The largest forests areas in the total area of the region in Poland. • Low air pollution. • Solved sewage management in the majority of towns. • Rational waste management. • Developed gas network.	• Deterioration of post-industrial, post- military and collective farms areas. • Disadvantageous structure of the forests (pine monoculture). • Outdated nature preservation and protection facilities. • Unsatisfactory development of sewage system in the rural areas. • Low quality of soil and deficiency of groundwater for agricultural production.

Human capital

Strengths	Weaknesses
• Relatively beneficial demographic structure of the region with a high share of young people. • Well developed network of tertiary education institutions, high number of students and relatively high ratio of higher education. • The Zielona Góra university adding the value to the human capital.	• Low ratio of university graduates. • Unsatisfactory level and erroneous structure of the vocational qualifications not satisfying the needs of the local economy. • Low level of participation in the permanent vocational education and training in the rural areas. • High structural unemployment. • Undeveloped social infrastructure. • Low quality of health service especially in the rural areas.

Social capital

Strengths	Weaknesses
• Well developed cooperation network of entrepreneurs.	• Lack of social trust. • Low participation in the non-governmental organizations. • Lack of social cooperation and collaboration.

4. THE LUBUSKIE DEVELOPMENT STRATEGY IN THE LIGHT OF THE LISBON STRATEGY.

The Lisbon strategy set out by the by the European council in Lisbon in January 2000 is the widest and most up to date action and development plan for the European Union. Although its main aims are directed towards effective competition of the Union with other economies (mainly with the United States) and towards achieving defined in the document advantages in a definite time scale, after Poland's accession it must constitute an important point of reference in the process of designing and updating the strategies of all the Polish regions. It broadly aims at making the EU "the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion".

It is evident that for Poland - especially for all the regions of our country - achieving the aims assumed by the Lisbon Strategy would be difficult for obvious reasons. The awareness of challenges which we undertook accessing the EU and the chances in achieving the aims created by the European cohesion policy points out the necessity to define the place of each Polish region in the framework of Lisbon aims and the time framework of achieving them.

It is to be stressed that this important European document was in the subsequent years enlarged and amended. The enriching took place in the following summits in Stockholm (march 2001), Gothenburg (June 2001) and Barcelona (March 2002). Especially important are the recommendations formulated at the Gothenburg Summit - they were connected with the environment and balanced development.

The aims of the Lisbon Strategy were taken into consideration while defining the operational aims of the strategy update and the group of indicators considered in the process of monitoring.

The Lisbon Strategy was considered when formulating the new rules of cohesion - the main directive of the structural EU policy. The above mentioned document dated July 2005 points out that the EU cohesion would be possible through implementing the following tasks:

- Investing in areas of high growth potential, especially into infrastructural and human capitals.
- Investing in the drivers of growth and employment focusing on
- investments in human and physical capital that are critical to growth and employment potential, including physical and ICT infrastructure, research capacity and innovation, education and training.
- Supporting the implementation of coherent strategies over the medium to longer term and developing synergies and complementarities with other Community policies.
- Mobilising additional resources including shifting resources for investment to areas where expenditure can have the greatest impact and added value.
- Improving governance through the dissemination of an evaluation culture; public-private partnership arrangements and the exchange of best practices.
- Promoting an integrated approach to territorial cohesion and creating sustainable communities.

As it might be concluded from the above short review of the new cohesion EU policy, it breaks with the traditional interpretation of the policy as a drive towards balancing the wealth of the citizens and the level of territorial development. The focus of the policy was moved from “equality” towards “effectiveness” what should be reflected also in the strategies of the member countries and their regions.

5. LUBUSKIE IN THE EUROPEAN SPACE.

During the conference of the Lubuskie Assembly when the Lubuskie Development Strategy was accepted, simultaneously the work on the “Lubuskie Spatial Plan” was started. The plan was accepted on the last 27th session of the assembly on October 2, 2002.

The historical name **of Lubuskie Land** on the area of today's voivodship appeared in the early Middle Ages. The Land covered the areas on both sides of today's border including the northern part of Lubuskie and Brandenburg.

The Zielona Góra Voivodship was created in 1950 and its shape was very much of today's Lubuskie. It consisted of parts of Wielkopolska, Silesia, West Pomerania and historical part of Brandenburg. Half a century has passed since then.

On the area geographically defined by the lines of Neisse and Odra rivers, Zbąszyń lakes, northern line of Lower Silesia Woods and the southern border of West Pomerania the region of relatively homogenous economy with developed structures and academic and cultural institutions was created. Even after 1975 when the two voivodships were set up - Gorzów and Zielona Góra - they were still called Lubuskie regions.

There are two important transit axes. The first of them is the most important in Poland part of the trans-European east-west connection running from the western Europe through Berlin, Poznań to Warsaw and further to the East; the second is the important north-south way running from Scandinavia through Szczecin, Gorzów Wlkp. Zielona Góra to Prague (with the turn to Wrocław). The southern part of the region is cut by another important way Berlin - Wrocław - Cracow - Ukraine.

After half a post-war century the region was on the outskirts of the country and this had an impact on the lower scale of industrialisation in comparison with other regions.

For many years the border was an unfavourable factor in the development of the region as the leak-proof border and the limitation in area - to - area migration made taking economic advantage of the region location impossible.

The unification of Germany and the Polish economy transformation created the conditions for a wide trade and the crossborder cooperation in the border divided towns and the neighbouring areas. The border stopped dividing and Lubuskie was given a chance for a fast European integration. There were international institutions set up, among them the **Euroregions** organizing the Polish - German cooperation of towns and gminas, as well as the international educational institutions (the European University Viadrina Frankfurt (Oder) and Collegium Polonicum in Słubice).

Poland's accession to the European union increased the integration of the region with the western neighbour and contributed towards the interregional labour and services market on the example of many crossborder regions in Europe. The processes are to be considered as the new advantageous initial factors of the regional development.

For the development of the region the close distance to **Berlin** has an enormous significance as Berlin is becoming a metropolis of European significance, although the process is much slower than assumed at the beginning of the 90 s. The impact of this capital increased with the EU expansion to the East. Berlin has an important place in so called “European boomerang” - the development axis from Budapest through Vienna, Bratislava, Prague, Dresden, Wrocław, Berlin, Poznań to Szczecin and the Tricity agglomeration. The close distance to Berlin makes an opportunity for the region in using the natural assets for developing a variety of tourism and recreation forms.

Lubuskie due to its landscape value, forests, lakes and relatively unpolluted environment may become touristic area for the inhabitants of Berlin, Poznań and Wrocław. Both Wrocław and Poznań will gain in significance in Europe as centers of foreign capital concentration, trade, academic, research and culture potential. The integration of these cities with the network of European metropolises will be to a high degree dependent on the development rate of the trans-European infrastructure including motorways and airports.

For the northern part of the region the impact of **Szczecin** is very important. It is connected with the short distance to a big city with a sea - port and the interconnection of this part of our region with the economy and the academic system.

6. THE VISION OF LUBUSKIE IN 20 YEARS.

The vision has the key significance in designing the strategy of development. It comprises the needs and wants of the citizens and authorities. The vision describes the desired direction of development allowing for the evaluation and then for formulating the aims of development.

Twenty years have passed since the Lubuskie assembly accepted the first regional development strategy. More than fifteen years ago Poland entered the European Union. Lubuskie region for more than a quarter of a century has been supported by the community resources and among the Polish regions uses the resources in the most efficient way.

Lubuskie has well used its natural assets and location in the United Europe. The economy and high tech industry have rapidly developed. The infrastructure has improved and the new attractive jobs are being created. The quality of life has enormously improved due to the better access to a wide spectrum of public services - transportation, communication, education, health care, culture, recreation, safety.

Because of the telecommunication development and complementary services development, the inhabitants of Lubuskie entered the advanced phase of information society which shape is not to be foreseen in the current stage of advancement. Very soon the majority of contacts with the offices and shopping networks will be taking place on-line. E-education will develop, as well as all the other forms of information generating and sharing.

The road infrastructure thoroughly modernised . Two motorways A2 and A18 have been completed and the express way S3 links Zielona Góra and Gorzów Wlkp. and thus both cities have fast access to Szczecin and Wrocław respectively. The new roads A2 A18 and S3 will have an impact on generating new services along them (hotels, restaurants, fuel stations) as well as on setting up new enterprises - with the foreign capital too - in their vicinity.

In the first years of the strategy a number of new border crossings were opened after having constructed new bridges over Odra and Neisse rivers, what has intensified the crossborder cooperation. Due to the higher capacity of border crossings, and then after the new common external border of Schengen-member states came into power, the rapid development of small and medium sized enterprises was more feasible due to the increased technology and cooperation with big German and Polish companies. New fast roads improved the transportation between the neighbouring regions and German economy zone. The old ferries across the rivers have become just an attraction for tourists.

The Zielona Góra University offers high quality degree programmes in both campuses: in Zielona Góra and Gorzów Wlkp. The University is affiliated with the European University Viadrina.

The number of research teams having a strong position in Polish and international science has increased. The collaboration of the university researchers with the regional business has become closer. The Zielona Góra University as the first university in Poland put into life the idea of an entrepreneurship university.

*Tourists from Poland and from abroad are impressed with the old cities of Zielona Góra and Gorzów Wlkp. which have undergone a massive renovations. All the towns and cities are sightseeing friendly because of European standard signs and road signs. (Zielona Góra as the first town ran the complex programme of touristic **signs in 2001**). The enlarged tourism infrastructure of varied standards (hotels, hostels, bread-and-breakfasts, camping sites, agrotouristic farms) welcome the visitors from Poland, Germany and other countries.*

The guests have hundreds of kilometres of well-signed forest paths for bicycling or horse riding. Some of the tourist travel by air as the Babimost airport has a number of permanent connections and it also serves the charter flights.

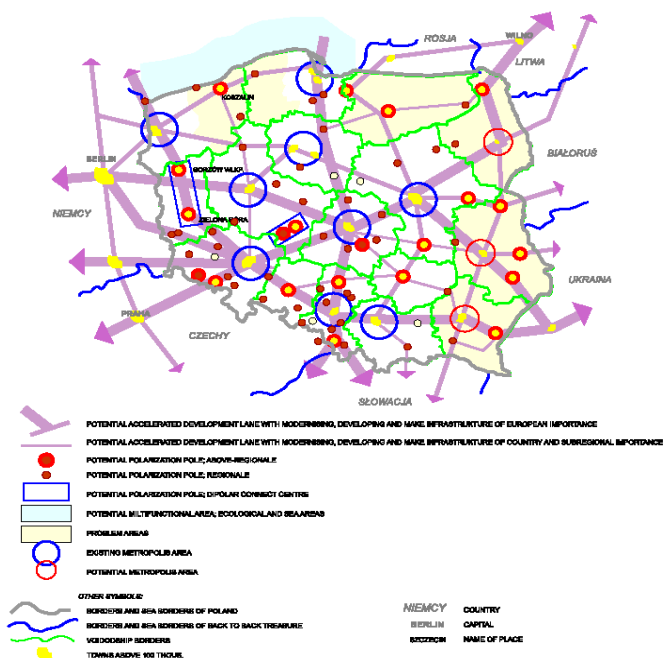
The condition of natural environment has improved due to the construction of next sewage treatment plants and further development of sewage networks in the rural areas, as well as the modernisation of the existing factories. The rivers' regulation and the modernisation of the technical infrastructure connected with the water management, definitely have improved the state of flood prevention.

Agriculture plays a minor role in the region's economy and the farmers in their majority have moved to the service sector which has significantly developed.. The remaining economically competitive farms produce high quality food for the Polish and international market.

The companies and enterprises started by the staff of the Zielona Góra University have developed creating Lubuskie Technology Park. Due to the work of Lubuskie technology transfer centre also the technological level of small and medium sized enterprises improved,. The many years of the operation of the centre added value to the quality and the competitiveness of the Lubuskie economy.

The region is very active in the European integration, leading in building the European awareness, business links, educational and cultural collaboration. There are of Euro Info Centres where the representatives of other Eastern Europe countries are being trained.

FIG 5. DYNAMIC EQUIVALENT DEVELOPMENT PLAN - SYNTHESIS

Source: Updating the Concept of National Spatial Development, Warsaw 2005

7. SPATIAL STRUCTURE CONCEPT.

In the update of the Concept of National Spatial Development (Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju). Accepted by the Ministry Council on September 6th 2005, the following aims of spatial planning were defined:

The main aim of the spatial development is the application of well developed polycentral functional-spatial structure for accelerating the national development and civilization delay. The aim is convergent with the strategic aim of the National Development Plan 2007-2013. The spatial development should allow to achieve a sustainable high rate of economy growth with a simultaneous assurance of natural environment improvement and future access of inhabitants to nature and culture heritage. In particular it should facilitate the creation of knowledge based economy and modern information technology civil society.

The spatial development should increase the functional integration of the most crucial chain elements of the area-to-area migration and the production system, their relation with the regional setting and the links of Poland with the international surrounding..

One of the aim of spatial development is the increase of development diffusion from the areas developed to a high degree to areas less developed which can be linked to the latter. The connection can be achieved through the development of transportation and communication infrastructure and as well as the access to information and more close cooperation with the enterprises and companies functioning there.

What is more, the aim of the spatial development is the assistance in accelerating the supply of physical infrastructure to the regions which the effects of diffusion reach to a less extent. The document formulated also the rules which had to be applied by the bodies designing the spatial development plan on a lower levels of authority.

From **the ecological** assumptions of the spatial policy it is to be stressed the significance of the vast biological diversity resources, specificity of the nature immunity, the purposefulness of retaining the natural assets and the restitution of the lost assets, as well as the cultural assumptions making the guidelines for Lubuskie.

As topics of the crossborder cooperation of the region with the western neighbour the following issues are to be mentioned:

1. the model solution of the balanced and open to the European space structural backbone of the region with the valuable asset of Central European location.
2. the European enclave of nature with the resources of tourism and recreation services.
3. the attractive areas for investments.
4. dynamic, young and educated society.
5. participation in Trans-European Networks.

8. FUNCTIONAL-SPATIAL STRUCTURE OF LUBUSKIE.

The structural conception of the Lubuskie region spatial development results from the characteristics of regional development, conclusions drawn from the exterior and exterior conditioning of powiats and gminas, the formulated vision in 15-20 years perspective and the theoretical model of regional spatial structure. It is based on balanced development policy of environment, economy and social development in the areas considered for the most advantageous and defined by the crystallizing elements. It also uses the decisions taken by the National Spatial Development Plan.

The spatial structure of the region is based on the construction of coordinate axes. The first east-west axis - in the central part of the region is made by the natural Odra valley axis which divides the region into its northern and southern part. The second axis also east-west - the anthropogenic one - is the pan European corridor along the A2 motorway Berlin-Poznań-Warsaw-Moscow and the European railway Berlin-Kunowice-Poznań-Warsaw-Moscow.

The north-south axis makes the bipolar backbone of the Duopolis regional structure comprising the centres of balanced development Gorzów Wlkp.-Zielona Góra to Nowa Sól, with a accelerated development lane along the S3 express road and in inside the central European transportation corridor. The second north-south axis - so called border axis - is created by the road along the Odra and Neisse valleys line.

In the third pan European corridor in the southern part of the region there is A18 motorway Berlin-Olszyna-Krzywa-Wrocław-Cracow-Kiev and the European railway Berlin-Cottbus-Zasieki-Żary-Żagań-Wrocław-Kiev.

In the northern part of the region (the accelerated development lane Gorzów Wlkp.-Kostrzyn with the potential direction to Drezdenko) there is the road Berlin-Gorzów Wlkp.-Gdańsk-Kaliningrad (Via Baltika) and the railway of the same direction.

The above presented elements of construction of coordinate axes of an European rank create transportation corridors east-west and north-south of transit's value in the form of a cross making four quarters of the world. The whole spatial structure of the region adds to the value of the region in the form of economical asset of European location - a unique feature among the 16 regions.

The other transportation routes have relatively less significance for the region, but in connection with the rivers: Odra, Warta and Noteć and the Babimost airport might constitute a harmonious combination of different means of transportation.

The general concept of the spatial structure of the region makes the most crucial component of the Lubuskie Spatial Development Plan.

Accepting the above direction of development justifies the very selective choice of the element crystallizing the strategic spatial structure of the region. They are namely the accelerated development lanes, centres and nods of development.

- **Duopolis/the centre of development** in the line of the perspective S3 express way, Gorzów Wlkp. - Zielona Góra to Nowa Sól based on the centers of balancing the development Zielona Góra and Gorzów Wlkp.

- **Accelerated Development Lane of the Unit Gorzów Wlkp. - Zielona Góra - Nowa Sól** - along the perspective S3 express way and modified railway Gorzów Wlkp. - Zielona Góra - Nowa Sól.
- Crossborder Accelerated Odra and Neisse Towns Development Lane
- Southern Accelerated Development Lane situated on the area of Żary, Żagań powiats covering the attractive surroundings of Lubsko, Żary, Żagań, Szprotawa and Iłowa in the valley of Bóbr river and the Lower Silesian Woods.
- Accelerated Development Lane Kostrzyn - Gorzów Wlkp. with a potential development of Drezdenko.
- Crossborder Service Centres of Extraregional Range Kostrzyn, Słubice and Gubin.
- Regional Service Centres - Strzelce Krajeńskie, Drezdenko, Krosno Odrzańskie, Międzyrzecz, Nowa Sól, Żary, Żagań, Szprotawa, Wschowa, Sulęcín, Sulechów, Świebodzin.
- European Multimodal Transportation Nod - Świebodzin.
- National/interregional airport in Babimost.

9. SPATIAL POLICY OF THE REGION.

The directions of spatial developments of the region make the premises for formulating the regional spatial policy. They include planning, localization and investment aspects. Being the instruments of the spatial policy of the region they are based on the main and operational aims of the regional development strategy. The regional development is planned according to moderate and balanced concentration of development in the areas considered for the most favourable. According to the above rule, the investment preferences connected with the crystallizing elements (centers in the functional - spatial structure) in the physical and social infrastructure should be implemented in stages until 2020 using the government and self-government public tasks and regional contracts. In the period after 2020 it would refer to the defined lanes and areas of concentration with the development centers.

10. DEVELOPMENTAL CHALLENGES AND STRATEGIC TASK COMPLEXITY.

After completing the works on problem diagnosis and as a result of the regional and national strategic documents analysis, the initial verification of the developmental challenges took place - and in consequence - the verification of development aims after shifting the time framework of the strategy until 2020. Introducing the changes the following elements were considered:

- The current implementation stage of 2000 strategy
- The regional experiences of implementing the strategy before the accession.
- New challenges stemming from the EU membership (including the regional focus on the Lisbon Strategy aims)
- The influence of measures undertaken by different subjects and levels of authority on the regional development (including the possible outsourcing).

In the process of updating the strategy the following conclusions were formulated:

- The main aims do not require further enlargement (**four main aims remain**)
- **The first aim** includes all the measures of infrastructural character assuring the achievement of high spatial, economical and social cohesion with a more accurate definition of social cohesion areas.
- **The second aim** defines wider the operational aims in the scope of measures contained in the term “quality of life” and the basic public services having a direct influence on it (education, culture, health, social care)
- **The third aim** widens the notion of entrepreneurship development through assigning more significance to the issues of innovation and advanced technology transfer to business, as recommended by the Lisbon Strategy.
- **The fourth aim** stays unchanged and still refers to the effective use of natural and cultural resources.

Generally speaking, after five years since the current strategy was accepted, the main challenges facing the region and its authorities demand only small changes and corrections. As a result of consultations and workshop discussions, in the light of the national documents being prepared and taking into consideration the regionalization of the measures and public finance resulting from the National Development Plan 2007 - 2013, the modified developmental challenges look as follows:

*Challenge one:***Assuring the spatial, economic and social cohesion of the region.**

The Lubuskie voivodship in its current shape is an administrative, spatial, economic and social structure created around two equivalent and mutually complimentary middle sized urban centers. One of the most important challenge are the measures increasing the region cohesiveness, namely the improvement of the road infrastructure, intensification of the business, social and institutional links, strengthening the regional awareness. In relation to the text of the 2000 strategy, the challenge, after Poland's accession, is the social infrastructure improvement which has a direct influence on both the quality of life and the investment attractiveness of the region. This point also accommodates the housing revitalization irrespectively of the financial resources for this aim. In the scope of social cohesion, the attention should be paid to raising the quality of life and preventing the social exclusion.

*Challenge two:***Increasing the level of education of the society, increasing the innovative potential of science and informatisation of the society.**

The Lubuskie voivodship is characterized by insufficient - in comparison with other regions - level of education and a limited ability to generate and disseminate innovation. To face the competitors in the modern world and not to be pushed to the position of simple resources deliverer only, the region has to intensify the education on the secondary and tertiary level and rapidly develop the research and development units and technology transfer institutions. The wide informatisation of the economy, institutions and households becomes a must.

This challenge matches the new interpretation of cohesion given to the term by the European Commission in July 2005.

Challenge three:

The development of entrepreneurship and the measures aiming at raising the technological level of enterprises and their innovativeness due to the collaboration with science.

The natural direction of the development of the region situated in the immediate neighbourhood of the huge European market, is the intensification of the multilateral relations with the foreign partners. It is indispensable to assure that more and more enterprises functioning in the international setting would become equal partners in the trade, technology and capital exchange. In order to achieve this aim, it is necessary to undertake the measures supporting the local entrepreneurship, especially small and medium sized enterprises which dominate in the economy structure of the region. To achieve a high growth rate it is indispensable to raise the level of innovativeness of many of the enterprises. The implementation of this challenge would be compatible with the current understanding of cohesion. The implementation is going to be assisted by the analyses and measures described in the Regional Innovation Strategy prepared for the region in 2005.

Challenge four:

Effective and pro-developmental use on natural and cultural environments.

The region has relatively low polluted environment and has attractive natural and historical - cultural resources. In connection with transit location it has preferable conditions for developing variety of forms of tourism. Maintaining high ecological standards requires raising the ecological awareness and disseminating the code of behaviour protecting and enriching the natural environment and cultural heritage. The natural resources and cultural heritage might become one of the crucial factor of social-economic development. Stressing the achieved results it is still necessary to notice the potential not fully used in this respect (ecological environment, innovative industries, health services).

The four above mentioned developmental challenges make the axes of strategy on which specific measures are to be based.

11. THE EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE CURRENT TASKS AS A CONDITION OF ACHIEVING THE STRATEGIC AIMS.

Similarly to the document dated 2000, the strategic aims do not cover the current tasks and activities implemented by the voivodship self-government authorities and other bodies according to their competencies (government administration, self-governments of gminas and powiats, regional institutions, non-governmental organizations, private enterprises). It is worth noticing that in the sector strategies the current tasks are taken into consideration with a belief that the effectiveness of their implementation supports the achievement of aims in a longer perspective.

Still - as it was the case of 2000 strategy, the most important activities in this scope are as follows:

In the scope of material capital (produced):

- Supplying modern telecommunication system,
- Increasing the number of bridges on the Polish - German border,
- Improving the transportation infrastructure,
- Increasing housing investments and improving the communal infrastructure,
- Increasing the level of innovativeness of regional economy and its technological development.

In the area of natural capital:

- Increasing the flood protection effectiveness,
- Protecting the natural environment, the rational use of forests and enlarging the areas of high natural value with the ambition to set up a national park,
- Implementing the European standards of natural environment protection.

In the sphere of human capital:

- Improving the quality of education and the effectiveness of schools,
- Disseminating the secondary education model - the general access to the post-middle secondary education,
- Developing the tertiary education institutions network,

- Developing the permanent education system on the basis of collaboration between education and business,
- Developing the foreign languages education and training,
- Strengthening the potential of the educational system in the domain of information society,
- Advancing health and society's wellbeing through the facilities' development and health service quality increase,
- Managing the potential of the culture institutions in a rational way, increasing the access to cultural institutions and stimulating the participation in culture,
- Popularising sports, mainly among children and youth,
- Restraining social pathology inclusively with fighting unemployment,
- Decreasing the negative effects of crossborder and transit location of the region on the safety of inhabitants,
- Inter-institutional cooperation with Germany - increasing the safety on the border.

In the sphere of social capital:

- Stimulating and supporting the self-organisation of society, including a variety of societies, associations and social organisations,
- Stimulating and supporting different forms of entrepreneurs' cooperation.
- Running pro-active international cooperation policy on different levels, supporting the citizens' initiatives in this respect.

In all these spheres the responsible authorities listed as "regional stage actors team" should prepare, in cooperation with the voivodship self-government, appropriate documents of a strategic significance (**strategies, operational programmes**) defining aims and measures of development financed with public resources (national budget, government organisations' budgets) and those which are the basis for applying for the resources from the national budget in the framework of voivodship contracts, as well as in the framework of new policy of EU social cohesion in accordance with the rules of combining the financial public resources. In the majority of the measures the public-private partnership should be an important factor of their implementation.

Taking into consideration the output so far in creating the vision of the regional development in a number of important spheres of life through designing and approving the strategy and long-range programmes, the documents have been treated as an integral part of the system of implementation included in the strategy update. The developmental aims included in the documents are of equal value for the main document.

12. STRATEGIC AIMS OF THE DEVELOPMENT OF LUBUSKIE.

The diagram below (objective tree) is the resultant of the particular studies of the Marshal Office Departments, social consultations and the progress evaluation.

Strategic aims			
1. Assuring the spatial, economic and social cohesion of the region.	2. Increasing the level of education of the society, increasing the innovative potential of science and informatisation of the society.	3. The development of entrepreneurship and the measures aiming at raising the technological level of enterprises and their innovativeness due to the collaboration with science.	4. Effective and pro-developmental use on natural and cultural environments.
Operational aims			
1.1. Modernising the transport infrastructure and increasing the communication access to the region.	2.1. Increasing the quality of education on the post-middle secondary and tertiary level.	3.1. Improving the innovation and technology transfer and increasing the effectiveness of business - science cooperation.	4.1. Using the assets of natural environment and cultural heritage for developing tourism.
1.2. Improving and developing the technical and communal infrastructure raising the quality of life and the investment attractiveness of the economic activity areas.	2.2. Strengthening and stabilising the research staff and developing the research facilities of the Lubuskie academic schools and stimulating their collaboration.	3.2. Developing the institutional business surroundings.	4.2. Promoting the touristic values and creating the information system.
1.3. Improving and developing the social infrastructure - especially in education, health service and social care.	2.3. Adapting the education to the needs of the local labour market and UE standards.		4.3. Undertaking the cultural activities creating the attractive image of the region.
1.4. Improving the public transport using the private - public partnership.	2.4. Providing equal educational opportunities for children and youth.		

Strategic aims			
1. Assuring the spatial, economic and social cohesion of the region.	2. Increasing the level of education of the society, increasing the innovative potential of science and informatisation of the society.	3. The development of entrepreneurship and the measures aiming at raising the technological level of enterprises and their innovativeness due to the collaboration with science.	4. Effective and pro-developmental use on natural and cultural environments.
Cele operacyjne			
1.5. Supporting the urban and rural areas revitalization.	2.5. Supporting the information society development.		
1.6. Undertaking the activities for balanced development of the rural areas.	2.6. Limiting the scope of social exclusion of the families, integrating them socially and assuring the equal development opportunity for children and youth.		
1.7. Achieving sustainable results of crossborder and trans-regional cooperation.			
1.8. Supporting the activities raising the regional identity.			

13. EXTRAREGIONAL DEVELOPMENTAL MEASURES.

Undertaking the measures of the interregional cooperation requires setting up an information exchange network and building an appropriate infrastructure aiming at coordinating the activities of interregional significance. As a result of consultations with the neighbouring regions the scope of extraregional work has been defined from the position of the Lubuskie development.

- Continuing the team work taking into account the spatial order and the mutual support on the national level and crossborder level with reference to the spatial development.
- Discussing the common ground in the work of neighbouring regions on Spatial Development Plan.
- Cooperating in improving the transport and communication on north-south axis (western Pomerania, Lubuskie, Lower Silesia and further to the South - A3 motorway) and east-west axis A2 motorway.
- Coordinating the modernisation and the construction of voivodship and powiat roads and mutual support in national roads development.
- Team working in business effectiveness and transport infrastructure organisation.
- Continuing the works on air, railway and river transport development.
- Cooperating on energy safety of the regions.
- Coordinating the rational and cohesive water management with consideration paid to proecological technology and small retention.
- Supporting and initiating the business agreements - assisting the setting up of business clusters.
- Supporting the research and technology development in the common platform of R&D and business and inspiring the entrepreneurs to invest into R&D.
- Collaborating in generating the extraregional touristic products, for example: cycling paths, golf courses, equestrian routes with assurance of complex environmental protection programmes implementation.
- Initiating common programmes and strategies and supporting the neighbouring regional authorities in implementing them.

- Cooperating in designing and updating of the regional strategies of information society development.
- Cooperating in a wide range of interregional programmes, congruent foreign policy.

14. STRATEGY MONITORING SYSTEM

The institutional structure of monitoring the updated strategy is made by:

- Lubuskie Assembly,
- Regional Development Steering Committee,
- Lubuskie Voivodship Board.

The evaluation of the strategy implementation will be run annually and also in midway through a period of realization starting 2006. According to the current evaluation system of the activities having an influence on regional development, the conclusions of the monitoring process will present:

- Products
- Results
- Impact

The annual analysis will refer to the product and result factors. In the case of impact factor it will be necessary to run the monitoring process after each of the finance planning periods is completed and midway through the period.

The updated strategy impact on the regional development should be evaluated in the following terms:

- by the end of 2007 - for financial planning 2004 - 2006
- by the end of 2009 - mid-term evaluation of 2007 -2013
- until the end of the first half of 2014 - for the whole period of financial planning covered by the Regional Operational Programme 2007 - 2013.

The tasks and competencies of the above mentioned institutions are as follows:

- Lubuskie Voivodship Board evaluates the degree of implementation periodically on the basis of dedicated to the process reporting system and the accepted factors of results and impact

- Regional Development Steering Committee set up on the basis of regulations formulated by the National Development Bill functions as a basic social consultation chain element of the process of monitoring, evaluation and modifications to the document The periodic evaluation prepared by the RDSC is presented and recommended to the assembly.
- Lubuskie Assembly, according to the regulations of self-government bill, is responsible for the evaluation of the strategy implementation, introduces amendments and necessary and justified changes.

The foundation of the monitoring process of the regional strategy is the collection of factors accepted for the monitoring of the national strategy 2007-2013. This allows for interregional comparisons. The factors have an initial character. Their number, thematic scope, assignments to particular strategic and operational aims and objectives, definitions, specificity level, their interrelationships and sources of acquiring information will be identified in the process of monitoring and evaluation.

15. SOURCES OF FINANCING.

The data of the budget structure financing the updated strategy implementation are presented in the form of estimative indicators showing the allocation of resources to particular aims. The real value of the indicators would be possible at the moment the programme documents of the National Development Plan are approved.

The main aims:

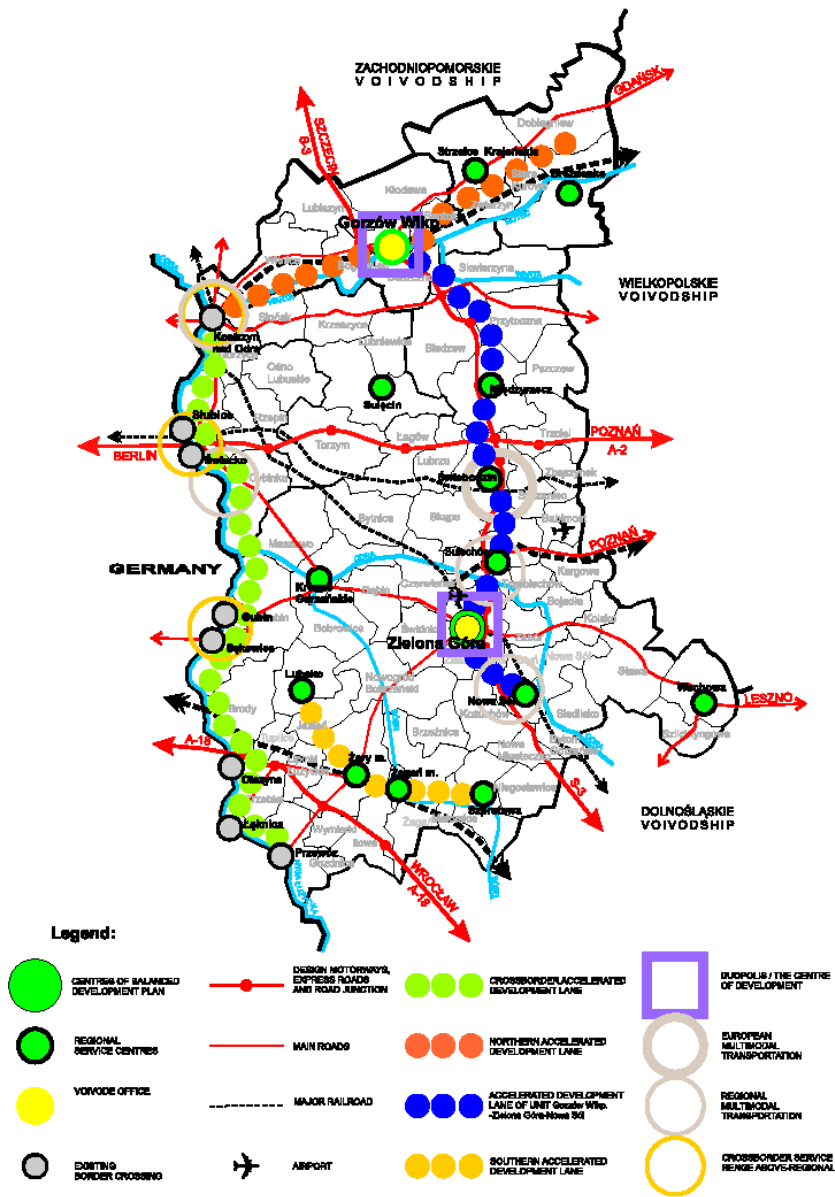
1. Assuring the spatial, economic and social cohesion of the region.	40%
2. Increasing the level of education of the society, increasing the innovative potential of science and informatisation of the society	20%
3. The development of entrepreneurship and the measures aiming at raising the technological level of enterprises and their innovativeness due to the collaboration with science	25%
4. Effective and pro-developmental use on natural and cultural environments	15%

Accepting the updated strategy as a foundation for designing the regional Operation Programme for Lubuskie for the years 2007 - 2013, it is to be stressed that the final arrangement of the main aims (priorities) negotiated with the European Commission and the Polish Government might be modified. It results from the current rule permitting one priority to be supported by one structural fund. What is more the negotiations will also cover the issue of bigger regionalisation of support than it was the case in the period 2004 - 2006. It refers, among others, to the rural areas support only partly located now in the priority 3 of the Integrated Regional Operational Programme and mainly in the sector operational programmes (agriculture and fisheries).

In the framework of the successive EU's financial perspective, it is planned to shift the whole financing of agriculture and rural areas in the framework of Common Agricultural Policy. In this situation, the scope of regionalisation with the simultaneous necessity to group all the regional rural measures into one priority will become the most crucial issue in the negotiations with the government. It is worth mentioning that the current Common Agricultural Policy is totally located on the national level.

Annex 1

LUBUSKIE VOIVODSHIP - SPATIAL PLANNING
THE FORMATION SPATIAL SYSTEM

ZIELONA GÓRA 2005